

СВОБОДА БЪЧВАРОВА НАСЛЕДНИКЪТ

Част 2 от „Земя за прицел“

chitanka.info

ЧАСТ ПЪРВА

ГЛАВА ПЪРВА

В един зимен слънчев ден в края на януари 1907 година Ориент-експрес спря на гара София. Без да бърза, младият Борис Скарлатов облече пелерината и сложи на ръцете си кожените ръкавици. Шафнерът тръгна пред него, натоварен с багажа му — голям кожен куфар и кожен сак, каквито употребяваха лекарите. Долу на перона слънцето го заслепи. Въздухът беше сух и много студен. В светлината на слънчевите лъчи проблясваха многобройни кристалчета скреж. Той се разплати с шафнера, който учтиво му се поклони. Борис беше единственият пътник, слязъл на гара София. В зимния сезон почти никой не пътуваше. Често пъти влакът с дни престояваше на някоя спирка в Сърбия или България, докато разчистят преспите.

Гара София беше както всички европейски гари и не му направи впечатление. Но когато очите му свикнаха с блясъка на слънцето и чу непривичния за ухото говор, разбра, че е в България. Не изпитваше нито учудване, нито тревога, а по-скоро някакво безразличие. Беше тръгнал внезапно. Зимата бе мъртъв сезон и за Европа. Просто нямаше къде да отиде и изведнъж реши да се върне в Отечеството, да види приятелите си, а и да уреди окончателно личните си работи, свързани с материалното му състояние. Доцентура за него в Женевския университет щяха да открият наесен чак, за новата учебна година, а дотогава имаше много време.

Той се огледа. На единия край на перона имаше дървена будка, боядисана в бяло, зелено и червено — като знамето на Княжеството. Пред нея стоеше на пост полицаи в шаячна униформа със затъкнат щик на пушката. От ресторанта на гарата излезе един напет офицер с две млади момичета. Те погледнаха към Скарлатов, нещо си казаха и весело се засмяха. Гарата за тях бе място за срещи и разходки, място, където можеха да се допрат, макар и за миг, до непознатия Запад, а може би и да покажат себе си на тия щастливи същества, идващи от друг свят, които седяха в купетата. Един кебапчия носеше на шията скарата и целия си инвентар, щракаше с машата и хвалеше стоката си. Да, Борис наистина бе оставил Европа някъде назад и сякаш внезапно

от луксозния вагон-ресторант на експреса се намери направо в самия Ориент.

Един носач застана пред него и понечи да вдигне куфарите, но Скарлатов ги взе сам и се отправи към голямата арковидна, желязна порта. Площадът пред гарата беше голям, но без настилка, и приличаше на поле. Отсреща бяха струпани файтони и шейни. Градът бе покрит с дебела снежна пелена. Димящите комини разнасяха миризма на дърва. От ноздрите на конете, клюмнали глави, покрити с чулове, излизаше пара. Файтонджииите — една весела тълпа — в топли овчи кожуси, стигащи до краката, и високи калпаци на главите, разговаряха и викаха оживено със зачервени, мустакати, брадясали лица. Селянки с кошници — от които се подаваха главите на домашни птици, с пъстри, везани, чудновати носии, които ги обгръщаха като броня и едва удържаха едрите им гърди — газеха снега с твърда стъпка на яките си крака, обути в опинци. Да, ето я София — и първото му чувство беше, че е млад, весел и жизнерадостен град. Той не предполагаше, че някой може да го очаква. Влакът бе престоял на една гара в Сърбия почти денонощие, пък и никому не бе се обадил. Затова странно му се видя ландото на Търговска банка Скарлатов, спряло настрани от файтонджииите. Забеляза и побелелия бай Никола, който бързаше със старите си крака и застана пред него със свален калпак. Наведе се да вдигне багажа му, но младият Борис Скарлатов не му позволи. А там, от стъпенката на ландото, слезе баща му — с побелели коси и бакенбарди, висок, строен, изглеждащ още по-висок от цилиндъра. Той небрежно се подпря на тънкия си бастун със златна глава на орел. Младият Скарлатов бе изненадан, но не и смутен. Не му бе и неприятно. Та какво общо имаше той с този човек, застанал до конете, който го гледаше, като леко примижаваше с клепача на кривогледото си око?...

— Вече втори ден идваме на гарата... — каза бай Никола.

Стана му някак съвестно, че тия двама стари хора вече втори ден го чакат на гарата. Когато стигна файтона, той подаде куфарите на бай Никола да ги настани. Сега бащата и синът стояха един срещу друг. Никой от тях не се усмихна, нито направиха опит за някакъв жест, с който да покажат човешка близост. Най-сетне старият банкиер каза:

— Тук, в България, е прекрасна зима...

— Както в цяла Европа... Предполагам, че хотел има...

Лицето на стария banker помръкна за миг, а после се овладя.

— Наел съм ти квартира. Но нека първо идем у дома.

— Нямам нищо против.

Когато ландото минаваше по софийските улици, младият Скарлатов се учуди на големите промени в Столицата. Особено от халите нататък това бе вече европейски град. Килнал на едната страна цилиндъра, старият banker мълчеше, но външният му вид издаваше благоразположение, задоволство и гордост, че синът му се връща от Европа с докторат. Това си помисли Борис, но когато отново го погледна, си каза — може да е така, но все пак той не е примитивен...

Железните портални крила на банката бяха широко отворени. Ландото влезе в изчистения от сняг двор и спря до стълбата. Пред стъпалата стояха гологлави един извънредно слаб мъж, с почти липсваща брадичка, а до него друг, по-нисък, но строен и жив младеж, с голобраво лице, весели очи, сини като небето, и буйни руси къдрици. Русият избърза и подаде ръка на стария banker да слезе от ландото. А после учтиво се обърна към Борис на френски:

— Добре дошли, млади господарю.

Гласът му беше ясен, напевен и говореше езика красиво и малко предвзето. Скарлатов му подаде ръка.

— Това е моят близък сътрудник, господин Туше Динев, и секретарят ми господин Георгиев.

Водени от Туше Динев, те изкачиха стъпалата, минаха по коридора и влязоха в голямата банкова зала. Клиенти нямаше. Целият персонал се бе строил в дъното пред голямата маса. Старият banker пропусна сина си напред.

— Представям ви моя син Борис Скарлатов, доктор от Женевския университет...

Пред служителите излезе един възрастен мъж. Младият Борис си спомни, че това е главният счетоводител на банката Попмиронов.

— Щастливи сме от завръщането Ви. Дано един ден Търговската банка под Ваше ръководство стигне богатство и мощ, достойни за славния род Скарлатови!...

Борис можеше с един жест, с една дума да пресече словоизлиянието на счетоводителя, но не го направи. Знаеше, че ще нарани дълбоко стария banker. Стисна ръката последователно на чиновниците. Бяха странно облечени в шаячни дрехи, макар и скроени

като европейски костюми. Той знаеше, че това се дължеше на баща му. Навремето Стефан Стамболов бе заповядал всички държавни чиновници да се обличат в дрехи от шаяк, произведен от български фабрики, с цел да подкрепи местната индустрия. Старият Скарлатов бе въвел тази наредба, макар че банката бе частна. Отдавна това начинание на диктатора бе забравено в цялата страна и сега държавните чиновници носеха костюми от европейски платове. Но той с упоритост, стигаща до инат, държеше на тази съвсем не безсмислена наредба, а може би и заради паметта на своя приятел.

Горе, в салона на апартамента, ги посрещна Донка — жената на бай Никола, с две млади камериерки. За младия Борис Донка бе единственият близък човек тук. Той се наведе и я целуна. Старата жена изхлипа. Вдигна престилката, за да си избърше сълзите. Той влезе в салона. В камината буйно гореше огън, а и всички огромни холандски печки от снежнобели, лъщящи, порцеланови кахли излъчваха топлина. В този уютен дом суровата зима не се чувстваше. Тук младият Борис почти не бе живял и не бе свързан с нещо. Спомените му бяха от селото, където израсна, от колежа в Цариград и от Университета.

— Ето стаята на майка ти... — каза старият banker.

Борис за миг се поколеба, а после отвори вратата на спалнята. Беше в същия вид, в който я помнеше. Под старинния дървен триптих в ъгъла с нарисувана икона на Света Богородица и Младенеца, с ангели на страничните крила, които пеят небесен химн, гореше кандило. На нощната масичка имаше ваза със свежи цветя. Огромното легло бе застлано със снежнобели чаршафи. Дървеното разпятие стоеше над леглото — но и тази стая нищо не му говореше. Той помнеше майка си като млада стройна жена с големи кафяви очи, тиха и спокойна, в обстановката на големия сарай на село.

Не стоя дълго. Върна се в салона, където го чакаше старият banker. Искаше да го попита откъде е научил, че е тръгнал за София, вероятно от Щерн... Няма смисъл да се заяждам, си каза той. Излезе в коридора, където бяха куфарите му, и от сака извади една книга в кожена подвързия.

— Това е докторатът ми. Отпечатаха го в малкото университетско издателство. Няколко екземпляра поръчах в кожена подвързия със златни букви. Първият екземпляр е за теб с автограф.

— Благодаря.

Старият банкер бе развълнуван. Прелисти книгата и се зачете. На тия години имаше хубаво зрение и не употребяваше очила. После вдигна глава и каза:

— Никога не съм очаквал, че нашите банкови операции могат да бъдат тема за докторат.

— Напротив. Впрочем работата ми не заслужава да говорим. Тя е интересна за съвсем тесен кръг от хора.

— А мене ме интересува! Ще я прочета на спокойствие. Аз също имам мнение по немския и френския банков капитал... Но да тръгваме... Обедът е готов, очакват ни...

Огромната маса на трапезарията, със снежнобяла покривка, имаше празничен блясък. Тежкият сребърен сервиз, сребърните свещници, сребърните вази, кристалните чаши създаваха впечатление на богатство и тържественост. Очакваха ги прави Туше Динев, бай Никола и Донка. Пръв седна на челното място старият банкер, до него Борис, а после всички останали. Това бе интимен обед, на който присъстваха и домашните. Туше Динев бе станал член на семейството, живееше в една от мансардните стаи и се хранеше тук. Влезе една от камериерките с голям сребърен супник, от който излизаше пара. Старият банкер — господар на този дом и цялото богатство тук — с неподражаем аристократизъм, но с оттенък на патриархалност, леко дръпна ръкавите на редингота, под който се видяха снежнобелите ръкавели на ризата със златни копчета, и сипа на всеки в чинията супа. Ядяха мълчаливо. Едно след друго пристигаха блюдата, някои димящи, други студени. Старият банкер ядеше съвсем малко. Камериерките се движеха безшумно. Бяха добре обучени. Донесоха стари френски вина, които банкерът пазеше за специални случаи. Накрая поднесоха на една голяма дървена дъска, по френски маниер, различни видове сиренета, които изписваха от чужбина. Старият банкер отпи от чашата си вино и избърса устните си със снежнобялата колосана салфетка — това бе знак, че вече може да се говори.

— Ваше превъзходителство — каза Туше Динев, — такъв пълен сребърен сервиз не притежава и княз Фердинанд!

— А ти да не си му правил опис?

— Разказват, че като дошъл в началото в България, имал похубави прибори. Но после ги скрил някъде и сега в Двореца

употребяват нищо и никакви сервиси. А вилиците, ножовете и лъжиците са само посребрени.

— Така ли?

— Казват, че министрите, генералитетът, депутатите и поканените изобщо са слагали в джобовете кой каквото свърне на излизане и след всеки прием той ги псувал и лудеел. Но сега, след като сменил сервисите и приборите, вече не се нервирал...

Туше Динев бе в тази къща единственият човек, който си позволяваше да говори на трапезата — предимно на закуска, а и в редките случаи, когато всички обядваха заедно. Старият banker се мръщеше, но го слушаше. В тази непринудена обстановка Динев му разказваше всичките клюки на София. Понякога подхвърляше и важни сведения, Той бе най-осведоменият човек в банката и полака-лека стана дясната ръка на банкера. Чрез Динев той имаше връзка с разнообразното и не рядко бурно ежедневие на Столицата, със скандалите, слуховете, вицовете, народната мътва — с други думи, с живота.

— Впрочем господин Динев е може би най-осведоменият човек в България — каза банкерът.

— Интересно. А каква длъжност изпълнява в банката?

Старият banker се усмихна и погледна Туше Динев. Последният със сериозно лице каза:

— Завеждам банковия шпионаж.

— Нима и тук е дошла тая мода?

— За съжаление... Но господин Динев се оказа едно истинско откритие. Впрочем не харесвам думата шпионаж... шпионин...

— И аз! — каза Туше Динев.

— Има една стара българска дума — издебник... Хубава дума, нали? Но както и да го наречем, шпионажът почва да заема все по-голямо място в работата на една банка... И това иде от развалата на нравите, така както държавата, полицията, войската и лакейството са се появили, когато хората станали зли. Но ние не избираме света, в който живеем. Затова трябва да се примиряваме и с лошотията. Разбира се, не и да не виждаме истината...

След тази тирада на банкера всички млъкнаха. Той стана, а заедно с него и останалите.

— Бихме могли да изпушим по една цигара в библиотеката... — каза той на Борис.

Библиотеката бе може би най-хубавият кът от дома. Младият Скарлатов с удоволствие заразглежда високите дъбови шкафове, където зад кристални гравирани стъкла бяха наредени книгите — всички в кожена подвързия с блестящи, отпечатани в златно заглавия на кориците. Голямата дъбова маса със скулптирани крака стоеше в средата на библиотеката непокрита, само с един бронзов свещник. На една по-малка масичка в ъгъла, към големите тежки завеси на прозорците, бяха наредени кутии цигари от цял свят. Повечето тенекиени с фабрично отпечатани разноцветни надписи, други бяха специално изработени: за цигари, за пури или просто кутии с рязан тютюн. Имаше и специална машинка за правене на цигари. Старият banker избра златист, ситно нарязан тютюн от една бронзова кутия с гравиран капак, натъпка гилзата и направи една доста дебела цигара. Борис избра една египетска цигара. Седнаха на кожените кресла и запушиха. Старият banker остави върху дъбовата маса дисертацията на сина си. Беше горд, но не и убеден, че е особена ценност. Та колко ли книги има по света наистина ценни, които да не ги покрива забравата на вековете?... Може би само религиозните: Библията, Ведите, Корана, Талмуда... Но колко са те? Може да ги поместиш на един рафт. И там, именно там, човечеството, въпреки напредъка, въпреки цивилизацията продължаваше да търси смисъла на живота, а не в прекрасните библиотеки, събрали мъдростта на човешките гении. Така си мислеше старият banker, но каза:

— Твърдо ли си решил да се посветиш на университетска кариера?

— Мисля, че нямам друг избор.

— Има два вида хора. Едните, които са доволни в своето робство и подчинение. Те не рискуват нищо. Те са просто като прасетата. Чакат да им донесат помия няколко пъти дневно. А после ги колят, когато си искат!...

— Предполагам, че нямаш предвид мен.

— Имам предвид човечеството. А една малка част от хората, съвсем малка, търси свободна изява в своята дейност. Те не чакат пред коритото някой да им сипе храна, но в замяна на това и никой не ги

коли. Това са хората, за които личната свобода е всичко, въпрос на живот и смърт!

Младият Скарлатов се усмихна.

— И, може би, те колят останалите...

— Говоря за свободна човешка дейност.

— Доколкото разбирам, смяташ, че именно парите дават личната свобода.

— Не съвсем. Парите — това е възможната лична свобода, а не свободата въобще.

— Защо започна този разговор? — попита Борис.

— Искях да ти кажа, че може би ти няма да имаш нужда да воюваш за личната си свобода. Това е дълъг, тежък, мръсен и мъчителен път, който е погубил не малко хора. Защото ти имаш пари. Интересува ли те завещанието?

— Не!

— Аз оставих на твое име капитал в ценни книжа и налични пари, които са равни на всичко, което притежаваше майка ти. Можеш от днес да ги ползваш. Останалото ще получиш, когато вече няма да ме има.

— Благодаря. Няма да го използвам. Смятам сам да се справя.

Когато каза това, младият Скарлатов млъкна. Той нямаше намерение да се откаже от парите на майка си. А напротив! Те му бяха необходими. Длъжността приват-доцент не носеше почти никакви доходи. С какво щеше да живее? Той бе мислил и разчитал на тия пари. С тях искаше да обиколи други страни и университети. Смяташе, че ще му осигурят независимост, защото при нужда можеше да зарече и университета и да живее според своите принципи и разбирания. А за да го постигне, трябваше да има пари. Но без да мисли, той внезапно бе казал своята дума от чувство на противоречие и вече не можеше да се върне назад. А пари той имаше съвсем малко.

— Както обичаш.

Старият banker взе от масата дисертацията на сина си и пак я запрелиства.

— В каква насока ще продължиш научната си работа?

— Смятам да продължа темата за финансите на балканските страни.

— Знаеш ли, в момента се готви нов външен заем. Нова мръсотия.

— Ти си против?

— Не, разбира се, ако заемите се използваха за нашата икономика, нямаше да имам нищо против! Но златото отива в частни джобове и се превръща в дрехи, къщи, предмети на лукс, любовници, шантани, брантии, рулетки, каляски, частни влакове или в най-добрия случай в топове, пушки, униформи...

— А какво ще бъде участието на Търговската банка?

— Официално заемът ще бъде за железопътното строителство. Но парите ще отидат другаде. А именно аз ще се опитам като безпризорен пес да измъкна — ако щеш, да открадна — част от парите, малка част, за да направя нещо в тази страна, да оставя нещо след себе си.

— Звучи патриотично...

— В момента обединявам наличните предприятия, контролирани от Търговската банка и син, в нещо като концерн. Те са малко — но гръбнакът на бъдещата индустрия в страната. Две електроцентрали, четири каменовъглени мини, една фабрика за цимент, която се строи в момента, една мина за мед и два товарни кораба.

— А защо ми разказваш всичко това, сякаш даваш отчет?...

— От глупавата надежда да те заинтригувам. В световен мащаб това, което правя, може би е нищо. Но то е нещо за България. Знам, че сам няма да го завърша. Вече съм стар. Разбираш ли, това бе моята фикс идея и тя можеше да се осъществи докрай само чрез теб.

— Съжалявам. Не мога с нищо да ти помогна.

— Знам. Но ми е мъчно, че други трябва да завършат това, което започнах Скарлатови. А целия този разговор го провеждам, за да разбера твоето решение окончателно ли е?

— Да.

— Тогава ще се наложи да прехвърля работата си върху други хора, които след моята смърт да я продължат.

— Имаш предвид някой?

— Да. Един млад, много способен и богат човек, английски възпитаник. Казва се Стефан Неделев. Жалко, че в банковите операции не е никак добър. Аз бях длъжен да ти кажа това, нали?

— Значи всичко е наред.

На вратата се почука. Влезе секретарят Георгиев. Старият банкер се намръщи.

— Извинявайте, Ваше превъзходителство, че влязох, без да чуя Вашето разрешение. Долу, в кабинета Ви, чакат министър-председателят господин Димитър Петков, министърът на войната генерал Михаил Савов, министърът на финансите господин Лазар Паяков и министърът на търговията и земеделието доктор Никола Генадиев^[1] по Ваша покана.

Банкерът сякаш не го чу и продължи тихо:

— Идвай по-често да си говорим. Може би ще имаш полза за бъдещата си научна работа...

Младият Скарлатов нищо не отговори. Баща му протегна ръка и хвана неговата, после я пусна.

— Много съм самотен — каза едва чуто той. Но после се изправи, вдигна гордо глава. — Извикайте Туше Динев да дойде при мен! Вие сте свободен.

Георгиев искаше да каже нещо, но като погледна банкера, излезе.

— Твоят секретар има доста невзрачен вид.

— А ти какво искаш, да прилича на Сократ?

— Просто се питам защо не си избра за секретар господин Туше Динев. Прави впечатление на жив, интелигентен, инициативен човек.

— Именно за това. Динев е прекалено самостоятелен, откровен и мислещ. Той е от тези хора, които се подчиняват доброволно само на превъзхождащия ги по ум човек. Като секретар той би залянял. Но какво против имаш Георгиев?

— Тази липсваща брадичка и тази огромна адамова ябълка му придават глупав вид на птица.

— И ти ли забеляза? Впрочем В себе си го наричам дендон^[2] или по-точно деми-дендон^[3], но вероятно не съм прав. Послушен е, акуратен е. Не се обижда.

— Безличните хора харесват ли ти?

— Не, не съм убеден, че е безличен. Ожени се, има вече и дете. Купи и къща. Въобще един нормален човек с липсваща брадичка. Не съм привърженик на френологията, но често такива невзрачни хора крият неподозирани страсти. Къщата му е ипотекирана при мен и ако не ме обича, поне се страхува. Значи е верен...

Почука се и на вратата застана Туше Динев.

— Господин Динев, аз слизам долу в кабинета. Погрижете се да настаните моя син в квартирата му.

С бързи стъпки старият banker напусна библиотеката. Туше Динев се отдръпна, за да му направи път. Бе видял разстроено му лице. Той знаеше твърде много неща както за цялата къща, така и за стария banker и за отношенията със сина му. Беше изпълнителен, акуратен и много предан на стареца. Той, който бе израсъл, без да помни баща и майка, в суровите условия на католическия пансион, който не беше привързан към никого на тоя свят, намери в лицето на стария banker обект на своята закъсняла кучешка обич. От отделните подхвърлени реплики, а повече от мълчанието на bankера, той знаеше каква любов и надежда към сина си таеше в сърцето си старецът и тази любов несъзнателно изпитваше и Туше Динев към непознатия, своенравен млад наследник. Затова той не взе сега страна, а беше наскърбен както за бащата, така и за сина. И във внезапен порив, сякаш да утеши и примири двамата, той каза:

— Господин Скарлатов, можете да разчитате във всичко на мен!...

Борис, който не знаеше какво се извършва в ума на младия човек, се изненада от тоя порив.

— По-добре ще е за Вас да запазите благоволенieto на баща ми — отвърна той.

Късно вечерта Борис Скарлатов се разхождаше в новата си квартира. Беше чиста, с измити жълтеникави дъски, постлана с черга. Мебелировката се състоеше от дървено легло, нощна масичка, стенен долап и още една маса с кана вода и газена лампа. Квартирата беше близо до центъра, на улица „Раковски“. Семейството от мъж чиновник, жена домакиня и две големи деца бяха тихи, спокойни хора. Той бе вече подредил малкото си вещи. Останалите, главно книгите, щяха да пристигнат след време, защото ги бе изпратил по влака с малка бързина за по-евтино. Той гледаше през прозореца снежната бяла, светла нощ, къщите с комините, от които се стелеше гъст дим, чуваше лая на кучетата и всичко това му приличаше на коледна приказка, но не с радостен край. Сякаш след дългото пътуване се бе събудил

внезапно от сън и за кой ли път си зададе въпроса: какво правя аз тук?!...

---

[1] д-р *Генадиев, Никола* (1868–1923) — български буржоазен политически деец, роден в Битоля. Взима участие в делото за Съединението, доброволец в отряда на Паница в Сръбско-българската война — 1885 година. Завършва право в Брюксел. В 1903 година е министър на правосъдието в кабинета на Рачо Петров, а по-късно министър на земеделието. През 1913 година е министър на външните работи в кабинета на д-р Радославов. През септември 1923 г. напуска Национално-либералната партия и основава нова политическа партия „Народно единство“. На 30 октомври 1923 година е убит в София от наемна ръка. ↑

[2] Dindon (фр.) — пуяк — Б.р. ↑

[3] Demi-dindon (фр.) — полупуяк — Б.р. ↑

ГЛАВА ВТОРА

Следващите няколко дни младият Борис Скарлатов подреждаше остатъка от получения багаж. За негово учудване сандъкът му пристигна още на другия ден. Понеже нямаше библиотека, повечето от книгите разположи на пода. На стената закачи една маслена картина, купена във Венеция от беден художник. Харесваха му в нея ярките цветове, старинните къщи, синята вода на каналите и бляскавото слънце. В сурова Швейцария той бе зажаднал за слънце. На другата стена закачи портрета на Маркс. Към него той не се отнасяше емоционално, както повечето социалисти. Смяташе, че Маркс е преди всичко учен, дал на човечеството теория, която го извежда от безизходицата. На масата сложи двете дебели тетрадки с проучването на банковото дело. В него, според Борис, се криеха необятни възможности за научни издирвания, тъй като там бяха концентрирани всички противоречия на капитала. Новият бог Моллох на буржоазията бяха парите, а храмът му — банката. Бе започнал изследването си отдалеч, още от първите разменни операции. А те бяха толкова стари, колкото и човечеството. Беше поработил добре върху дейността на храмовете във Вавилон, Египет и преди всичко Елада и малоазиатските полиси^[1], храмове-банки, първите в древността. Още тук забеляза колко малко историците — древни и съвременни — са отдавали нужното значение на размяната, на търговията. Може би той със своите научни трудове щеше да прибави поне няколко страници към истинската история на човечеството. Когато посети Берлин, се запозна с първите разчетени йероглифни плочки от Ниневия и бе очарован. Те доказваха правотата на идеите му, защото деветдесет и девет на сто представляваха преди всичко търговски договори между частни лица или между храмовете и частните лица, при които се уреждаха разнообразни имуществени отношения — от покупката на добитък и жито до продажбата на терени, ниви, градини, пръстени със скъпоценни камъни и гаранции за колко години камъкът няма да падне. В тези плочки се криеха наченките на първите финансови операции за плащания по предявен чек в далечна страна. От тях се

разбираше и ролята, която са играли намерените многобройни глинени печати-цилиндри на частни лица и на фирми, обмяна на монети, стойността на златния и сребърен талант и още много други подробности, които все повече и повече утвърждаваха мнението му, че за да може да съществува каквото и да е човешко общество, между членовете му трябва да има свободна размяна. Първите финансист бяха и най-културните хора на своето време. Великият философ Талес^[2] е бил и един от най-добрите търговци в древността. Стъпка по стъпка Борис избистряше тези идеи и се радваше, че всяко ново историческо откритие ги доказва. Беше стигнал някъде до древния Рим, където частните банки бяха станали извънредно важни в обществения живот. Бе проследил дейността на банкера Крас^[3] и свързаните с него Юлий Цезар, Катилина^[4], Лукул^[5] и Цицерон^[6]. Все по-ясно му ставаше, че всички те, преди да са исторически личности, са финансови лъвови. Това бе ерата на финансовия разгул в Римската империя, който полака-лека, с годините, щеше да се урегулирва вече от държавата и първите реформи предприема Тиберий^[7] с паричното обращение в империята, за да завърши с Веспасиан^[8] — не по-малко голям финансов реформатор. Идеите бликаха една след друга, но той знаеше, че това е дълъг, упорит труд и едва след години можеше да отпечата нещо с научна стойност. Беше си направил макар и скромна, но подредена библиотека, и се виждаше в бъдещето — надвесен над масата при светлината на лампата... Какъв океан от факти, които трябваше да се осмислят! Та само Средните векове, Византия, Тамплиерите^[9], Ломбардските банкери^[10], само за тях не стигаше цял живот. В младостта целите, които си поставя човек, винаги са максимални, грандиозни и неизпълними. Но не можеш да имаш голямо постижение без голяма цел. Такива мисли му минаваха, докато подреждаше в долапа костюмите си. Бяха три — един всекидневен — овехтял, един по-нов и един официален — старият фрак. Преди да дойде в България, си бе купил няколко бели ризи от холандско платно и чифт обувки. Бе облечен просто и чисто. Можеше дълго да стои в квартирата си. В студентските години свикна на уединение. Не изпитваше нужда от разговори с хора. Но се бе обадил на Матов и Брезов и бяха си определили среща при Матов. Борис бе донесъл подаръци за децата му — стъклено кълбо с гондола от Венеция — за Алфред — Ваня, а от Лондон кукла на Фредерика — Цветанка. На

Ирина бе взел една малка коралова брошка, а на Матов и Брезов по една автоматична писалка, които струваха доста, защото бяха новост. По пътя влезе в една бакалничка и купи красива тенекиена кутийка с руски чай. Кварталът, където живееше Матов, го порази със своята беднота. Ако не беше снегът, който закриваше мизерията, гледката щеше да бъде още по-печална. Къщите бяха от плет и кал, други — сковани от дъски, покривите с каменни плочи и тежки керемиди — провиснали и изкорубени, а оградите изгнили и полегнали. Но по улиците имаше много деца, кучета и котки и те създаваха настроение на бодрост и радост. Едноетажната варосана отвън къща, която заемаше Матов, бе сравнително по-запазена от останалите. Борис почука на вратата. Тя широко се отвори и той видя Ирина с опънатите коси, привързани на кок, вече прошарени, но все така тънка, слаба, със скулесто лице и добра усмивка. Зад нея се показва стройният Матов с черен панталон, пъхнат в ботушите, и черна руска рубашка, закопчаваща се отстрани. Стана му радостно на душата.

В стаята Борис се огледа за децата, но ги нямаше. Матов разбра и каза:

— Дай си пелерината и седни. Децата не са тук, а в Русия, при майка ми. Настъпиха известни промени в живота ми. Старият генерал умря... Ирина реши да ги прати при майка ми. Там ще са по-добре, а и тя ги обича и ще им даде добро образование. Ние сме си все така бедни...

Борис огледа стаята. Тя служеше за всичко — и кабинет, и спалня, и всекидневна. Имаше една врата към някакво малко помещение, където бе кухнята. Голяма дървена маса заемаше средата на стаята. Над нея се спускаше газена лампа с абажур. В средата на масата вреше самовар. По стените висяха портрети на мъже, жени и деца в дървени рамки — някои от тях с изрязани орнаменти, както ги правеха в Русия. Една сабя и един старинен револвер, също окачени, показваха миналите занимания на Матов. Отсрещната стена беше цялата заета от рафтове, сковани от рендосани дъски, с много книги — единственото богатство на Матов. Над леглото бе сложил голям портрет на Толстой по рубашка, с буйна побеляла брада, с палци, пъхнати в кожения колан, и очи в хлътналите орбити, които гледаха строго и изпитателно. Беше топло и уютно по руски.

— Съжалявам, че децата ги няма — каза Борис, — но това е за тях.

Ирина пое пакетите и ги разгъна. Искрено се зарадва.

— Ще ги пратя по някой...

Борис ѝ подаде кораловата брошка. Тя се изчерви като малко момиче.

— Но защо?...

— Ирина, знаете ли колко е приятно да доставяш радост преди всичко на себе си... Повярвайте ми!

— Вярвам Ви, Борисе.

— А това е за теб... Трябваше да поръчам да изгравират надпис върху писалката: „На фелдмаршал Матов — победителя в Македония — от христолюбивото войнство!“

Предвидливо Скарлатов бе купил и две шишета мастило. Той демонстрира как се пълни резервоарът, а после му я подаде. Матов слушаше, без да мигне, и внимателно следеше ръцете на Борис. Взе един чист лист бяла хартия и седна да пише.

— Недей натиска... Съвсем леко движи перото по хартията...

След като няколко пъти нанесе подписа си, Матов изрисова изречението: „Борис Скарлатов е голямо прасе, а и аз не съм подобър!“ Той се усмихна и каза:

— Но това е удивително!...

— Перото е златно, а пръстенчето на капачката също, корпусът е от оникс — обясни Борис.

— Удивително е не златото, а това, че можеш да пишеш с мастило, където и да се намираш. Разбираш ли, навсякъде!...

— Ако имах повече пари, бих ти купил от новите пишещи машини „Ремингтон“. Прекрасни са!

— Знам. Толстой има такава.

— А не може ли ти да имаш нещо, което Толстой да няма?

— Да. Например автоматична писалка. Той пише с перо и мастило.

— Нека го оставим на мира. Интересуваш ме ти!

— Щом аз те интересувам, ще трябва да слушаш за Толстой. Знаеш ли, Борисе, това лято бях при него. Живях в едно село близо до Ясна поляна две седмици и почти всеки ден той идваше при нас. Всичко, каквото съм правил досега, е било глупост!...

— Романът ти за Сръбско-българската война е чудесен!

— Не! Това беше грешна насока. Ако още пиша, ще пиша по съвсем друг начин! Ще пиша за истината, от която се нуждаят хората!...

Матов толкова се бе разпалил, че удари с юмрук по масата. Самоварът се заклати застрашително.

На външната врата се почука. Ирина изтича. Влязоха Брезов и една млада жена — миниатюрна като момиче. Брезов бе напълнял. Гръдният му кош издуваше редингота, а късата му шия сякаш бе станала още по-къса и мощна. Имаше брадичка и мустаци. На Скарлатов му се стори като дегизиран. Но откритият смел поглед на светлите му очи и русата коса, вчесана на път, бяха на стария мил приятел от Женева. Двамата се прегърнаха. Брезов остави пакетите на масата.

— Ти пак носиш ядене... — каза Ирина.

— Грехота ли е, ако си гладен, и сам си носиш храната?

— О-о-о, той обича да похапва! — каза миниатюрната млада жена и се усмихна.

Скарлатов я погледна втори път и се сети, че това е същото момиче, чийто портрет помнеше от стаята на Брезов в Спорт-палас.

— Жена ми... — представи я Брезов — Казва се Румяна.

Скарлатов ѝ стисна ръка. Ирина и Румяна, след като се извиниха, взеха пакетите и отидоха в кухнята.

— Ще пийнете ли по една ракия?

— А какво ще каже Толстой?

— Марате, защо се заяждаш?

Матов наля по една чаша ракия. Тримата се чукнаха.

— Е, как върви световната революция, Марате?

— Върви и не можеш да я спреш!

— Борисе, сега революцията му е вече професия! Работи в партийното издателство, пише във вестниците, издава списания и книжки, ходи по митинги и събрания... Пред теб стои един партиен лидер!

— Мисля, че той винаги се е готвел за това поприще.

— Така ли? А разказвал ли ти е... впрочем ти откъде ще знаеш!... Когато миналата година го потърсих в Пловдив, беше открил там адвокатска кантора. Казаха ми, че е в съда. Отидох. Някакво дело

за не знам какво си... Противникът му — един арменец, типичен мушморок! И представи си, нашият женевски възпитаник загуби с гръм и трясък делото на своя клиент. Беше впечатляваща гледка!...

Брезов млъчеше и някак виновно се усмихваше. После каза:

— Това е самата истина. Нямах работа. Нямах пари и направих една глупава, грешна стъпка с адвокатството, но навреме се стреснах. Сега всичко е наред!

— Толкова е наред, че ако не е жена му с учителската си заплата, пийши го умрен, както викат македонците...

Брезов възбудено заговори:

— Борисе, не знам дали вече си се осведомил, но в България стават интересни работи... Стачката на железопътните служители разтърси страната. Студентите освиркаха Фердинанд и той затвори Университета. Правителството на Димитър Петков е грубо, арогантно и действа така просташки, че то самото ще предизвика революция, без наша намеса.

— Четох в Швейцария — каза Скарлатов. — Търсят професори за Университета на мястото на уволнените. Но разбрах, че никой не иска.

— С изключение на нашия състудент Стоянов! Той зае катедра в Юридическия факултет.

— А Радков?

— Във външното министерство е и гони щерките на министрите и богатшите.

Скарлатов поднесе на Брезов подаръка. Той също много се зарадва на автоматичната писалка.

— Извинявай, не донесох нищо за Румяна. Не знаех, че си вече женен...

— И то с напълно оформен брак! — каза Матов.

Всички млъкнаха. Не искаха отново да подхващат тая тема.

— Последния път, когато Толстой дойде при нас, беше страшно весел и закачлив. Смееше се непрестанно. Излязох да го изпратя. Метна се по младежки на коня и го гледах по дългата алея, обградена с вековни дървета, докато се скри...

Ирина и Румяна влязоха с чинии и прибори. Те бързо подредиха масата. Имаше салами, сирене, кашкавал, два големи самуна топъл бял хляб и бутилка вино. Всички ядоха с голям апетит. Скарлатов разказа

за обиколката си в Италия, Франция, Германия и Англия, а също и новините от Женева и Университета. Дойде ред на чая. Матов на свой ред разказа за бъдещите си проекти. Толстоистите в Добруджа създавали нещо като селскостопанска комуна, но трябвало първоначално пари за земя, за сечива, за добитък, за постройки. Страстно описваше бъдещия живот в комуната, радостта от труда и преди всичко новите отношения между хората. Впусна се в планове за образованието на децата, за училището, което ще открият. Двамата му приятели го слушаха мълчаливо. Брезов не издържа.

— Доколкото ми е известно, такива комуни бяха създадени в Русия, даже в Канада и Щатите. Това, което е ставало там, е потресаващо по своята низост!

— Това не е вярно! Това е лъжа на църквата и буржоазията!

— Вярно е! За съжаление. Защо не погледнеш истината право в лицето?

— В света съществува само една истина и тя не е нито в класовата борба, нито в революцията, а само в любовта между хората!

Борис не участваше в спора. Всичко това му бе известно и отдавна премислено. Но изпитваше радостно чувство, че приятелите му са все същите, страстно спорещи върху човешките идеали, мислеци, може би малко наивни, но съсредоточили всичко в света на идеите. За цялата вечер той не чу нищо за всекидневните им нужди, за бедността, за това как се справят с трудния живот. Да, такива бяха неговите единствени приятели.

Навън беше нощ, когато си тръгна заедно с Брезов и Румяна. Тактично тя тръгна малко встрани, за да остави двамата да си говорят. Студът се бе засилил. Снегът скърцаше под краката им. Нямаше никой по улиците.

— Как върви списанието? — попита Скарлатов.

— Никак. Печалба няма. Издържа се едва-едва със средствата на партийните членове. Вестникът е в същото положение.

Брезов се спря.

— Борисе, прочетох дисертацията ти. Страшно ми е нужна статия за вестника върху новия външен заем, който се готви.

— Нямам понятие още какво става в момента у нас...

— Трябват ми факти. А точно те ми липсват. Всичко се върши в пълна тайна. Помислих, че ти би могъл да научиш нещо от баща си...

— Не е много приятна ролята, която ми отреждаш.

— Баща ти е един от най-осведомените хора в България. Мисля, че е в центъра на тази финансова сделка.

— Ще опитам.

— Моля те... И статията трябва да бъде готова в кратък срок.

Те пак тръгнаха. Когато минаха край черквата „Свети Крал“, тя бе осветена. Влизаха и излизаха хора. Чуваше се пеенето на поповете.

— Какъв празник е днес? — попита Борис.

— Кой го знае... Може да е Всенощно бдение...

Тук те се разделиха. На Скарлатов не му се прибираще, той тръгна по „Дондуков“. Като мина покрай банката, видя, че на първия етаж кабинетът на баща му свети. Зави по уличката зад банката и позвъни на входа. Отвори му Туше Динев. Не показва с нищо изненадата си.

— Ние работим, но баща Ви ще се радва да Ви види.

Завари го в кабинета, надвесен над огромното бюро. То бе разчистено от всичко и върху него бе просната една голяма карта-план. На пода бяха наредени папки. В първия момент, когато банкерът вдигна глава, той го погледна намръщен със своя остър, малко кривоглед поглед. После лицето му се смекчи в усмивка. Явно бе толкова погълнат от работата, че му трябваше време да дойде на себе си.

— Добра вечер и добре дошъл! — каза баща му.

— Мислех, че вече спиш, а виждам, че като Наполеон пред голямо сражение оглеждаш в нощта полето на битката.

— Почти. Впрочем това са бъдещи терени за строеж. Тия дни Димитър Петков ще трябва да прокара плана и на София. За мене това е от голямо значение. Дълги години се подготвях за този миг и бързам.

— Тогава ще дойда друг път.

— Ние приключихме за тая вечер. Само доуточнявахме някои детайли. Радвам се, че дойде. Седни...

Младият Борис бе малко раздразнен от това посрещане и реши да говори направо за целта на посещението си.

— Интересува ме новият държавен заем.

Старият банкер го погледна и стана от бюрото.

— А защо?

— За да напиша статия, и то отрицателна.

— И смяташ, че мога да ти дам сведения?

— Ти си твърде осведомен...

— Да, и то в подробности. Социалистите ли ти възложиха тази мисия?

— Можеш и така да го кажеш.

Старият банкер се заразхожда по килима. Туше Динев през цялото време стоеше мълчалив до вратата.

— Добре. Аз ще ти дам тези сведения, а питаш ли се защо?

— Любопитно ми е.

— Не защото си ми син. Не от любов към тебе, а защото това ще бъде от моя полза. Но ти все пак помисли!... В момента се готвиш да изиграеш ролята на манипулирана личност, притисната от две противоположни сили. И как се чувствуваш в тази роля?

— Не много добре.

— Значи я осъзнаваш. В живота се започва така, с простичките думи — целта оправдава средствата. Почваш с малко, вървиш и затъваш все повече, губиш свободата си и ставаш играчката в ръцете на другите.

— Не бих казал, че в твоята дейност си се ръководил от висши принципи.

— Вярно е. Аз се ръководех от единствения принцип — печалбата. Всички са убедени, че печалбата е нещо неморално, лошо и винаги за сметка на някого. Следователно печалбата не може да бъде идеал. И все пак съм по-почтен от вас, които в името на идеала можете да извършите доста непочтени дела. Но да оставим това... Накратко, заемът е вече решен. Да се атакува е безсмислено.

— Защо така мислиш?

— Как си представяш, че Шнайдер, Князът, Парѝ Ба, Круп, министрите, висшите чиновници, генералитетът и цялата тая паплач, която се вие като лешояди в небето, ще изпусне плячката?

— Все пак аз ще напиша статията.

— На това разчитам. А какво аз лично печеля от това, няма да ти кажа! Откровен съм, нали?

Старият банкер отиде към желязната каса в ъгъла и я отвори. Оттам извади една кожена папка. После заключи касата и прибра ключа в джоба си.

— Това е проектодоговорът. Той ще бъде приет с малки изменения. Естествено е, че не можеш да го изнесеш навън. Затова остани в кабинета. Ние вече приключихме. Туше Динев ще ти донесе кафе.

— Нямам нужда.

— Тогава лека нощ!

Динев сгъна картата от писалището на банкера и двамата излязоха. Борис не седна на бюрото, а в кожения фотьойл. Зачете се. Един по един изваждаше листовите и после обратно ги поставяше в папката.

Сутринта, когато Никола влезе в кабинета, той го завари заспал във фотьойла. По-късно, на масата в трапезарията, баща и син закусваха сами. Старият банкер мълчаливо пиеше кафето си.

— Мога ли да попитам нещо?

Банкерът кимна с глава.

— Заемът е 145 милиона. Официално е обявен като заем за железопътно строителство. Доколкото знам, фирмата Шнайдер е преди всичко военна. А в договора има клауза да се изплатят в деня на подписването му два милиона франка на фирмата и в близките месеци още 23 милиона. По конверсията на старите заеми от 1888 и 1889 година Банк дьо Пари и де Пей Ба задържа 52500000. Какво остава за железопътното строителство? Едва половината от заема!

— Ако беше половината, щеше да е добре!... Според мене няма да остане нищо.

— Но как?!

— Смятах, че си разбрал. Нали дисертацията ти е върху банковия капитал на двете най-мощни европейски държави?

— Какво бъркаш дисертацията!

— Накратко, заемът е военен. За закупка на оръжие и боеприпаси. Но трябва някак да мине в Парламента. Да измамят всички. Да се радват хората, че България ще бъде по железопътна мрежа втора след Белгия. Но вместо това, ще й сервират война. Ето това е истината!

— В договора няма военни клаузи.

— Всеки договор има две страни — официална и неофициална...

— А тоя, тайния договор, можеш ли да ми дадеш?

— Не мога, понеже го нямам.

— Как тогава знаеш?

— От опит, чрез разсъждения и най-вече чрез събраните сведения. Тайните клаузи на договорите често не се дори и пишат. Те минават като сделки между държавата и оръжейните фирми.

— Но ако това се каже в Парламента?

— Парламентът никога нищо не е решавал! Той само е одобрявал това, което се върши на четири очи от силните на тоя свят. Помисли малко! Тези дни пристигат в София представители на Пари Ба начело с директора Тюретини и представители на Дойче Банк, които са в синдикат с Пари Ба. Тук има една интересна подробност. Ще наблюдаваме сеир как двете групировки — френската и немската — ще си слагат динена кора. Ще бъдат представители на Шнайдер, на Круп и всички военни фирми, свързани с тях. Чак когато тези сили се споразумеят, тогава ще подпишат договора. А Парламентът... това стадо от овце, с чието мнение никой не се е съобразявал никога, ще поблее, може и да полаят, и накрая ще го одобрят.

— А къде е твоята печалба?

— Моята печалба идва от техническото изпълнение на заема. И този процент е доста голям. Именно тия пари, в зависимост от участието и значението на банката, ще си разпределим, и в това няма нищо незаконно.

— Ами ако всичко това стане достояние на народа?

— Как?

— Чрез вестниците, да речем...

— Имаш ли понятие от българската преса? Твоята статия ще излезе в едно вестниче, което четат хиляда души. Ако направи впечатление и се възбуди общественото мнение, тогава управляващата партия ще задейства своята мощна преса с хиляди читатели. Но не се ласкай от мисълта, че ще ти отговорят по същество. Напротив! Ще те изкарат картоиграч, пройдоха, развратник, конекрадец, кръвосмесител, отцеубиец, въобще човек, достоен за въжето.

— Но това няма да бъде истина.

— Няма да бъде, но за читателя ще бъде интересно как покриват с храчки някой. Винаги в миналото край ешафодите се е трупала огромна тълпа. Сега ешафодът — това е пресата.

— Аз ще напиша статията си каквото и да стане!

— Казах ти, че нямам нищо против и даже ти помогнах, доколкото можах.

— Според мене истината винаги ще има своето значение.

— Дай, Боже! И един последен съвет. Тези дни ще подпишат договора. Всичко ще мине тихомълком. Няма да се даде гласност на нищо. Преди това не излизай със статията си, за да бъде като хвърлена бомба. Последното действие на пиесата с участие на всички герои е започнало. Искаш ли да видиш актьорите?

— Не разбирам...

— Това зависи изключително от мене! Тъй като няма да има официален прием, нито княжески, нито правителствен, натовариха ме като частно лице да дам аз приема. Той ще бъде тук, в моя дом. Ще ти изпратя официална покана.

Младият Скарлатов се замисли.

— Едва ли ще дойда... — каза той.

Когато излезе навън, усети един от тия студени, мъгливи февруарски дни, така характерни за София. Всичко наоколо изглеждаше посърнало, повяхнало и унило. Борис бе смутен и объркан. Трябва първо да поспя, си каза той. Сега всичко ми изглежда не така, както трябва да бъде...

А старият банкер гледеше сина си от прозореца в столовата долу към улицата, докато се скри в мъглата. Стана му жал за него. От конфликта помежду им си бе създал представата, че е по-суров и не толкова наивен. Какво ли щеше да направи с него мелницата на живота? И все пак нямаше да е толкова лошо, ако и синът му получише своя дял удари. Беше излишно да го предпази. Младият Скарлатов бе от тия хора, които се учат само на собствен гръб. Но и аз бях такъв на младини, помисли банкерът. Може би малко по-предпазлив и по-скептичен... Но в края на краищата му оставям след себе си пари. Има ли на този свят по-ефикасно средство срещу житейските несгоди от парите?... Наистина можеше да му даде документи по всички тайни клаузи в договора, да му разкаже за сложните задкулисни интриги и игри между правителствата и банките, за низостта на отделните участници и тяхната умопомрачителна страст към парите, която не спираше пред нищо на тоя свят. Той знаеше колко подкупи са взели и ще вземат и Князът, и министрите и цялата тая компания. Можеше да му разкаже колко и той самият щеше да заграби от плячката — във

всеки случай не малко, защото бе по-умен от останалите играчи, а и нямаше да пропиее напразно взетото. Но не разказа всичко това, тъй като печалбата бе отправната точка в неговата дейност, на която подчиняваше всички останали дейности, включително и своя личен живот. Достатъчно бе да му даде факсимилетата от аферата с генералите. Вярно, че преди известно време той лично бе открянал съвсем малко вратичката на тая помийна яма, толкова малко, че да не засегне Княза, а само песовете генерали, и самият той да не излезе наяве. Така падна министър-председателят генерал Рачо Петров, за да дойде на негово място Димитър Петков.

Да, старият banker знаеше много тайни, защото ги търсеше, влагаше средства, даваше пари да ги научи. Бе от малцината хора, които разбираха, че всяка тайна, колкото и дребна да е тя, независимо дали е лична, или обществена, има своята цена. А финансовите тайни бяха златна мина, стига да умееш да ги продадеш тогава, когато ще имаш най-голямата полза от тях. Но пазарът на тайните имаше своите закони. Те имаха стойност и можеш да вземеш печалбата само в точно определен момент, нито минута по-рано или по-късно! И в определянето на мига за продажбата той нямаше равен на себе си!

Старият banker се отдръпна от прозореца. Време бе да слезе в кабинета си.

---

[1] полис (гр.) — град-държава в древния свят (Гърция, Рим, Финикия). ↑

[2] *Талес* (ок. 624–547 пр.н.е.) — древногръцки философ от град Милет в Мала Азия. Първият исторически достоверен представител на древногръцката философия, създател на стихийно-материалистическата Милетска школа. Милетските философи били едновременно и естествоизпитатели. Милетците са направили първите открития в геометрията, географията, астрономията и математиката. Те разглеждат природата като материя, намираща се във вечно движение и развитие, но ѝ приписват всеобща одухотвореност. Талес приема като първооснова на материята — водата. ↑

[3] *Крас, Марк Люцилий* (ок. 115–53 пр.н.е.) — древноримски политически и военен деец. Един от най-богатите хора в късната римска република. В 71 пр.н.е. е потушил въстанието на Спартак. Загива във война. ↑

[4] *Катилина, Луций Сергий* (ок. 108 — 62 пр.н.е.) — древноримски политически деец, разорен патриций, безуспешен кандидат за консул. Организира редица заговори, но е бил разобличен от Цицерон. Загива в битка срещу сенатските войски. ↑

[5] *Лукул, Люций Лициний* (последният век пр.н.е.) — даровит древноримски пълководец, воювал заедно с Помпей десетилетия срещу гръцкия цар Митридат. Прочут е с любовта си към лукса и смайващите пиршества. Той е въвел черешовото дърво в Европа. Прен. — името му служи за назоваване на някой, който е голям и изискан гурман. ↑

[6] *Цицерон, Марк Тулий* (106–43 пр.н.е.) — древноримски политически деец, оратор и писател, идеолог и защитник на републиканската демокрация. Бил адвокат. Избиран е и за консул. Голямото литературно наследство на Цицерон съдържа речи, риторически и философски съчинения, богата кореспонденция. От речите му са запазени 57, по-значителни от които са: „Против Верес“, „Срещу Катилина“, „Срещу Антоний“, Теоретически съчинения: „За оратора“, „Брут“ и др. Популяризира съчиненията на гръцките философи и политици. Гениален художник на словото, който е пишел и говорел на латински език. Бил убит по време на гражданската война между привържениците на Републиканската демокрация и тези на Диктатурата. Главата и ръката, с която пишел знаменитите си свободолюбиви речи, дълго стояли до Антоний на пиршеството в чест на победата на триумвирата на Антоний, Октавиан и Лепид — над републиканците. ↑

[7] — *Тиберий, Тит Клавдий Нерон* (42 пр.н.е.-37 от н.е.) — вторият древноримски император по ред. Успешно воюва срещу германските племена. Силно обогатява държавното съкровище. Последните си двадесет години установява пълно самовластие в управлението, опрян на преторианската гвардия. Прочут е с крайната си подозрителност и жестокост в запазването на безграничната си лична власт. ↑

[8] *Веспасиан, Тит Флавий* (9–79 от н.е.) — древноримски император, основател на Флавиевата династия. Произхожда от средните незнатни слоеве на Сабинската област в Италия. Кариерата си започва като военен трибун в Тракия. Стреми се да легализира самодържавието на **принципата** и засилва романизацията сред

населението на римските провинции. През неговото управление завършва Юдейската война. Отличен финансист. ↑

[9] тамплиери (лат.-фр.) — храмовници — членове на католическия духовно-рицарски орден „Тампл“, основан в Йерусалим (1119) за защита на „светите места“ и държавите на кръстоносците. След 1291 центърът му е преместен в Европа (от 1306 в Париж), където орденът се оформя като голяма банкерска къща с разклонения във всички католически страни. В 1307–12 е разтурен след кръвопролитни боеве. ↑

[10] Ломбардски банкери — произлизат от северната богата област на Италия — Ломбардия — през средните векове. Именно по това време във Франция започват да наричат ломбардци всички финансисти, обменители и лихвари. ↑

ГЛАВА ТРЕТА

Борис започна работата си върху статията много отдалеч. Събра сведения по всички досега стари външни заеми на България и как са били използвани. Картината се очертаваше апокалиптична. Много неща разбра, но и много останаха затулени. Изпитваше нужда да поговори с баща си. Особено искаше да го разпита за огромния заем от 1904 година, който въобще не беше използван за стопанското развитие на България. Но нещо го спираше. Стана му ясно само едно — че със заема от 1904 година България е превъоръжила с най-съвременно оръжие цялата си армия и за момента представляваше най-голямата и модерна военна сила на Балканите. Заедно със заемите растяха и дълговете. Лихвите бяха фантастични и лежаха на държавния бюджет. Пари Ба добре си бе свършила работата. Гаранциите по заемите бяха толкова унизителни и така стриктно се изпълняваха, че той с право се питаше как тая страна съществува?! И все пак къде бяха отишли останалите пари?... Една огромна част извън тая за въоръжението бе отклонена. Поговори с Брезов.

— В джобовите на Княза, генералитета и класата! — отвърна той.

— Но за да се напише това, трябва факти!

— Всички го знаят. Няма нужда да се ровиш!

Борис не бе съгласен с Брезов. Истината трябваше да се докаже. Това бе неговото академично правило. Хиляди са знаели, че буржоазията ограбва работника, но само един човек научно и безусловно го доказва — Маркс! Важно е фактите да се анализират, и то добросъвестно!

Все пак статията напредваше, макар и бавно. Брезов няколко пъти му напомни, че е време да я предаде. Но той не се поддаде на натиска. Един следобед работеше над масата. На вратата се почука. Влезе Туше Динев. Борис го покани да седне. Той благодари и се настани.

— Господин Скарлатов, баща Ви изпраща покана за вечеря...

Той остави един плик с емблемата на Търговската банка върху масата.

— Каква вечеря?

— Официална вечеря с гости в къщи, в Банката.

— Нямам време.

— Той смята, че ще е добре за работата Ви да приемете поканата. Каза да Ви предам следните думи: Ако синът ми иска да види участниците във фарса и получи непосредствена представа за тях, добре ще е да дойде. На приема ще присъстват само хора от френска и българска страна.

— А немците?

— Тях ги изплъзгаха. Това е и причината приемът да е конфиденциален, даден от частно лице — в случая баща Ви, — за да не се поканят представителите на Дойче банк и Круп.

— Вие знаете ли какво работят?

— Да, господин Скарлатов.

— Бихте ли прочели това, което съм написал?

— С удоволствие...

Борис се разхождаше по стаята, докато Туше Динев четеше черновите. С нетърпение чакаше да свърши. Но той четеше бавно и внимателно. Когато положи последния лист, погледна младия Скарлатов със сините си широко отворени очи.

— Е?

— Великолепна, господин Скарлатов. Рядко ми се е случвало да чета такава аналитична статия.

— А чели ли сте други икономически изследвания?

— Най-редовно следя френската преса, а напоследък и немската. Вече добре владее немски, що се касае до четенето. Липсва ми малко практика в говора, но имам хора, с които се упражнявам. Аз всеки ден правя изрезки от чуждата преса, а някои от статиите реферирам. Това е една от длъжностите ми. Баща Ви е доволен.

— И все пак имате ли критични бележки?

Туше Динев помълча, а после каза:

— Та кой съм аз, господин Скарлатов?! Един самоук! Мога ли да се сравнявам с Вас!...

— Знаете ли, господин Динев, ако разговаряте с мен по тоя начин, нито аз, нито Вие ще имаме някаква полза!...

— Е добре, господин Скарлатов... Ще Ви кажа. Статията е добра, даже много добра за английската преса, за „Таймс“, да речем... Но за българската, простете, няма да Ви разберат.

— Вие сте третият човек, който ми казва това.

— Съжалявам, господин Скарлатов, не исках да Ви обидя. Но Негово превъзходителство баща Ви ме е учил винаги да казвам истината, а не да му правя удоволствие. Той много държи на това правило и аз свято го спазвам.

— Какво по-специално в статията не Ви харесва?

— Липсата на пикантни подробности. Например около аферата с генералите...

— Именно тия подробности не знам! Вие, господ Динев, бихте ли ми помогнали? Знаете ли ги?

Туше Динев дълго мълча, накрая каза:

— Да, господин Скарлатов.

— Тогава?

— Не мога да Ви ги кажа. Естеството на работата ми в Банката е от такъв характер, че без разрешението на Негово превъзходителство баща Ви, не мога да издавам тайни.

На подвижното лице на Туше Динев се четеше готовност да направи всичко за младия Скарлатов и едновременно с това отчаяние от невъзможността да го направи. Борис разбра.

— И още един съвет, господин Скарлатов, ако смея да дам такъв...

Борис кимна с глава.

— Подробности не са важни. Разбирате ли? Вие сте напипали истината. Но кажете я грубо, с тежки, бих казал, лоши думи, ругатни! Тогава и кучетата в тая страна ще Ви разберат.

Борис нищо не отговори. Отвори плика. Поканата бе напечатана със златни букви на розова японска хартия и подписана лично от стария banker.

— Добре, господин Динев, приемам поканата, ще дойда.

— Радвам се, господин Скарлатов. Баща Ви също ще се радва много.

След дълбок поклон той излезе. Борис остана сам и се размисли. Наистина Туше Динев, като Брезов и Матов, не беше много очарован от статията му. Той не можеше да разбере защо. Беше работил упорито

и точно. Това, което не можеше да докаже, остана извън текста. Защото младият Скарлатов дълбоко вярваше в научните методи. Ако в тая страна пишат по друг начин, той сега щеше да покаже каква трябва да бъде една икономическа статия — безпристрастна и неопровержима! Грешката не е в мене, си каза той.

Навън се стъмни. Той продължаваше да се разхожда по стаята. Все още се колебаеше дали да отиде на приема въпреки даденото съгласие. В края на краищата какво ще загубя? Само ще спечеля, си каза той, и почна внимателно да се приготвя. Изми се в легена до кръста, извади фрака и една снежнобяла риза. Фракът миришеше на нафталин. Отвори прозореца. Отвън нахлу студ. Липсва ми огледало... Трябва още утре да купя... Облече се грижливо. Когато излезе на улицата, почувства един от тия февруарски дни с внезапно затопляне. Снегът се бе превърнал на киша. Още с първите крачки намокри краката си. Наложил се да се върне в къщи и сложи галошите. Следващите улици бяха още по-кални. Тротоари нямаше. Той стъпваше по случайните камъни, поставени от хората, за да не газят в калта. Стигна късно след посочения час в поканата. Банката бе залята от електрическа светлина. Всички прозорци светеха. В двора имаше много файтони. Той не влезе през главния вход, а от страничната уличка, където също имаше файтони. Тъкмо да позвъни, и някой зад него каза:

— Добра вечер, господин Скарлатов.

Когато се обърна, трябваше му време да се сети кой е този човек. Беше полковник Стоев, облечен цивилно, малко немарливо, с изкаляни обувки, отслабнал и брадясал.

— Добра вечер — отвърна Борис. — И Вие ли за приема?

— Аз не съм вече във войската, господин Скарлатов. Уволниха ме, смазаха ме!...

— Жалко.

— Бихте ли отделили няколко минути?

— Закъснявам...

— Разбирам, господин Скарлатов. Но ще Ви чакам, след като излезете, ако ще до утре сутринта!...

— Както обичате!

Борис позвъни на вратата. Забавиха се и той се огледа за полковника. Стоев бе някъде изчезнал. Отвори му Донка. Закачалките

в коридора стърчаха, отрупани от шуби със скъпи кожени яки и от военни шинели. Той свали пелерината и влезе в салона. Беше изпълнен с хора. Всички оживено разговаряха на няколко групи. Старият banker веднага го забеляза и отиде при него.

— Радвам се, че дойде. Ела да те представя на гостите...

Той не обяви високо, че това е синът му. Напротив водеше го от човек на човек, като с всекиго се спираха и разговаряха. Започна от Тюретини. Стоеше прав, облегал на рояла, и пушеше. На вратовръзката му блестеше голям диамант. Разговаряше с един елегантен мъж — генералния консул и шарже д'афер на Франция Ализе.

— Господин Тюретини, господин Ализе, това е моят син, доктор от Женевския университет.

Аристократичната учтивост бе в кръвта на Тюретини. При него това ставаше несъзнателно. Цялата му поза, движение на ръцете, стойка, изражение на лицето, гласът му, изисканият език бяха не външна, а съставна част от неговата личност.

— Приятно ми е, господине — каза той и леко се поклони, като кимна глава. После черните му живи очи продължително се вгледаха в младия Скарлатов. Тюретини се обърна към стария banker.

— Странно, господин Скарлатов, колко много общо имате със сина си!... На пръв поглед сякаш не си приличате, а всъщност... Може би най-важното е едно и също и в двамата...

Младият Борис знаеше, че не прилича на баща си. Даже всяка прилика му бе неприятна, но думите на чужденеца, казани така изискано и сериозно, го накараха да слуша внимателно.

— Това именно е достойнството на старинните bankerски родове... — продължи Тюретини, — защото в потомствения banker се съчетават живостта, непринудеността на благородника с ума на търговеца...

Да, Тюретини бе любезен, твърде любезен и старият Скарлатов бе щастлив от тия думи, особено за приликата със сина му.

Втората група, към която бавно се насочиха, беше шумна. В другия край на салона стояха прави край фотьойла, където бе седнал министър-председателят Димитър Петков, един капитан и един цивилен с жилетка на цветчета под фрака. Те се смееха на всяка негова дума. Явно едноръкият бе в най-добрата си форма, страшно доволен от

всичко и най-вече от себе си. Въпреки скъпите си дрехи, бе разкопчан и малко разхвърлян.

— Странно — тихо каза старият банкер, — че парите правят хората толкова щастливи...

— А тебе?

— Мене ме прави щастлив процесът на печеленето, а не самите пари. Или, както добре се изразява един съвременен философ, важно е движението, а не целта!...

— Имаш предвид Бернщайн?

— Именно него.

— Добре запомняш това, което ти е изгодно. Той има някои по-ценни мисли срещу капитала, но тях не си запомнил...

Старият банкер се усмихна. Когато стигнаха пред групата, Борис с учудване позна в елегантния мъж с жилетката на цветчета своя състудент от Женевския университет Радко Радков. Беше малко напълнял, но все така недействително красив, с издължено лице, с малко мургава гладка кожа като на момиче, с черни очи и най-дългите мигли, които бе виждал у мъж.

— О, Борисе, ти си тук? — каза Радков.

Той свойски си сложи ръката върху рамото на Скарлатов. И странно, в Женева не можеше да го понася, а тук му се зарадва.

— Господин министър-председателю, представям Ви моя син... — каза старият банкер.

Димитър Петков млъкна, стана от фотьойла и го прегърна.

— Най-сетне се завърна!... Хем хубав, хем млад, хем доктор!... И още един арслан в Народнолибералната партия!... С такива млади хора тук... — той погледна и към Радков, но не се доизказа.

Така очертано, бъдещето се стори смешно на Борис. Когато не беше доволен от себе си, той разговаряше с другия, втория Борис. И сега той му каза: Ако беше Брезов на твое място, би плюл на тая паплач и би направил невероятна бъркотия с поведението си. Но... — възрази възмутен първият — възпитанието ми не позволява, а освен това можеш да презираш и с мълчание...

Когато се отдалечиха, Борис попита баща си:

— Познаваш ли Радков?

— Този младия ли, красив като черкезка?... Нямам нужда да го познавам. Те са всички еднакви!... Около всеки министър-председател,

особено ако е тщеславен, се трупат такива сойтарии, както някога ибрикчиите около пашата. Ласкаят, говорят любезности, превъзнасят го до небето, докато сиромашът помисли, че е гений. Оттам нататък е свършено с него!...

Най-малко се застояха при групата на военните начело с министъра на войната генерал Михаил Савов. Те юнашки пиеха коняк преди вечерята около една малка кръгла маса. Имаше още един полковник и един капитан. Всички се сториха еднакви на младия Борис. Набити, яки, със зачервени лица, с малки брадички и големи мустаци, с коси пригладени и сресани на път. Те бяха копие на своя владетел и му подражаваха във всичко — както във външния му облик, така и в арогантността.

Когато старият banker съобщи, че това е синът му, доктор от Женевския университет, генерал Савов едва му кимна с глава — още един от тия хилави доктори, учили на Запад, а не весел здравеняк и преди всичко послушен, та да стане офицер, за да има Отечеството полза!...

При офицерите седеше военният аташе на Франция Франсоа Адалберт. С него младият Борис размени няколко думи на френски. Имаше още един мълчалив възрастен полковник, французин — представител на Шнайдер. Старият banker се върна при Тюретини, а Борис остана по-дълго при групата на финансистите начело с министъра на финансите Лазар Паяков — жив, умен и весел мъж. При тях бе вторият делегат — специалният пратеник на Банк дьо Пари и де Пей Ба — Анри Шавèр, изпратен в помощ на Тюретини. Говореха френски. Министърът разпита Борис за следването му. Когато чу темата на дисертацията, за момент се замисли и някаква сянка мина по лицето му.

— Борбата се пренесе и тук между Генералната банка с френски капитал и Кредитната с немски... — каза министърът.

— Напразно отдавате значение на немците! — възрази Анри Шавер.

— Дано да е така!... Но аз знам, че ще имам големи усложнения. Не можете ли да се разберете помежду си?

— Конфликтът тепърва ще се изостря...

— А ние сме на топа на устата...

Паяков се обърна отново към Борис.

— Господин Скарлатов, имаме огромна нужда от подготвени финансисти като Вас. Баща Ви е все още много бодър за годините си и може да си води работите сам. Елате при нас да ни помогнете...

— Засега не съм решил нищо.

— Имайте предвид това, което Ви казах.

Туше Динев, облечен изискано, влезе в салона. Отиде при стария banker, каза му нещо и веднага напусна.

Сервирах келнери от Юнион-клуб, наети от bankera за вечерята. Всичко се извършваше мълчаливо, така че гостите да не чувстват никакво притеснение и липса на каквото и да било. Борис отиде до огромната като стая тоалетна. Когато излезе в коридора, се сблъска с Туше Динев.

— Извинете, господин Скарлатов, тази вечер сме претрупани от работа.

— Господин Динев, бихте ли ме ориентирали в обстановката?

— С удоволствие...

Те влязоха в една малка стаичка до спалнята на баща му.

— Обяснете ми, господин Динев, защо вечерята не е официална?

— За да не дразнят немците. Те изпратиха своите делегати, но не бяха поканени при подписването на договора, нито пък участваха в сделките с военните фирми.

— Но нали имат споразумение с френската финансова група и ще научат за този прием?!

— Разбира се. И това ще се отрази върху Търговската банка. Тя имаше добър алианс с тях и с австрийците. Немците са акуратни.

— А познавате ли всички гости тук?

Вратата се отвори и се показва една от камериерките.

— Господин Динев при Негово превъзходителство господин Скарлатов!

— Извинете, ще продължим друг път...

Младият Борис се върна в салона. След малко всички отидоха в столовата. Масата бе наредена блестящо с много цветя. Понеже разпореждаше старият banker, той не се съобразяваше с държавните постове, а с финансовото значение на гостите и постави на челно място директора Тюретини. От двете му страни седнаха той и министър-председателят, после консулт на Франция, министърът на войната и така до края... Борис се падна до Туше Динев. Вечерята бе

богата, менютата многобройни, с отлежали вина, специално поръчани чак от Франция. Нищо не бе забравено, нищо пропуснато. Той се учудваше как баща му се е решил да прахоса толкова пари, след като знаеше, че не обича да се харчи за луксозни дивотии. Сякаш разбрал мислите му, Динев прошепна на ухото му:

— Разноските по приема се приспадат от средствата за техническото изпълнение на заема. Ще си получим до стотинка сумата, и то в златни френски франкове. Добра сделка, нали? Вашият баща ми е възложил да отбелязвам всяко изхарчено левче... — и Туше Динев доволно се усмихна.

Вечерята протече тържествено. Изпи се много вино, изяде се много ядене. Държаха се тостове за вечно приятелство, в което никой не вярваше, за честността, за доблестта, за правдата, за истината... На Борис му стана отвратително. Главата го заболя.

Излезе от Банката след полунощ. Бе забравил напълно полковник Стоев и се изненада, когато той закричи в нощта до него. Мълчеше. Беше премръзнал. Стана му жал. Все пак бяха работили заедно за македонската кауза.

— Елате с мен, господин Стоев, в квартирата ми. Там ще поговорим на топло.

Борис запали печката. Полковникът свали оръфаното палто. Скарлатов имаше една бутилка ракия до половината пълна. Постави я пред него заедно с чаша. Той си наля и изпи две една след друга. Тресеше го. Очите му бяха зачервени и блестяха.

— Аз слушам, господин Стоев. Какъв е Вашият проблем?

— Проблем ли?! Не, въпрос на живот и смърт!...

— Чак дотам ли?

— Да, господин Скарлатов, чак дотам!... Имате ли цигара? Благодаря. Ако всички бяха така умни, така образовани като Вас, България щеше да бъде друга...

— Не разбрах защо сте изложен на опасност?

— Защото ми отнеха всичко — и униформа, и заплата, и къща, и любима. Остава само да ме погребат.

Скарлатов се усмихна.

— Вие сте още млад.

— Накратко, господин Скарлатов, аз съм принуден да говоря сега пред Вас за своята честност. Но честност, свързана с наивност. Аз

вярвах в хората, а те ме използвали, за да стана „козёл опущения“, както казват руснаците. Впрочем аз съм завършил Петербургската военна академия. Те крадяха, ограбваха България, накупиха къщи и имоти, обикаляха с влакове, каляски и с курви рулетките и бардаците на Европа. А после, когато корупцията се разкри, излязох аз виновен, аз, който съм живял живота си честно!... Ако не друго, то бедността ми говори за моята почтеност!

— Но кои са тези хора?

— Генералите начело със Савов и Рачо Петров! Рачо го махнаха, за да може сега безпрепятствено да бърка в меда, а Савов го оставиха. Това е такава подлога на Фердинанд!...

— А бихте ли ми разказали подробно всичко?

— Но нима не знаете?

— Не.

— Баща Ви знае.

— Той отказва да ми даде сведения.

Стоев млъкна. После стана от стола. Челото му бе изпотено, а редките му коси — прилепнали за черепа.

— Не мога, господин Скарлатов. Бога ми, не мога! Аз и без това се изпуснах и сега страдам... Ако Ви кажа нещо, те ще ме заколят като яре в някой сокак!...

Този човек бе наистина много уплашен. Борис разбра — нямаше да каже нищо повече.

— Все пак, господин Стоев, защо ме чакахте при Банката?

— Аз не чаках специално Вас, аз от месеци обикалям Банката с единствената цел да видя моя благодетел — благородния Ви баща. Защото ако към някого бях непочтен, това бе към него, и той ме наказва. Но аз приемам наказанието му. Благодарен съм му, нека сега ми прости и ме допусне до себе си!...

— Не разбирам как мога аз да Ви помогна.

— От Вас искам само едно — да помолите баща си да ме приеме и да кажете няколко добри думи за мен. Аз никога няма да забравя този Ви жест! Светът се върти като фурнаджийска лопата, господин Скарлатов. Това, което днес е истина, утре става лъжа. Помолете баща Ви да не ме погубва докрай, а Вие ще имате моята кучешка благодарност!

Този мъж, офицер, полковник, хлипаше. Скарлатов се обърка.

— Но какво правите, господин Стоев! Успокойте се, ще поговоря с баща си!...

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

На другия ден младият Скарлатов отиде в печатницата — ако можеше да се нарече така схлупеното едноетажно здание, прилично повече на хан, — за да предаде статията си. Подът беше от пръст, машините допотопни, печатарите — мълчаливи и омазани с мастило. Дървена стара маса служеше за бюро на Брезов, облякъл вехта изцапана престилка.

— Направих каквото можах — му каза Борис. — Прегледай я. Поработи и ти върху нея, защото аз повече не мога!

— Добре. Вероятно ще се наложи да направим някои поправки и вмъквания.

— Отвратен съм. Просто ми се повръща от тая действителност!...

Когато излезе навън, се почувства облекчен. Тръгна по улиците на София, но не гледаше града, а си мислеше за Швейцария. Оставаше му да стои тук още половин година. А парите му свършваха. Беше предплатил наема за три месеца, хранеше се на обяд в една ахчийница, доста мръсна, където хлебарките пълзяха по стените, а често можеше да ги намери в самото ядене. Всичко това го смазваше. Не че в Швейцария живееше кой знае колко комфортно, но имаше някакъв ред и му оставаше много свободно време да се занимава с това, което го интересува, да чете и да мисли. А тук чувстваше, че съзнанието му е заето с дребнавости, пошлости и глупости. На всичко отгоре материалният въпрос отново надвисна с цялата си сила. Парите, които имаше, едва ли щяха да му стигнат повече от месец. Беше пресякъл мостовите за споразумение с баща си. Двамата му приятели бяха бедни. Вероятно ще трябва да намеря някаква работа, макар и временно, мислеше си той.

След три дни статията излезе в партийния вестник. Някой му беше оставил броя под вратата на входа. Беше объркан и възмутен. От труда му, написан в научния стил на немския социалдемократически

печат, не бе останало нищо. Тази статия не бе негова. Тя бе преработена в махленски стил, с обиди, с непроверени обвинения и заплахи. Без да мисли, тръгна към печатницата. Гневът го бе обхванал напълно. Брезов го нямаше. Казаха му, че е заминал по партийна работа в провинцията. Отиде при Матов. Даде му статията. След като я прочете, той каза учуден:

— Но какво лошо има? Една хубава изобличителна статия!

— И ти си съгласен по тоя начин да се бори човек?!

— А по кой? Когато си сред вълци, ще виеш по вълчи! Статията ми харесва!

— Но как си позволяват да променят написаното от мене?! Как си позволява Брезов?

— Това е всекидневната практика в печата. Правя разлика между академично издание и опозиционен вестник, който със зъби и нокти се бори срещу неправдата. Нали целта е постигната?

Да, това беше старият спор за целта и средствата. Той бе защищавал винаги тезата на целта, но сега, когато изпита на собствен гръб максимата, беше болезнено засегнат. Нещата обаче не спряха дотук. Още на другия ден се обадиха почти всички вестници в България — столични и провинциални. И повечето бяха против написаното. Може би само един-два вестника бяха малко по-любезни, с не толкова обидни изрази. Останалите виеха наистина като глутница. Но това, което го вбесяваше, бе, че никой по същество не му опонираше. Повечето се заеха с неговата личност. Мамино синче, учило-недоучило в Швейцария, върнало се в България да дава акъл!... Нищо не му бе спестено. Особено фактът, че е син на стария „въжеиграч“ банкера Скарлатов. Един от вестниците дори писа, че вероятно това е заговор на двамата Скарлатови, а пред обществото разиграват фарс с цел печалба. Отнякъде изскочи и историята за първата любов на Борис, но предадена отвратително — той като изкусител на богати момичета... Радков излезе с едно малко запитване във вечерния вестник. След като е толкова принципен, какво е търсил на вечерята, дадена в чест на френската финансова делегация. Военните бяха възмутени и сипеха закани за физическа разправа. Получи множество анонимни писма с псувни, с невероятно мръсни думи и закани за даване под съд. Имаше две предложения за дуел, също анонимни. Всичко това потресе Борис и дълбоко го засегна.

Почувства се сам, изоставен от всички. Брезов се върна. Разговорът между тях бе особено мъчителен. Според Борис приятелят му го бе използвал за своите цели, без да се съобразява с него.

— Но нали ти искаше да ги изобличим, да покажем на хората истината?! А сега се оплакваш!...

— Аз не се оплаквам от истината, а от начина, по който тя бе поднесена.

— Мили Борисе...

— Не ме наричай мили!

— Добре, Скарлатов! Ти ми каза, че мога да преработя статията според нуждите на вестника. Печатарите тук са свидетели.

— И си доволен от това, което направи?

— Да, напълно. Статията надмина очакванията ми. Върху нея работиха и други хора. Ти трябва да се гордееш с нея, а хленчиш! Не можеш да газиш в мочурище и да не се окаляш! Анонимни писма, заплахи?... А тук, в редакцията, се получават възторжени отзиви от хора, които са достойни за уважение, а не като тия пропаднали бандити, които те ругаят! Искаш ли да ги прочетеш? Ние ще пуснем във вестника и отзивите, и писмата, и поредица от статии в твоя защита.

Брезов му подаде голяма папка.

— Прочети ги, има изрезки и от някои вестници. Това ще ти даде сили за нова борба!

Раздели се студено с Брезов, но взе папката и си отиде вкъщи. Прочете всичко. Бяха честно написани — някои възторжени, но понеже похвалите към него бяха изобилни, той ги прие като прекалени. Може би Марат Брезов имаше право?... Все пак остана едно огорчение към приятеля му, което той в себе си не можеше още да преодолее.

През този объркан период посещението на двама души му достави известна радост. Полковник Стоев почти всеки ден се отбиваше при него. Изказа му своя възторг от статията.

— Господин Скарлатов, бяхте така добър да ми дадете за сведение анонимните писма и заплахи, интересува ли Ви мнението ми?

Борис кимна с глава.

— Вие нямате понятие от механизма, по който в тая страна се изхвърлят хората от релсите. А догаждате ли се кой стои в центъра на

всичко?

— Не.

— Ще Ви кажа под секрет. В центъра е княз Фердинанд.

— Това е невероятно!

— Ще Ви обясня, господин Скарлатов. Той има манталитета на клюкарка. Средствата са му по женски дребнави, но доста ефикасни. Никога не напада направо. Напротив, мога да Ви уверя, че поне 90 на сто от писмата са написани или под негова диктовка, или по негово внушение. Той има цял щаб от такива анонимни писачи. Те заплашват със съд, с дуел, с убийство от засада. Ровят се в личния Ви живот и изкарват наяве фактите така, че от Вас да не остане нищо.

— Как ще го докажете?

— Нямам нужда от доказателства — аз знам! Аз имам също такъв сборник от негови анонимни произведения. Ако ги прочетете, ще разберете, че стилът, ръката, общата насока е на един и същи човек. Защото господин Скарлатов, Вие засегнахте гечинмека^[1] му, ползата му, парите, които тоя мръсник смята, че е спечелил честно. Вие се опитвате да поставите на обществено обсъждане милионите му. Той се страхува, че знаете повече. Помислете, господин Скарлатов! Жалко, че не ми вярвате...

Този разговор съвсем обърка Борис. Когато Стоев тръгна, на вратата му каза:

— Пазете се, господин Скарлатов, много се пазете. Идете при баща си. Той може би ще Ви запази или, още по-добре, напуснете България!... Казвам Ви го от личен опит...

— Но какво ми говорите?!

— Говоря го в буквалния смисъл на думата. Пазете живота си!

Вторият човек, който го посети в тоя мъчителен за него период, бе Туше Динев. Попита го:

— Баща ми знае ли, че сте при мен?

— Не, господин Скарлатов. Идвам сам, по мое желание.

— Да ми изкажете съболезнованията си?

— Да Ви изкажа възхищението и гордостта си, че Ви познавам.

— Само това ли?

— Загрижен съм, господин Скарлатов, за Вас. Вие поведохте битка със зверовете.

— Идвате да ме плашите?

— Напротив, господин Скарлатов, идвам да Ви успокоя. Запомнете, че никой с пръст не може да Ви докосне.

— Това не ме интересува!

— Възхищавам се на храбростта Ви. И все пак, ако не носехте името Скарлатов, бих Ви казал, че опасността е голяма. В тая страна любимото средство за борба с един противник е да го накарат да млъкне завинаги!

— Смятате, че името на баща ми ме пази?

— Не, господин Скарлатов. Не името, а личността на Негово превъзходителство. Защото баща Ви е мощен борец, който отдавна се е окопал отлично, и противниците му знаят това. Той с един замах може да ги унищожи!

— А защо не го прави?

— По няколко причини. Първата е, че на тяхно място ще дойдат други, още по-страшни, тъй като не са се ояли. И с други думи, ще бъде същото. Второ, защото разправията ще му попречи да измъкне своя дял от печалбата, а това е най-големият удар за тях. Запомнете, господин Скарлатов! Те не се срамуват нито от своята непочтеност, нито от изобличението. Те се страхуват само от едно, ако някой им измъкне кокала от устата. И тогава чак те усещат удара, но са безсилни, както чакалите, когато лъвът ги прогонва от пляката. А баща Ви е лъв, те го уважават и се боят от него. Именно затова няма да посегнат на Вас...

И така, младият Скарлатов бе изоставен от всички. Почувства се съвсем сам. Беше отвратен от себе си. Припомни си думите на баща си какво значи да бъдеш манипулирана личност, да застанеш на водораздела между две стихии. Истината ли?... Та кой се нуждае от нея? — запита се Борис. И все повече назряваше мисълта у него да се махне от България час по-скоро. Чувстваше, че ако остане още малко, вече никога не ще може да се измъкне. За нещастие, липсваха му и пари и нямаше откъде да намери. Нямаше нищо ценно, което да продаде. Да, той бе попаднал в клопка и сега трябваше да млъчи и дебне момента, когато ще се измъкне от ямата. Опита се да се занимава с научна работа. Но мисълта му бе заета с българското всекидневие. Не издържа и една вечер отиде при баща си. Завари го отново в кабинета, наведен над същата карта-план. Стори му се подмладен, много любезен и доволен от себе си.

— Седни! Добре си дошъл!...

— Изглежда работите ти вървят отлично...

— Даже прекалено добре. Вчера приеха новия план на София и ето, виждаш ли тая карта? Това са парцели, места, пари. В шахмата особено е радостно, когато в началото на играта направиш ход, който само ти знаеш, че ще доведе до спечелване на партията. И когато твоят замисъл се оправдае и си вече победител, не може да не се радваш. Мисля, че дългите години на очакваната печалба дадоха своя плод. Този ход направих преди много, много време... На нашия жаргон това се казва „да направиш удар“!

Но Борис съвсем не се интересуваше от печалбата на баща си и от спекулациите със земи и парцели. Той бе дошъл за друго. Затова го прекъсна и попита:

— По-интересно е да ми разкажеш за печалбите от заема...

Старият banker остави Туше Динев да събере книжата и картата. После двамата се изкачиха на горния етаж и влязоха в библиотеката.

— Интересува те печалбата ми? Ако искаш, ще помоля Динев да ми донесе калкулацията.

— Питам изобщо.

— Печалбата е добра, и то в девизи^[2]! Впрочем твоята статия много ми помогна.

— Не разбрах как.

— Много просто. Тя стресна шайката на грабителите, които бяха почнали директно да извършват некадърни сделки с военните фирми. Уплаши ги. А това означаваше, че ще прибегнат до посредници, тоест до нас — bankerите. Статията ти разкри също, че немската финансова група е останала на сухо. Германците енергично протестираха и французите се принудиха да им подхвърлят... е-е-е, не, разбира се, цялата сума по споразумението, но една част. Посредник с немската група ще бъда аз, респективно моята банка. Това значи процент от поръчките за Фридрих Круп в Есен и останалите фирми в Кьолн, в Берлин, а също и австрийските. Общо около пет милиона франка поръчки!... Така ще си оправя и отношенията с немската група, които напоследък не бяха блестящи. Е, кажи, това малко ли е?

— Да, сега разбирам защо си толкова доволен от себе си!...

Старият banker се загледа в лицето на сина си.

— Не мога да кажа същото за теб. Софийският въздух не ти понася...

— Не ми говори като на болен! Здрав съм и с ума си!

— Синко, мислих много тия дни за теб... Отказа при първия ни разговор сумата, която бях отделил за тебе. Но аз я пратих в Швейцария. Замини! Можеш да употребиш по свое усмотрение всички пари. Махни се оттук, защото ако още малко останеш, вече никога няма да можеш да избягаш. Тук е почти Ориента... Въздухът му действа като опиум. Той е отровен.

— Не те разбирам. Винаги си искал да остана в България и да поема Банката.

— Сега вече не знам... Може би на младини и аз трябваше да предприема крачката за пълното скъсване с Банката и изживея живота си като обикновен човек в някоя мирна, цивилизована страна на Запада...

— Съжаляваш ли?

— Не. Животът ми бе интересен и тук и научих толкова много за човешката природа, която винаги ме е интересувала...

Борис се замисли.

— Ще се махна — каза той, — но не сега. Ако сега се махна, значи съм страхливец. Аз няма да свия знамената, поне още няколко месеца, до есента. После ще си отида!

Старият banker запали пура, стана от фотьойла и почна да се разхожда.

— Не, синко. Ако сега не се махнеш, ти никога вече няма да направиш тая стъпка. Не знам дали ще съм доволен от това. Би трябвало да се радвам, а не се радвам...

— А можеш ли да помогнеш на бившия полковник Стоев? В края на краищата той бе твой човек.

Въпросът бе внезапен и старият banker се намръщи.

— Този хитрец е успял да се добере до теб?

— Защо не, мисля, че има право. Уволнен е от военната клика, понеже им е пречил.

— Пречил не е точната дума. Беше станал толкова неудържим за плячка, че се принудиха да го отстранят.

— А какво го очаква нататък?

— Пази се, синко, от такива хора!... Той с радост би продал всичко на тоя свят за злато! Не бъди откровен! Утре ще го направят генерал и веднага ще захвърли ореола си на мъченик.

— Все пак?

— Кажи му да чака! Сега не е подходящ моментът. Такива типове винаги са били нужни, и той добре знае това.

— Ще му предам думите ти. А скоро ли ще бъде?

— Вероятно. България е страна на великите изненади.

На 6 март Народното събрание одобри заема. Но трудностите в Парламента тепърва предстояха, защото след заема трябваше да се сключи секретен договор за огромни доставки от френската тежка военна индустрия, респективно Шнайдер. Този договор не можеше да се обсъжда в Парламента, затова внесоха предложение за извънреден кредит от трийсет и два милиона лева за Военното министерство.

На 11 март 1907 година по булевард „Цар Освободител“, откъм Орлов мост, вървяха бавно и разговаряха министър-председателят Димитър Петков, министърът на правосъдието доктор Никола Генадиев, министърът на финансите Лазар Паяков и министърът на войната генерал Михаил Савов. Разходката предприеха след поредното трудно заседание на Парламента, свързано с извънредния бюджет за Военното министерство. Минувачите бяха малко. Един млад мъж вървеше право срещу тях. Когато ги стигна, свали учтиво шапка за поздрав. Никой от разговарящите не му обърна внимание. Младият мъж ги отмина, после спря, върна се назад и стреля с револвер в министър-председателя, докато изпразни барабана. Димитър Петков рухна на земята. Другарите му министри побягнаха кой накъдето види. Убиецът също.

Димитър Петков бе вторият по ред убит министър-председател на страната. За шейсет и шест годишната буржоазна история на България броят им ще стане шест. Най-големият процент в Европа за такъв кратък период, за такава малка страна и такъв малоброен народ...

---

[1] гечинмек (араб.) — поминък, прехрана. ↑

[2] Devises (фр.) — валута — Б.р. ↑

ГЛАВА ПЕТА

Убийството посред бял ден в центъра на София на министър-председателя потресе цялата страна. Отвратени и уплашени, хората почнаха да се питат в каква държава живеят!... Щом с такава лекота премахват ръководителите на Правителството, то какво остава за обикновения гражданин?! Димитър Петков бе противоречива личност, каквото бе и самото Княжество. Сега, след неговата смърт, си спомниха заслугите му към Отечеството: че това бе герой от славната Шипка, че бе тежко пострадал. В печата излезе прочутата снимка след сражението, решило изхода от Освободителната война — там на поляната, сред санитарите, лежеше той, опълченецът, а откъснатата му ръка бе поставена до него. Патриотичната слава на този човек порасна и в съединисткото движение от 1884–1885 година, довело до преврата на 6 септември, когато най-сетне се съединиха Южна и Северна България — една от най-светлите дати в историята на страната. Припомниха си периода, когато със своя вестник водеше борба срещу неправдата и корупцията с език, който не жалеше нищо и никого. Изтъкнаха организаторските му дарби като кмет на София. И само най-върлите му противници — журналисти в опозиционния печат, извадиха наяве и сенчестата страна на личния му живот — финансовите спекулации, жаждата му за власт, прекаленото послушание към Княза в последните месеци на трагичното му управление. Но когато чертата бе теглена, равносметката се оказа на негова страна. За добро и за зло, той бе един от строителите на тая най-млада европейска държава!...

Общественото мнение, пресата, народната мълва бяха напълно погълнати от събитието, така че ръцете на политиците, спекулантите и играчите бяха развързани. След убийството му за една седмица се наложиха две кабинетни промени. И почти незабелязано тайният договор за военни доставки между заводите Шнайдер — Кръозо и българското правителство бе подписан. Наистина Димитър Петков бе свършил добра работа за монарха и военната му клика. Ето защо неминуемо щеше да слезе от политическата сцена, ако не бе убит. Така

постъпваше Князът с всички, които му помагаша. Силните на деня бяха доволни от развръзката. Финансистите и военните индустриалци на Запада — също. България бе снабдена с най-модерното оръжие по това време. Тя трябваше да играе ролята на полигон, където това оръжие щеше да се изпита в действие.

Цялата тая развръзка бе толкова алогична и неочаквана за Борис, че той с право се питаше какво всъщност постигна със статията си. Когато размисли, стигна до извода, че това е въпрос на погрешна перспектива. Той бе погледнал на заема от такъв ъгъл, че му се бе сторил едва ли не най-голямото, най-главното събитие в страната. А сега разбра, че това е част, може би малка част от сложния противоречив, пълен с изненади политически живот, в който действат твърде много и разнопосочни сили, а не само финансите и икономиката. Това бе за младия Скарлатов политически урок, от който на практика разбра колко много вече в света политиката и финансите са свързани, но не по пряк начин, а по някакъв хитър и сложен механизъм, който той не знаеше, а искаше да разбере. Печатът престана да се занимава със статията му и лично с него. Той се почувства като във вакуум. Отиде на гости при Матов. Но сякаш двамата говореха на различни езици. Матов бе напълно обхванат от идеите за единение на човечеството, за създаване на селскостопански комуни, за значението на селянина в България, когото смяташе за носител на най-чистите страни на народа, носител на нравствените ценности. Той малко се интересуваше от заема и икономическите разсъждения на Борис.

Когато Ирина сложи вечерята, Борис яде много, твърде много, като изгладнял човек. Ирина и Матов разбраха, така както бедните разбират гладния. И когато Борис късно през нощта тръгна към квартирата си, напипа в джоба няколко банкноти. Беше немалка сума за възможностите им. Приплака му се и за тях, и за себе си. Първият му порив бе да се върне обратно. После, като размисли, реши, че това е в реда на нещата. Той беше беден и изоставен човек от всички и тази нощ се почувства нещастен, но едновременно с това изпитваше някаква радост от жеста на Матов.

Минаха няколко дни и приятелят му го посети в квартирата. Поговориха за различни неща, а после Матов каза:

— Знаеш ли, Борисе, срещнах се с един приятел, Иванов. Завършил е Петербургския университет. Страшно мил и способен човек. Той би те взел на работа при него.

— Къде?

— В Службата по външните заеми.

— Не искам да стана чиновник.

— Но там работят умни, инициативни и критично мислещи хора. Иди и поговори с тях! Може да ти харесат...

След този разговор Скарлатов забрави за него. Сети се, когато една сутрин отново преброи парите си. Тогава реши да отиде в Службата по заемите. В края на краищата една няколкомесечна работа в държавно учреждение нямаше да му бъде от вреда! Можеше да напусне, когато си иска...

Беше един понеделник, в началото на април. Както винаги се облече грижливо. Все пак, нали постъпваше на нова работа... Когато излезе на улицата, лъхна го топъл вятър. Снегът се бе стопил. Главата му се замая от чистия въздух. Бе прекарал доста дни затворен в стаята си. Градът живееше своя разнообразен живот и той сега виждаше и хората, и улиците, и къщите, и дюкяните с нови очи, като след тежка болест. Особено красив му се стори булевард „Цар Освободител“. Един файтон с войник на капрата мина край него. Скарлатов не му обърна внимание, но файтонът спря. Някой извика:

— Добро утро, господин Скарлатов.

Обърна се. Във файтона седеше военен. Трябваше му време, за да разбере кой е. Беше полковник Стоев, облечен елегантно, в нова униформа. Шинелът му стоеше като излят. Двете му ръце бяха кръстосани върху сабята. Пръстите на ръцете му бяха обсипани със злато, а лачените му ботуши искряха.

— Къде отивате, господин Скарлатов? Качете се да Ви закарам.

— Ще походя пеша.

Полковник Стоев слезе от файтона.

— Господин Скарлатов, благодаря Ви за всичко! Смятам, че вече съм отново върху коня, както ние военните се изразяваме.

— Радвам се за Вас!

Стоев скептично огледа Скарлатов — изпитото му пожълтяло лице и овехтелите му дрехи.

— Господин Скарлатов, мога ли с нещо да Ви помогна?

— С какво например?

— Може би се нуждаете от пари?

— Благодаря, не.

— Бих могъл да Ви предложа и нещо друго. Военното министерство ме праща в Есен, в заводите Круп. Имам голяма нужда от финансов съветник. Печалбата няма да е кой знае каква, но ще прекараме хубаво. Ще обиколим Европа. Ще се подмладим... Разбира се, това да остане между нас!...

Тук Стоев се засмя с глас. На Скарлатов му стана неприятно и рязко го прекъсна:

— Довиждане, господин Стоев.

Тръгна, без да се обръща по булеварда. Стоев дълго гледа след него, после се качи отново във файтона, засука тънките си мустачки, накриви фуражката като кавалерист и сложи отново ръцете с пръстените си върху ефеса на сабята, доволен от впечатлението, което прави на минувачите. Войникът на капрата удари конете и файтонът тръгна в карьер.

Скарлатов трябваше дълго да разпитва къде се намира Службата по държавните заеми. Никой не може да му каже. Един млад минувач му даде неопределени сведения, че е някъде около центъра, без да му посочи улицата. След дълги лутания най-сетне намери старото двуетажно паянтово здание. Потропа на входната врата. Тя бе полуотворена. По стар навик, останал от Швейцария, очакваше, че има портиер. Но никой не се яви. Бутна вратата. Пред него се изпречи дървено неосветено стълбище. Стените бяха мръсни, дъските намазани с подово масло. По ъглите имаше паяжини. Заизкачва стъпалата. Скърцаха така, сякаш всеки момент ще се разпаднат. На първия етаж тръгна по тесен тъмен коридор и замалко щеше да бутне огромния плювалник. Зачете се по табелите на вратите. Бяха фирми на адвокати, прошеноеписци и западнали търговски кантори. Почука на прошеноеписеца. Никой не му отвори. Влезе. Стаята бе мрачна и бедна. В единия ъгъл имаше етажерка с папки. Зад масата с разкривени крака седеше възрастен мъж с очила и пишеше нещо.

— Извинете, търся Службата по държавните заеми.

Мъжът зад бюрото свали очилата и учуден го изгледа.

— Какво?

— Службата по заемите.

— Каква служба бе, момче, може да има тука, освен Дирекция на бълхите и дървениците!

— Извинявайте.

— Почакай... Да не би това да са тия на тавана?... Там са се събрали едни млади сойтарии — по цял ден си клатят краката и се чудят какви мюзевирлъци да измислят.

Скарлатов продължи по тясната дървена стълба към тавана. Тук бе тъмно като в рог. Той чу от една врата смях и мъжки гласове. Потропа, почака малко и после отвори вратата. Влезе в бедна канцелария с нисък таван, обзаведена с една етажерка за папки, три маси с пепелници и мастилници и четири стола. Единствената поскъпа вещ бе някаква огромна старинна каса. В помещението седяха трима младежи, които весело разговаряха, пушеха и пиеха кафе. Те даже не забелязаха, че някой е влязъл. Скарлатов се покашля, но ефект нямаше.

— Добър ден! — почти извика той.

Всички се извърнаха. Единият от младежите — сух, висок, по жилетка, с умно, насмешливо лице, го погледна изпитателно. Вторият, с руса коса, сресана на път, бе седнал на стола с кръстосани крака, облечен строго, в черно, подчертано елегантен, пушеше лула и имаше вид на чужденец. Третият седеше направо на масата — едър като мечка, с огромни селски ръце, облечен в кариран костюм. Той продължаваше да се смее, а когато забеляза Скарлатов, изведнъж млъкна.

— Търся господин доктор Иванов.

— Я виж! — каза едрият мъж.

— Навън нямаше прислужник и... — продължи Скарлатов.

— Трябваше да попитате камериерката! — каза тоя с лулата и невъзмутимото лице.

Другите се закискаха.

— Е добре де, аз съм фелдмаршалът по заемите! — каза мъжът по жилетка.

— Тогава аз съм Ротшилд! — троснато отвърна Скарлатов.

Този по жилетката стана от стола, изправи се гордо, оправи си вратовръзката и продължи:

— Мне очень неприятно! Пусть будем друзья — Пьотр Константинович Иванов, купец первой гильдий, доктор юридических наук Петербургского университета!

Той си подаде ръката. Борис му я стисна. Иванов му представи останалите колеги.

— Лорд Васил Сакарев, Оксфорд!...

Облеченият в черно с невъзмутимото лице му протегна ръка, без да стане. Дебелият скочи от масата и също стисна с огромната си лапа ръката на Борис.

— Драган фон Терзиев, Хайделберг!

— Е, граф Скарлати, липсваше ни само ти!... Сега сме пълен комплект! Заповедта за назначението ще получиш tout de suite^[1]. Вече можем да запалим спокойно службата, имаме пълен кворум! — каза Иванов.

Борис седна на една от масите, запуши цигара и взе да си клати краката.

— Какво в края на краищата работите?

— Копаем заедно гроба на България! — каза Сакарев.

— Кога ще ме въведете в работата?

— Още днес, скъпи графе. Ей сега, в течение на пет минути!... Просто поемате управлението на бандерола. Това говори ли Ви нещо? — попита Иванов.

— Да, нещо свързано с пушенето.

— Отлично! Личи, че сте схватливо момче. Малоумният лорд е поел гербовия налог, дебелият хипопотам от Хамбургската зоологическа градина — митническите такси, а аз — останалото и мюрюрието! Ето Ви папката!

Той взе една от етажерката и му я подаде. Вдигна се прах. „Лордът“ се изкиха.

— Тук е всичко. Можете да се запознаете с материалите. Положение — хуже губернаторското!... Ние тримата се измитахме по работа. Каквото Ви е неясно — не питайте! Впрочем до утре трябва да се свържете с делегата по титрите от заемите, или накратко — с Дет Пюблик, и то с шефа — господин Бускè! В страната няма бандероли. В Пловдивски, Хасковски и Плевенски окръг е спряно производството на

цигари. Ако до два дни не доставите бандеролите, България ще бъде окупирана и продадена на търг. Само не знам кой ще я купи?! Аз лично се отказвам.

— Кой трябва да достави бандеролите?

— Вие, разбира се, началник-управлението по бандеролите!

— Откъде?

— От господин Бускè, както вече Ви съобщих!... Да тръгваме, друзья!...

Тримата станаха и бързо се облякоха. Когато Сакарев мина край Борис, нежно го погали по косите.

— Бедно момче... — каза той на английски. Тримата излязоха, но Иванов се върна обратно.

— Можете да не заключвате. Тук няма нищо ценно за крадене...

Скарлатов остана сам. Съблече самото си, запали нова цигара и започна да преглежда папката, като си взимаше бележки. Работи дълго, трескаво и упорито, докато основно се запозна с критичното положение около бандеролите. Напусна канцеларията чак късно следобед. Главата му се маеше.

Резиденцията на Бускè бе в центъра на София — красива къща в европейски стил с малка поляна пред нея и дървета. Позвъни на електрическия звънец пред желязната порта. Портиерът, облечен в униформа на лакей от миналия век, се появи.

— Месьо? — попита той.

Беше французин. Скарлатов припряно заговори на френски:

— Искam да видя незабавно господин Бускè. Аз съм Борис Скарлатов от Службата по държавните заеми.

Лакеят се скри в къщата. На Борис се стори, че се бави прекалено дълго. Когато се върна, той каза:

— Съжалявам, господине.

Борис се обърка:

— Как така?

— Съжалявам — повтори лакеят и закрачи обратно по алеята.

Внезапен гняв обхвана Борис.

— Ей, отвори — извика той и почна да тресе портата.

Лакеят се прибра в къщата. Борис ясно видя как на големия прозорец до балкона се отмести завесата и се появи силуетът на мъж. Борис ритна по железата.

— Ще ви дам да разберете!

Но бе принуден да си тръгне. След малко се извърна и пак повтори с безсилната злоба на малките деца, като сви юмруци:

— Ще ви дам да разберете!

Сега вървеше безцелно по улиците на София. Всичко, което се случи този ден, му изглеждаше на лошо изигран фарс. Точно на площада пред Двореца някой го хвана за рамото. Беше огромният фон Терзиев.

— Какво, не можа ли да извадиш лисицата от дупката?

— Не, не можах!

— Иди си сега и поспи. Довечера ще го намериш в Юнион-клуб. Впрочем от Министерския съвет има срочно запитване за бандеролите. Ще трябва до утре вечер да дадем отговор.

Борис се прибра в квартирата си. Но не можеше да се успокои. Дълбоко се възмущаваше от финансовото робство, наложено от Пари Ба. Как е възможно в една самостоятелна държава главните пера от приходите и да са в ръцете на чужденци? Ето например бандеролът върху цигарите. Едно солидно бюджетно постъпление! Но то е дадено като гаранция на заемодавеца, в случая Бускè. Той отпуска бандероли за производство на цигари само ако му се платят в налични пари, и то в злато, като месечна вноска на лихвите по заемите. А това е и с много други постъпления... Не, така не бива да продължава! Трябва да се направи нещо! Но какво?...

Вечерта той отиде в Юнион-клуб. Портиерът огледа подозрително този младеж с хлътнали очи и напрегнат израз, но все пак го пусна. Мина край масите. Някой го извика:

— Ей, Скарлатов, защо не се обаждаш?

Обърна се. На една маса седяха Ризов, Радков, Стоянов и две елегантно облечени жени.

— Ела на нашата маса!

На Скарлатов никак не му бе до тях.

— Слушай, Ризов, тук ли е Бускè?

— Ей там, зад завесата, ако те пуснат...

— Какво прави?

— Наслаждава се на бейския живот в България...

Борис се запъти към червената тежка, плюшена завеса. Един портиер се опита да му препречи пътя, но той властно го отстрани, разтвори завесата и влезе в малкото луксозно помещение. Край кръгла игрална маса седяха четирима мъже. Веднага разбра кой е Бускè по самодоволната усмивка, вирнатата пура и бутилката шампанско в сребърна кофичка на специална маса до него. Две млади жени, седнали от двете му страни, обкичени като коледни елхи с бижута, също бяха част от богатството му. Четиримата играчи с карти в ръце се обърнаха.

— Господин Бускè?... Казвам се Борис Скарлатов!

Реакцията на Бускè беше невероятна. Той се изправи с карти в ръце, лицето му стана кървавочервено, и почна да крещи на френски.

— Кой е пуснал тоя тип тук?

Двама едри пазванти застанаха пред Скарлатов и взеха да го избутват навън. Той завинаги щеше да запомни унижението тая вечер. Оттук нататък щеше да бъде безпощаден противник на Бускè до неговото сгромолясване. Щеше да мрази и заместниците на Бускè с животинска омраза. Щеше да мрази и цялата система на Дет Пюблик. Той не можеше да си обясни поведението на този французин, защото не знаеше нищо за конфликта между него и баща му. Най-после се бе паднал случай на малкия буржоа да си отмъсти — ако не на гордия стар банкер, то на сина му!...

Да, този ден на младия Борис му дойде твърде много. Но неуспехът не го смаза. Напротив! Прозвуча му като зов на бойна тръба. „Аз ще му счупя главата на тоя мръсник!“ — повтаряше си той. Така неусетно стигна до Службата. Странно, горе на тавана светеше... Борис изтича по стълбите, отвори вратата и с учудване видя колегите си да работят мъжки на масите. От тавана се спускаха крушки с печатарски полилеи като чинии. Тримата бяха по ризи, разгърдени, и тримата маха козирки на ластик над очите си, за да не им пречи пряката светлина. На едно спиртниче вреше кафеник. Когато влезе, те не му обърнаха внимание. Лют тютюнев дим се стелеше по стаята. „Лордът“ Сакарев стана и наля кафе. Не забрави и Скарлатов. Като по заповед всички вдигнаха очи от папките.

— Е, къде са бандеролите? — попита Иванов.

— Не можах да се свържа с тоя мръсник!

— Тоже хорошо! — добави Иванов. — Изобщо предшественикът ти се задържа само пет дена на твоето място и горкият после даде молебен за здраве в Рилския манастир, че не го напъхаха в затвора.

— А как бих могъл да доставя бандерол, след като не мога да стигна до него?

— Спокойно, момчето ми!... Ние и тримата те харесахме... Слушай сега! Направо, по европейски, не може, нали?

— Не може — въздъхна Борис.

— Е, добре! По византийско-азиатски начин ще му счупим главата! Отдавна му имаме зъб... И така, момчето ми, сядай и пиши!

Скарлатов се настани до масата. Тримата го заобиколиха.

— Ето това са материалите от частния живот на Бускè: курвите, певачиците, циганките, бакарата, приемите... А ето една бележка за поръчки от Париж на гъши пастет, трюфели и други деликатеси — почти половин тон, шампанско и така нататък, необходими за приемите му! Това пък е балансът на годишната му заплата, приемите му, комисионните, равняващи се на заплатите на всички наши министри, барабар с министър-председателя! — каза Иванов.

— Ето какво е измъкнал от България извън договора чрез контрола върху митата! — добави „хайделбергецът“ Терзиев и му подаде няколко листа.

— А ето и ограбването чрез гербовия налог и данъка върху солта — обади се скромно Сакарев.

— Седни и пиши! Имаш два-три часа на разположение — каза Иванов.

— А какво ще пиша?

— Статия, разбира се! Нали имаш вече опит и популярност.

— Къде ще занеса статията? Познавам само един журналист — Ризов.

— Остави го! Той за нищо не чини! Ще отидеш при един наш стар приятел — Байрактаря — журналист от старата закалка, достоен ученик на о'Бозе почившия Димитър Петков — Свирчо. Издава вестник, който всички четат.

— Но аз никога не съм го виждал!

— Ще му кажеш много здраве от нас и ще му дадеш статията.

— Все пак не разбирам как ще получа бандерол?

— Момченце, момченцеее... Европа те е направила тъп и баба. Утре цяла България ще настръхне срещу Бускè и ако не иска да го подпалят барабар с любовниците и прислугата му и да му изстине това топло местенце, ще имаме бандероли поне за един месец!... Хитрата лисица ще се превърне до утре на обяд във виещ чакал. Тогава идва нашият ред!... Разбра ли? Е, добре, не разбра, но действай, ако искаш да имаме бандерол! Честъ имею, Хлестаков!... — довърши Иванов.

Късно вечерта Борис завърши статията си против Бускè. Взел поука от предишната, написа я, според него, много грубо и саркастично, без да го е грижа за доказателствата. Хареса му. Бе доволен от себе си.

Редакцията на вестника представляваше една-единствена стая, където директорът, главният редактор и единственият журналист на вестника бе Байрактаря. Той почти сам списваше вестника. Носеше шаячно сако и кожен калпак на главата, но най-силно впечатление правеха огромните му бели, хайдушки мустаци, завити бабаитски. Този типичен едър селянин скърцаше с перото по лист хартия, навел глава над масата. Не си вдигна главата и когато влезе Скарлатов, който поздрави.

— Поеми не помествам, стихотворения също, статии за висшето общество в чужбина и у нас — също. Пътеписи от Алпите и Париж — също! Върви си!

Борис не му знаеше името и след колебание каза:

— Господин Байрактаров, идвам по сериозна работа...

— Не ми пречи! Пиша важен материал — с него ще заплача мамицата на айдуците, ще срина правителството, разбра ли? Да не ми викат Байрактаря, ако не го сторя!...

— Слушайте, господин Байрактаров, ако не пуснете моята статия, утре няма да можем да произведем цигари, поръчките от чужбина няма да бъдат изпълнени и ще плащаме неустойки. Ще останат хиляди бедняци навън без работа!

Чак сега мъжът с калпака учуден вдигна глава и го погледна:

— Така кажи бе, аркадаш! Я дай да видя какво си нашарил!

Започна да чете гласно:

— Господин Бускè и прерогативите му...

После взе да чете наум, като от време на време възкликваше:

— Отлично!... Бравос!... Бравос!...

Борис бе поласкан, не се стърпя и попита:

— Харесва ли Ви?

— Боклук! — отвърна рязко мъжът. — Попски боклук!

Борис се обиди.

— Върнете ми я!

— Чакай бе! Ще те направя журналист, а не баба! Първо, да я поправим... Да почнем от заглавието! Яли, пили, плакали... Точно така! Бравос!

— Но моля Ви! — опита се да възрази Борис изумен.

Оттук нататък вече той не знаеше дали да се смее, дали да плаче, или да се кара... Пред очите му се извършваше словесно прекрояване по такъв идиотски начин, че го парализирваше^[2] да даде някакъв отпор.

— По небето на България от цял свят се събират на ята лешояди, орли, ястреби и всякакви други дзверове и гадини като над мърша... — съчиняваше гласно творецът. — Но най-големият лешояд, най-подлият и мръсният, парижкият чапкънин, долният мюзевирин е Бускè! Той пие кръвта на България! Шантаните, сокаците, брантиите и курвите от цял свят са го наобиколили, та заедно да седнат на софрата, наречена България, и я изядат. Тоя пич Бускè...

— Но, господин Байрактаров! — изкрещя Скарлатов.

— Не ме прекъсвай! Статията става чудо и приказ! Дойде ми като от небето. Утре ще разтърси България баш като земетресение. Как ти е името?

— Скарлатов, Борис Скарлатов.

Човекът зад масата стана тържествено.

— Така кажи бе, момче! Ела да те прегърна! С баща ти сме от една партия и виждаш ли нашия вожд? — Той посочи портрета на Стамболов, закачен над главата му. — Колко пъти го канеше за министър на финансите, но той все отказваше. Е, Стефане, стани да видиш какви млади арслани има нашата партия! Ще те направим министър, така да знаеш! Да пукна, ако не те направим! Ти само слушай мене, тоест партията!

— Господин Байрактаров, послушайте ме, статията не трябва да бъде обидна.

— Я си гледай работата! Слушай по-нататък! На софрата, освен тях, идват и пезевенците-офицери, които са готови да теслимат България за един гювеч!... И седни там, докато пиша, и мълчи!

Борис седна на стола и мълчаливо запали цигара. Байрактаря трескаво дращеше и обезобразяваше статията. Скърцаше с перото и мърдаше устни. След около час свърши. Според Борис от съчинението му не бе останало нищо, но мъжът беше възбуден, със зачервено лице и маниашки поглед. Като попиваше мастилото, той продължи на висок глас словесната си атака.

— Аз ще пусна статията против Бускè и бандата крадци, мошеници, апаши, развратници, изроди, дери-башии, башибозуци и пичове! И ще ги срина, бога ми, ще ги срина с уруспииите им барабар!... Да не ми викат Байрактаря, ако не го сторя! Какво, не вярваш ли?

Тук мъжът с калпака измъкна от чекмеджето на масата един голям револвер и тържествено го целуна пред смаяния Скарлатов.

— Ето, видя ли? С тоя револвер се бих при Плевен. Той за мене е повече от кръстовете на поповете! Затова в него се кълна.

По-нататък човекът продължи речта си, ако можеше да се нарече така нанизът от псувни, закани и обиди срещу всичко на тоя свят — държава, парламент, княз, правителство, генералитет, чиновници, полиция. Но Скарлатов съвсем не следеше мисълта, а ръката му, която застрашително размахваше револвера, за да придаде по-голямо значение на ругатните. По едно време револверът, за ужас на Скарлатов, изгърмя силно. Лют барутен дим изпълни стаята. На вратата се появи полицай.

— Какво става тук?

— Сус бе, керата! В тая България човек не може да си направи кефа без пристави и джандари!...

По-късно в спокойна обстановка Скарлатов и Байрактаря се уговориха статията да излезе под друго име. Разделиха се приятелски — и двамата доволни един от друг.

---

[1] Веднага (фр.) — Б.р. ↑

[2] Думата е отпечатана с този правопис на хартията. — Бел.ел.коректор. ↑

ГЛАВА ШЕСТА

На другия ден Борис стана късно с натежала глава. Когато отиде в канцеларията, колегите му вече четяха и коментираха статията. Той остави връхната дреха на окачалката. Тримата млъкнаха и го разглеждаха, като че ли го виждаха за пръв път. После Иванов каза:

— А бе тоя Женевски университет големи псувачи вади. Ашколсун!... Да се не надяваш на нашия доктор!...

— Личи си домашното възпитание! — обади се „лорд“ Сакарев. — На такъв цветист език всеки цариградски хамалин би завидял.

— Вярно е — потвърди Терзиев. — Това не е статия, а енциклопедия, по която бъдещите поколения ще изучават ругатните не само на българския, но и на турския език!...

Борис се усмихна. Сред тях се чувстваше като в студентските години с неповторимата им веселост и закачливост.

— Ако аз бях написал тази якобинска^[1] статия, бих черпил... — каза Иванов. — Бих дал прием, бих дал гуляй с шампанско, стриди, черен хайвер и циганки да ми играят кючек!...

— И много, много десерти — добави Терзиев.

— И английски тютюн за лула... — заключи Сакарев.

Това беше явен намек и Борис пребърка джобовете си. Извади няколко дребни монети. Подаде ги на дебелия Терзиев. Всички почнаха да пресмятат какво може да се купи с парите.

— Хляб, два самуна, сирене, една ока кафе... — изреждаше Терзиев.

— Захар, рязан тютюн за лула... — продължи Сакарев.

Терзиев си наметна палтото.

— И гледай да изплюскаш всичко по пътя!... — предупреди го Иванов.

На вратата се почука. Всички обърнаха поглед.

— Влез! — извика Иванов.

Показа се едно младо конте.

— Добър ден — каза то на френски.

Иванов прошепна на Скарлатов.

— Секретарят на Бускè.

Младият мъж кимна учтиво на четиримата, а после се обърна към Иванов:

— Господин Бускè ми поръча да Ви съобща, че той е разочарован от Вас и Вашата служба, господин доктор Иванов.

Изражението на Иванов стана напрегнато.

— Ние също!

— Господин Иванов, всички сме финансисти, трябва ли да даваме гласност на нашите малки противоречия?

— Не са малки. Господин Бускè всеки месец ни поставя на ешафода.

— Господин Иванов, Вие добре знаете, че всеки петнадесет дена Вашето правителство трябва да внася не само лихвите, но и съответната част от анюитета по заемите, за да получите бандерол. Е, правите ли това?

— Ние не сме правителство, а още по-малко аз — министър-председател. Нашата служба не се интересува от вноските. Ние сме платили предварително бандерола за шест месеца. И парите в злато са на разположение на господин Бускè. Тогава, питам, как той се осмелява да не дава това, което ни се полага, и да спира производството на цигари?!

— Вие забравяте гаранциите. А това са постъпленията от митата, бандеролите, данъците. Финансите, господин Иванов, както знаете, са преплетени като звездите във Вселената. Всичко е зависимо едно от друго.

— Ние не сме Вселена, а само една скромна служба по заемите!

— Е добре, от приятелски чувства към България и лично към Вашата служба господин Бускè отпуска този път бандерол за два месеца! Е, господа, доволни ли сте?

— Задължавате ли ни да бъдем доволни?

— На Ваше място бих благодарил. Постъпката на господин Бускè е благородна. Той поема лична отговорност, като Ви отпуска бандерола.

Тук Скарлатов не издържа.

— Господин Бускè постъпва не като благородник, а като файтонджия!

— Кой е този господин, не съм го виждал тук?

— Това е господин Скарлатов, който пряко се занимава с бандерола.

— Не Ви съветвам, господин Иванов, да изостряте отношенията си с делегата по титрите. Досега двете служби работихме добре. Мислите ли, че новият Ви сътрудник помага на този наш алианс?

— За сътрудниците си отговарям аз лично! И ако господин Бускè Ви е пратил, за да ми внушите кой от тях е лош и кой добър, кажете му, че тая постъпка ме кара да поставя под въпрос неговата почтеност.

— Господин Иванов, не драматизирайте нещата. В края на краищата дойдох да Ви съобщя една добра новина. А в знак на голямото си благодаразположение към Вас господин Бускè... моля...

Мъжът отиде и широко отвори вратата. Влезе един прислужник с две кошници, покрити със салфетки. Вероятно бе стоял във вратата, докато секретарят на Бускè разговаряше. Терзиев помогна на слугата да постави кошниците върху една от масите, която предварително разчисти. Беше усмихнат и доволен. Даже повдигна края на едната салфетка, за да види съдържанието. Изглежда, че това, което видя, надмина очакванията му. Той два пъти преглътна.

— Не пипай! — изсъска Иванов.

Терзиев се отдръпна от масата. Скарлатов забеляза, че и тримата му колеги са доволни и някак възбудени.

— Е, господа — каза секретарят, — оставям ви с най-добри пожелания!...

Той и прислужникът излязоха. Терзиев вече не се съобразяваше с нищо и започна да изважда съдържанието на кошниците. Всички гледаха като опиянени.

— Две бутилки шампанско, бутилка коняк, колбаси, четири вида френски сиренета, кафе, гъши пастет... — изброяваше Терзиев.

— Този египетски тютюн за лула е мой! — каза Сакарев.

Борис особено се обиди, когато Терзиев му върна дребните монети.

— Дръж! Сега тия грошове не ни трябват.

С изкуството на оберкелнер от голям ресторант той занарежда масата. Всички бяха радостни и весели. Скарлатов стана от масата и удари юмрук по нея. Тримата млъкнаха и го погледнаха учудено.

— На тоя какво му става? — каза Терзиев.

— Моля за внимание, мили мои предатели! А после ще ви оставя да плюскате! Аз съм началник на тютюневия бандерол, както благоволихте да ми пробутате този поетичен сектор, нали? Ние ще получим бандерола днес, но след два месеца ще се разиграе същата унизителна сцена. Един път завинаги трябва да се уточнят взаимоотношенията между делегата Бускè и нашата служба, а това никога няма да стане, докато той успява да ви укроти с две кошници...

— ... но какви! — вметна Терзиев.

— ... с две баки помия за прасета! Доколкото разбрах, той не ви забравя нито за Нова година, нито за Коледа, нито на Великден, нито за нашите и френски национални празници. И с тези дребни подаяния той постига цели за милиони! А сега ви пожелавам приятен гуляй!

Иванов го хвана за ръката.

— Почакай, Скарлатов! Ти обиди всички нас и си длъжен да ни изслушаш! Нашата бедност е нашият отговор! Не мисли, че не се е опитвал да бъде много по-щедър към нас и повярвай, че само такива глупаци, подложени на мъките на свети Антоний, са могли да се откажат от предлаганите блага!

— Подкупи! — уточни Скарлатов.

— Е добре, и така да е! Цяла чиновническа България живее от подкупи, и то нищожни подкупи за грошове! Докато на нас ни се предлагат пари, богатства, с които бихме оправили веднага положението си, но не го правим, нали? И повярвай ми, че тези кошници ни озлобяват далеч повече от тебе! Освен това сме гладни, а тия деликатеси е просто грехота да се хвърлят! Сега можеш да излезеш! Все пак не ти се сърдим...

Борис излезе, като затръшна силно вратата. Постоя малко в коридора. Чу веселите гласове на колегите си. Те просто бяха забравили за него. Стана му тежко и обидно.

Той продължи да се муси и мълча цяла седмица. Останалите с нищо не даваха да се разбере, че са обидени или че му се сърдят. После лека-полека отношенията помежду им се оправиха. Той разбра, че тези трима млади образовани хора, може би най-образованите финансисти в страната, са дълбоко почитени; че те мразят Бускè и службата му не по-малко от него. Но те знаеха по-добре механизма, знаеха, че с кръстоносен поход срещу Бускè нищо няма да постигнат. Бяха умни, находчиви, коварни, безскрупулни в битката си с Бускè и

правеха тежък живота му в България, който би могъл да бъде приказка. Те тровеха неговото благоденствие ежедневно, ежечасно. Правеха го за присмех, измъчваха го по най-различен начин и Бускè беше насочил цялата си злоба срещу тяхната Служба. По-нататък, когато достатъчно ги опозна, разбра, че плановите им за бъдеща кариера съвсем не са свързани с печеленето на пари, а със стремления да се развие българската финансова наука, да се обучат млади финансови кадри в Университета, да се модернизира Народната банка. Способностите на Сакарев в статистиката бяха очебийни и всепризнати. Знанията на Иванов по международните финансови отношения и международно право бяха на голяма висота. Може би само Терзиев имаше склонност към известно материално благоденствие, но не чрез някакъв собствен бизнес, а като стане някъде добре платен финансов експерт. Те бяха знаещи, кадърни и горди хора и това не можеше да не им признае. И след като го призна, се изпълни с уважение към тях. Разбра, че историята с кошниците на Бускè е част от играта, една невинна забава в тежката безкомпромисна битка.

След като бандеролът бе осигурен, Борис остана почти без работа. Заплатата, която получаваше в Службата, не бе голяма, но му стигаше да покрие нуждите си. Тя му даваше самочувствие и независимост. А за свободно време повече от това не можеше и да мечтае!... Той пак се зае с проучване на отечествените финанси. Мечтаеше да разшири темата си върху целия Балкански полуостров. Точно сега финансовата битка бе съсредоточена в Турция. Историята с Багдадската железница бе навлязла в решителна фаза. В България се получаваше почти цялата чуждестранна преса, така че той не се чувстваше откъснат от света. Останалото време извън научните занимания Борис прекарваше заедно с колегите си от Службата. Те бяха весели, обичаха шегите, имаха разностранни интереси. Посещаваха няколко кафенета на столичната интелигенция, а Терзиев ги водеше по ахчийниците, където Скарлатов опита прелестите на източната кухня и стана голям неин почитател. Полека-лека навлизаше, без да съзнава, в политическия живот на страната и първата му работа сутрин бе да прочете пресата. А тя се ползваше с голяма свобода. Вестниците бяха многобройни, мненията противоречиви, езикът груб, пряк. Журналистите не спестяваха никому нищо. Веднъж баща му бе казал, че що се касае до печата,

България е може би най-демократичната страна в Европа. Младият Борис се бе изсмял, но колкото повече месеци минаваха, толкова повече се убеждаваше, че има нещо вярно в думите на стария banker. Да, страната и хората, благодарение на пресата, живееха открит живот пред очите на всички и нямаше тайна, която да не се узнае, цитираше баща му прочутата мисъл на апостол Йоан.

Матов пак бе заминал за провинцията, за да създаде една селскостопанска комуна. Борис преодоля в себе си недоволството към Брезов. Миниатюрната Румяна беше бременна, но храбро понасяше неудобствата от тясната квартира и безпаричието. Приятелят му бе много зает човек. Въпреки това взеха по-често да се срещат и разговарят. Така се стигна до предложението на Брезов Борис да прочете в резюме своята докторска дисертация в партийния клуб на тесните социалисти. Той се отнесе сериозно към това задължение. Въпреки че го смятаха за социалист, Скарлатов не членуваше в партията. Той не познаваше нито проблемите, нито хората й. Това се дължеше на факта, че по-голямата част от съзнателния си живот бе прекарал в чужбина, където се запозна за пръв път с марксистическите идеи — отначало в колежа в Цариград, после в Женевския университет. Така че единствената му връзка с българските тесни социалисти бе Брезов. Когато дойде в София, се случи историята със статията. Ако не беше тя, може би Скарлатов лека-полека щеше да навлезе в живота на партията и щеше да стане неин член. Но той не знаеше как ще го посрещнат останалите. Беше bankerски син, и то на известен човек, сочен като ярък пример на капиталист. От опит знаеше отношението на хората, особено на социалистите, към интелегентите от богат произход. Много пъти се бе сблъсквал с това. Често, когато спореше, противниците му, нямайки друг аргумент, изтъкваха произхода му. Това го обиждаше, нараняваше и отдалечаваше от съмишлениците и членовете на партията. Никой не избира родителите си на тоя свят, а още по-малко би трябвало да носи на плещите си бремето на техните грехове. Но той се възмущаваше от факта, че трябва да се оправдава, сякаш е виновен пред идеите си и партията. Имаше и нещо, което усилваше още повече болката му. Това бе собственото му отношение към баща му. Наистина разрывът между тях бе преди всичко личен, свързан с паметта за майката. Но той не можеше да не забележи ерудицията на bankера, неговите познания по

икономиката и политиката, неговата оригинална философия и личното му достойнство. Колко души в тази страна можеха да му съперничат по интелект и култура?...

Той не можеше да не види у баща си големия познавач на човешката душа, може би на нейните тъмни страни, но не беше ли злото в човека далеч по-разнообразно от доброто? Борис несъзнателно го сравняваше с останалите финансисти, политици и интелегенти. В стареца имаше толкова много здрав смисъл, че често пъти теоретически аргументи, в които младият Скарлатов сляпо вярваше, се разбиваха като в скала. И сега, в България, когато срещите между двамата станаха по-чести, той сякаш за пръв път почна да го опознава и трябваше да признае в себе си, че е смутен. Банкерът го правеше несигурен, неговият скептицизъм се сблъска с вярата на младия Борис в светлото бъдеще на човечеството и трябваше да признае, че в повечето случаи баща му излизаше победител. Лека-полека несъзнателно се бе изпълнил с уважение към него. Защото в далечна Швейцария, където нямаха контакти помежду си, той си бе създал за него някакъв образ на безскрупулен злодей. Сега трябваше отново късче по късче да заменя така изградената скулптура. Освен уважение се бе прибавило и нещо друго. Не можеше да го нарече обич, но му беше приятна неговата компания. От своя страна, старецът не криеше чувствата към сина си, не криеше и надеждите си. Той бе силен, защото беше правдив. И на тая обич и искрена грижа Борис трудно се противопоставяше. Защото нищо повече не разоръжава от добротата. В първите му стъпки тук, в България, в първите му битки баща му твърдо застана на негова страна и Борис знаеше, че не го прави от сметка, а от обич. Сега той не изпитваше вече омраза към него, не беше безразличен. Младият Борис бе честен в самоанализа и не можеше да отрече, че в душата му се е зародила някаква, макар и минимална нотка на симпатия. Той не знаеше как ще се развие по-нататък това чувство, но то вече съществуваше. Затова той с възмущение отхвърляше вината, че е син на банкера Скарлатов, още повече, че за него старецът бе не само banker, но и личност.

Трябваше да изнесе доклада един следобед в края на май. Отидоха до партийния клуб заедно с Брезов. Клубът се помещаваше в някаква едноетажна паянтова постройка като хамбар. Имаше голям двор. Денят бе топъл и всички стояха навън. Бяха повечето младежи и

няколко девойки, облечени скромно, но чисто и спретнато. Явно, в този клуб протичаше свободното им време. Самото помещение служеше и за забави на младежта. Тук Брезов бе свой човек. Веднага го наобиколиха. Всеки го питаше нещо и той отговаряше, даваше съвети или нареждания. Тук кипеше живот и дейност, за която Скарлатов нищо не знаеше. Лицата на момчетата и момичетата бяха открити, от тях лъхаше душевна чистота. Сториха му се малко наивни. Без да иска, Борис мислено ги сравни с религиозна секта, а клуба им с храм. Учуди го, че никой от лидерите на партията не присъстваше. Искаше да попита Брезов, но се въздържа. Половин час по-късно в двора влезе Георги Кирков. Беше го виждал само на снимка. Този подвижен малък човек с брадичка и пенсне, сякаш не искаше да знае разликата в годините със събраните младежи на двора. Джобовите на самото му бяха натъпкани с вестници, брошури, изрезки и писма. Когато Брезов представи Скарлатов на Кирков, последният го погледна изпитателно и, според Борис, му стисна някак нехайно ръката. Напрегнатият Скарлатов не можеше да не види разликата в отношението: към Брезов — любовно и бащинско, а към него като към чужд човек. Това още повече усили чувството му на несигурност. Той си бе представял по друг, по-емоционален начин тази първа среща със социалистите в България. А може би тълкуваше неправилно лозунга: „Пролетарии от всички страни, съединявайте се!“ Не, каза си той, те не са религиозна секта. Иначе щяха да ме прегърнат като загубена овца. Те също изпитват любопитство към личността ми, но вероятно ще ме проверят на събранието. Тази мисъл му бе неприятна.

Водени от Кирков, всички влязоха в салона. Няколко закъснели работници, още в изцапани работни облекла, вероятно бояджии, се настаниха последни на дървените столове. Събранието ръководеше Георги Кирков. Той почука на звънеца върху масата и в салона настъпи тишина. С няколко думи представи Борис Скарлатов. Не каза нито къде е учил, нито че това е докторска дисертация, нито че е социалист, не го нарече другар, а само подчерта, че докладът ще бъде върху икономически проблеми. После му даде думата.

Скарлатов започна да чете смутен, с глух глас, като често се запъваше. Колкото навремето бе спокоен в аудиторията пред професорското тяло, толкова тук бе объркан. Той се бе постарал да направи доклада си лесно разбираем за една аудитория от

неспециалисти. Затова правеше отклонения от основната тема, за да обяснява някои финансови термини като: сконто^[2], ресконто^[3], ажио^[4], анюитет^[5], държавни ценни книжа^[6]... Но събранието пред него съвсем не бе кротко. Чуваха се гласове: „Знаем, не обяснявай, карай нататък!“ Така че трябваше да изостави обясненията на термините, без да бъде сигурен, че е разбран докрай. Темата му касаше развитието на банковия капитал във Франция и Германия, както и начина за кредитиране на индустрията. Първо се спря на Франция. След като разгледа финансовите гиганти Банк дьо Пари и де Пей Ба, Креді Лионè, Сосиетè Женерал, Креді Мобилиè Франсè и така нататък, той се спря на механизма, който ги свързва с индустрията. Франция се е превърнала в световен кредитор. Най-важната дейност на френските банки е да емитират^[7] външни заеми. Те са най-изгодни от финансова гледна точка. Гарантирани са от малките държави и правителства чрез бюджетните им приходи и заемът се връща в касите неколкратно уголемен, без особени рискове за банките. Няма нито една тяхна операция, която да им носи повече печалби от външния заем. Освен това при сключване на подобен договор паралелно върви и сключването на договор с френската тежка индустрия. Това е и най-важната клауза. По този начин френската индустрия, особено тежката и военната, в частност заводите на Шнайдер в Крьозо, получават невиджани поръчки. Така те разширяват непрекъснато своята база и работят с пълен капацитет. Расте като цяло и тежката френска индустрия. Всеки външен заем е мощно средство за упражняване на политическо влияние, за дирижиране на външната политика на една малка държава, дори за вмешателство във вътрешната ѝ политика. Но отрицателните страни на френския банков капитал, неговата нежизнеспособност се крият в недостатъчната връзка с държавата, защото френското правителство няма като основа дирижирана външна търговия. Той си остава предимно капитал, от който се обогатяват главно рентиерите. Френският капитал не се е сраснал достатъчно с държавата, въпреки че напоследък се правят опити в тая насока. Такъв е случаят с наскоро образувания Комитè дьо Форж. Той обединява най-мощния френски индустриалец Шнайдер с Лотарингската банкова къща Дьо Вандел. Главата на комитета е Роберт Пинб. Но истинският господар е Шнайдер. Към тях се присъединяват сега други френски фирми и обединения за железопътно строителство, военно

производство, строителство на военни кораби и минни съоръжения. Заедно с Шнайдер и Пино фактори във фирмата стават и братя Клемансо^[8] (единият министър-председател на Франция), и приятелите им начело с външния министър Стефан Пишон. Интересите на Шнайдер почват да се покриват с френската външна политика. В пряка връзка с Комитè дьо Форж влиза и президентът на Банк Франсез, както и дългогодишен ръководител на Кредит Лионè — Айнар. Така Комитè дьо Форж се превръща в господстващ тръст на Франция. Това е един от най-ярките примери на сливане на банковия с индустриалния капитал.

Що се касае до Германия, там финансирането на индустрията става по друг начин. Немските финансови обединения не действат чрез гарантирани външни заеми. Политиката в зависимите държави бързо се мени. Днешният съюзник утре може да стане противник. Малките държави са склонни да използват противоречията между великите сили, така че всеки външен заем крие голям риск. Затова немският капитал, за да финансира индустрията, се ориентира към вътрешните заеми. Може би германската икономика не е толкова екстензивна^[9], но в замяна на това по-компактна и по-стабилна. В Германия се оформя мощен банков консорциум^[10] от Дойче Банк, Берлинер Хайделсгезелшафт, Дрезден Банк, Банк фюр Хандел унд Индустри, Дойче Банк Шулце, Геверинг, Дисконтогезелшафт, Национал Банк фюр Дойчланд, Додрмщатен Банк, Норт Дойче Банк и още много други банки. Всички участия във външните заеми са тясно свързани с държавата и политиката на Германия, а не само с печалбата. От друга страна, държавата чрез своята външна политика осигурява поръчки за немската индустрия. Така се стига до бурното неவிжданo развитие на немската тежка индустрия, чийто гръбнак са заводите Круп. В крайна сметка немският банков капитал е свързан много по-тясно с индустриалния капитал. По-нататък Скарлатов разглежда временните обединения между френския и немския банков капитал.

Въпреки външно царящата любезност, изтъкна той, води се тежка, упорита и безмилостна битка между капиталистическите групировки. Предстои вероятно война, тежка война между мощни финансови държави, които заедно със своите сателити, обвързани със заеми, вече заемат своите места на бойното поле.

Той свърши. Беше целият потен. Започнал несигурно, завърши, според него, повече от добре. Аудиторията, в началото шумна и невнимателна, бе го слушала нататък със затаен дъх. Изобщо беше доволен от себе си.

Преди да започнат дебатите по доклада, Георги Кирков даде малка почивка, за да изпушат желаещите по цигара. Борис също излезе навън заедно с Брезов. Искаше да го попита какво е впечатлението му от доклада, но гордостта не му позволяваше. А и самият Брезов, вместо да говори за него, взе да го разпитва за впечатленията от новата работа.

След почивката всички отново заеха местата си. Георги Кирков продължи да ръководи събранието. Изказаха се много от присъстващите. Някои показаха доста познания, но не липсваха и наивни въпроси. Един железничар говори за заплатите, че ги бавят с месеци, че им правят удръжки. Георги Кирков не го прекъсна. Друг засегна вредата от ипотеките върху имотите. Имаше и притеснителни за Борис мнения. Така едно момче приравни към финансовите вълци на Европа и банкера Скарлатов. Борис нищо не възрази. Навън мръкваше, когато Георги Кирков взе последен думата.

— Докладът е марксистически, докладът е ясен. Изводите са точни. Но пак ще каже някой, че търся под вола теле. Добре бе, джанъм! Търся го!... Ето какво не ми харесва... Марксизмът е преди всичко практическо учение. То трябва да служи на практиката, и то на нашата политическа практика, на нашата партия. Колко по-добре би било Скарлатов да беше изследвал всичко това, но във връзка с България, с нашите външни заеми. Ами че ние сме отдавна купени, продадени и препродадени!... По мои бегли изчисления едва тринадесет процента от емитираните заеми в България отиват за производителни цели. Останалото за военни поръчки и накрая следва кьор-софрата. Всеки граби начело с Княза. Ако имах тия данни, утре в Народното събрание щях да направя на пух и прах генералите, двореца и правителството. Добре щеше да бъде да каже повече за братството между капитала и политиката. Та няма и десет години, откакто Гърция банкрутира, и трябваше на конференция да се съберат капиталистическите асове, за да я спасят като нация!... Как все пак съществуват балканските държави, макар да са купени и продадени? — Понеже противоречията между тия държави са такива, че дават възможност на местната

буржоазия да лавира. А как бих искал да знам подробности по аферата с генералите. Да мога утре да кажа кой колко е взел, как е пръснал парите, кой е ходил на държавни средства с любовниците си по Европа или е играл на рулетка, или е отворил публични домове!... Но аз се надявам, че отсега нататък силите и знанията на Скарлатов ще бъдат насочени именно в тая област. Само така образованието му ще помогне на сиромашкия народ да се събуди, да види кои са му душманите и да знае срещу кого да тръгне!... А той ще тръгне и вече никой няма да може да го спре!...

След доклада Брезов го изпрати. Те вървяха по улиците на София в припадащия мрак и мълчаха. Някаква сянка бе преминала в отношенията им и двамата чувстваха това. После Борис каза:

— Вие никога няма да ме приемете между вас. Винаги ще бъда чуждо тяло.

— Борисе, излишно е да спорим. Ти се чувстваш обиден, без да имаш основание. Трябва да преодолееш отчуждаването си от България за дълъг период. Не мисли, че и при мене всичко мина лесно. Имаше време, когато и аз бях обиден, когато мислех, че недостатъчно ме оценяват, че не използват възможностите ми...

— Ще бъда откровен, Марате. Не мога да определя точно чувството си, но то не е добро. Някога се възмущавах от мисълта на Киркегор^[11], че личността е по-висша от общността...

— А сега?

— Не знам... Не искам да бъда дирижиран! Желая сам да стигна до истината.

— В буржоазното общество всеки е детерминиран. Ти си изправен пред избор и воленс-ноленс трябва да го направиш, колкото и мъчително да е това. Бих искал да останеш при нас. Но това може да стане само ако преодолееш гордостта си.

— А ти преодолял ли си я?

— Не, разбира се. Но се старая!

— Знаеш ли, Марате. Да разсъждаваш върху теорията — това възвисява, освобождава духа ти да се рее във висините... И ето... живееш, работиш години върху дадено нещо. Отиваш да го прочетеш сред съмишленици. И от висините падаш, падаш надолу и се разбиваш в прахта на София. Това е моето чувство и аз не мога да го преодолея.

Разделиха се пред квартирата на Борис. Той не покани Брезов да влезе и продължат разговора. В стаята не запали лампата. Разхождаше се в тъмнината. През отворения прозорец долиташе песента на славей. Но това не го вълнуваше. Мисълта му бе съсредоточена в една точка, в обидата. Имаше ли за това право? Вероятно не. Може би трябваше да надвие много неща в себе си. Но в мислите му се набиваше едно изречение, сякаш друг глас му говореше: Те не те приемат! Ти ще страдаш!... Но къде да отиде? Къде беше неговият път? При кого?... Еднакво го отвращаваше мисълта да бъде като всички, да свикне с живота в България, да се ожени, да стане чиновник! Не! И това не е изход! Оставаше Женева, Университетът... Но и там беше ли всичко наред? Щеше да му е по-трудно, защото щеше да бъде съвсем сам — един чужденец в Швейцария!... За възможността да поеме работата на баща си и не мислеше. Но това, че благодарение на парите, които той ще му остави, щеше да има независимост, беше някаква утеха за него. Чужд навсякъде, но поне свободен да мисли, да разсъждава, да остане сам със себе си! Това обаче не бяха мисли на млад човек, току-що започващ своята кариера, а на старец, решил спокойно да дочака края. Това ли бе мечтал? Това ли бяха полетите на младостта? Трябва да се живее, но как? Може би нещата не стоят точно така?... Може би нещо ще се случи?... Нещо, което ще промени тази безизходица. А какво беше това нещо той не знаеше и все пак твърдо вярваше, че случайностите в живота са далеч по-големи, отколкото може да предвиди човек. Поне не съм загубил любопитството какво ще ми се случи по-нататък... И това любопитство никога няма да ме напусне, защото е самият живот.

---

[1] якобинци, якобинска (фр.) — революционери-демократи, членове на парижкия политически клуб по време на буржоазната френска революция, получил името си от помещението, което заели за клуба в парижкия манастир „Свети Яков“. Якобинците имат славата на най-смелите, безкомпромисни борци срещу монархията и феодалите. Начело на тяхната партия са Робеспьер, Марат, Дантон, Сен Жюст и др. На 2 юни 1793 г. установяват диктатура. Но не винаги са изразявали интересите на широките народни маси. Забраняват работническите съюзи и стачки, не позволяват да искат повишение на

надниците си. На 9 термидор (27 юни) 1794 год. Якобинската диктатура е съборена от контрареволуцията на едрата буржоазия. ↑

[2] **сконто** (итал.) — спадане от сумата на сметката, заради плащане в брой или преди срока; отбив, отстъпка. ↑

[3] **ресконто** (итал.) — повторение на сконтото. ↑

[4] **ажиро** (лат.) — повишаване курса на парични знакове, полици и ценни книжа в сравнение с тяхната номинална цена; положителната разлика, премията над номиналната стойност на златните по отношение на книжните пари. Изразява се в процент. ↑

[5] **анюитет** (фр.) — периодична парична вноска за погасяване на част от дълг и приспадащата се предварително изчислена лихва. ↑

[6] **ценна книга** (от тук и държавни ценни книжа) — документ, материализиращ определени имуществени права, които могат да се реализират чрез предявяване на самия документ или чрез неговото прехвърляне. Ценни книжа са: облигациите от държавните заеми, купоните от тях, съкровищните бонове, менителницата, чекът, акциите и др. Правото, материализирано в документа, се осъществява чрез притежаването на самия документ. ↑

[7] **емитирам** (лат.) — пуцам в обръщение ценни книжа, монети или книжни пари. ↑

[8] **Клемансо, Жорж** (1841–1929) — френски политически и държавен деец. Основоположник и водач на Радикалната партия. Министър-председател (1906–09 и 1917–20). Привърженик на твърд военен курс, заради което си спечелва прозвището „Тигърът“. Един от организаторите на интервенцията в Съветска Русия. Председател на Парижката мирна конференция 1919–20 година. ↑

[9] **Екстензивен** (лат.) — противно на интензивен, означава не качествено, а само количествено увеличение, разширение, разпространение на даден стопански отрасъл или производство, основано на сравнително големи капиталовложения и примитивна техника. ↑

[10] **консорциум** (лат.) — съглашение на няколко банки или големи капиталисти за съвместно осъществяване на определена финансова операция (реализиране на заем и др.п.); форма на капиталистически монопол. ↑

[11] **Киркегор, Сьорген** (1813–1885) — датски философи теолог, считан за „баща на екзистенциализма“. На хегелианската диалектика

той противопоставя драмата на всекидневното съществуване. Главните му творби са: „Или... или“, „Концепция на мъката“, „Философски трохи“, „Трактат за отчаянието“.

Екзистенциализъм (лат.) — ирационалистическо течение в съвременната буржоазна философия, възникнало в Германия в началото на XX век. Главни негови представители са: М. Хайдегер и К. Ясперс в Германия, Ж. П. Сартр, А. Камю, Г. Марсел във Франция. Екзистенциализмът отрича обективния характер на човека и неговите преживявания. ↑

ГЛАВА СЕДМА

Лятото започна с дъждове, но през юли настъпиха големи горещини. Сякаш животът в столицата замря. Даже софийските песове лежаха апатични в праха на улиците и трябваше да стъпиш върху тях, за да се поместят. Младият Борис се чувстваше най-добре в прохладната си квартира. Понякога излизаше в малкия двор под едно сенчесто дърво и там четеше. Работа в Службата по заемите почти нямаше. Мяркаше се от дъжд на вятър. Оставаха му още два месеца, докато замине за Женева. Една сутрин на вратата му потропа някакъв прислужник с фуражка и омачкана униформа. Подаде му плик и Скарлатов се разписа в тетрадката, че го е получил. Прочете съдържанието. Беше запитване от Министерския съвет за бандерола. Той пресметна и разбра, че два месеца са минали. Играта на Бускè започваше отново. Наивно си бе помислил, че делегатът по титрите няма да посмее втори път да създава трудности. Облече се и отиде в Службата по заемите. Трябваше да чака там цяла сутрин. Едва към обяд Терзиев се мярна. Подаде му запитването.

— Трябва да свикнеш! По-рано това се повтаряше всеки петнадесет дни...

— Аз втори път няма да отида при този простак!

— Тогава напиши нова статия. Той няма да дава бандероли, ти ще пишеш статии и отново същото.

— Омръзна ми вече всичко! Ще си подам оставката.

— И това е изход — утешително заключи Терзиев.

Чак привечер намери Иванов и Сакарев в едно кафене, седнали навън под акациите.

— Бедно момче!... — възкликна Сакарев на английски.

— Ама, Скарлатов, ние не сме гувернантки! — каза Иванов. — Знаеш вече начина — действай!

— А не смятате ли, че трябва да се предприеме нещо генерално? Че трябва да се сложи край на тази мръсна игра!

— Представи си, Борисе, ако забранят пазарлъка по нашите и по анадолските пазари!... Тогава цялата прелест на Ориента ще изчезне.

Не забравяй, че Бускè е от дълги години в България и пазарлъкът е влязъл в навиците му. Ще повика, ще порита и ще даде. Ако не веднага, след няколко дни...

— И вие спокойно седите и си пиете кафето?

— Е какво, да плачем ли?

— Уважаеми доктор Иванов! Моля да се отнесете към случая сериозно!

— Е добре, кажи какво искаш, въпреки жегата!

— Това е равно на отказ и аз така го приемам!

— Приеми го както искаш!

В това време дойде задъхан Терзиев.

— Да тръгваме! Намерил съм такава скара, че ще се гръмнете!...

Двамата станаха.

— А ти, Борисе, няма ли да дойдеш?

— Вървете по дяволите!

Тримата тръгнаха. Скарлатов постоя край кафенето, възмутен до дъното на душата си от своите приятели. А може би не толкова от тях, колкото от себе си, че се отказа да прекара една приятна вечер. Реши да поговори с баща си. В настъпилата нощ хората сякаш се раздвижиха по улиците, за да поемат летния прохладен вятър откъм Витоша. Кафенетата, бирариите, шкембеджийниците и ресторантите, с наредени маси в двора или пред заведението на тротоара, работеха с пълен капацитет. Весела тълпа изпълваше улиците. Особено голямо бе движението по „Търговска“. Той позвъни откъм задния вход на банката. Отвори му Донка. Старият банкер бе излязъл на своята обичайна разходка и още не се бе върнал. Отказа да го чака у дома. Застана пред банката и наблюдаваше тълпата. Видя баща си едва когато той се появи на осветената пред банката част от улицата. Ходеше бавно — висок, изправен... Кученцето Баязид ситнеше пред него и се обръщаше, за да се увери, че господарят му не е изчезнал. Придружаваше го млад мъж, гладко обръснат, с висока колосана яка, въпреки горещината, стегнат и елегантен. Беше тънък, строен, но понисък от банкера. Двамата разговаряха, като не обръщаха внимание на хората, които им правеха път. Първо дойде Баязид, подуши обувките на Борис и радостно изскимтя, после се върна към банкера, сякаш искаше да му каже, че синът му го чака. Двамата мъже се спряха пред младия Скарлатов.

— Я виж каква изненада! — каза баща му. — Запознайте се, това е господин Стефан Неделев, мой приятел и... ортак, ако мога така да го нарека. Най-големият индустриалец в тая загубена страна!...

— Приятно ми е — каза Неделев и подаде ръка.

Борис я стисна. Лицето на младия човек бе особено, сякаш заспало. Това учуди Борис и той отново го погледна. Клепките на този мъж изглеждаха притворени. Беше чувал името му. Имаше репутацията на богат столичанин с голям замах и разностранни интереси в бизнеса. Но беше известен главно като притежател на мини, където работниците често стачкуваха.

— Заповядайте, господин Неделев, у дома... Ще пийнем нещо на открито.

Младият човек поблагодари. Тримата, предвождани от кучето, влязоха в двора на банката. Чиновниците отдавна си бяха отишли, но за учудване на Борис Туше Динев, усмихнат, ги чакаше пред входа.

— Как мина разходката, Ваше превъзходителство?

— Отлично. Чувствам се подмладен. Господин Динев, бихте ли помолили Донка и Никола да ни сервират на верандата пред моя кабинет?

— С удоволствие.

— А после елате при нас...

— Благодаря.

Тримата минаха през кабинета на банкера и излязоха на остъклената веранда. Тук имаше маса и няколко стола. Донка и Никола покриха масата със снежнобяла колосана покривка и зачакаха.

— Господин Неделев, какво ще обичате?

— Не знам. Не съм по пиенето...

— Имам английска консервирана бира „портер“ за тропиците. Тя ще Ви напомня Англия.

— С удоволствие.

— За тебе? — обърна се той към сина си.

— Каквото и ти.

— Мastica. Добре изстудена мastica. Това е най-хубавата напитка за летните горещини, стига човек да не прекали, защото се разкисва неимоверно...

Скоро и Туше Динев се присъедини към компанията. Той седеше до стария Скарлатов и напрегнато ловеше всяка негова дума.

Напитките бяха изстудени по начин, въведен лично от банкера. Шишетата, обвити във влажни кърпи, се поставяха на място, където ставаше силно течение. Този начин бе видял навремето в Адана^[1] — едно от най-топлите места в света, и го бе възприел. Бързо нареди масата със салати, парчета от варено пиле, студена лимонада, приготвена от пресни лимони, и други разнообразни мезета. Банкерът бе в добро настроение. Той сипа малко вода в мастиката — тя побеля. Всички се чукнаха и разговорът започна. Явно беше продължение на този от разходката. Ставаше въпрос за разработката на някаква каменовъглена мина в Тревненския балкан. Бавно, като провлачваше думите си, Стефан Неделев излагаше аргументи в нейна полза. Стариият Скарлатов му възразяваше с липсата на добри пътища и на модерна техника. Но Стефан Неделев се бе подготвил добре. Изтъкваше евтината цена на терена, евтината работна ръка, които щяха да компенсират някои неудобства.

— Неудобствата от една мина идват, след като влезе в експлоатация — каза стариият банкер.

— Какво имате предвид?

— Работниците, стачките и редица усложнения от политически характер. Винаги когато на едно място се съберат повече хора, те замислят някой золум. На Ваше място не бих си натресъл още една мина. Вижте, Неделев, моята работа!... Аз имам само няколко души подчинени, които винаги мога да сменя без никакви усложнения. Нямам Вашите ядове, а печалбите не са малки.

— Но ако нямаш никакъв талант за банково дело, ако си кръгъл невежа, какво ти остава?

— Аз познавам много невежи банкери с добри печалби, защото банката е учреждение, което се саморъководи. Достатъчно е да избереш образован, енергичен и послушен персонал. Талант не ти трябва!

— Но аз обичам да правя нещо! Под ръцете ми да излиза нещо, което можеш да пипнеш, да видиш...

— Странно... — каза замислен банкерът, — колко много си приличате с покойния Ви баща, макар да беше селянин!... Аз разбирам да обичаш добре обработена земя, бахча, ливада, гора... Но да обичаш мина, фабрика за цимент, простете ми, Неделев, това е ненормално!...

— А какво щеше да прави една търговска банка без индустрия?

— Каквото преди! Ще дава назаем пари под лихва. Но запомнете, Неделев, индустриалецът винаги ще бъде зависим от банката. Тя е умът, индустрията — резултат!

Това не беше само спор. В момента се извършваше сделка. Едната страна убеждаваше другата в предимствата на сделката.

— Все пак, господин Скарлатов, ето вече седмица, откакто говорим по въпроса, и аз още не знам Вашето окончателно мнение. Вие изтъквате само отрицателните страни.

— Драги Неделев, в тази седмица аз също трябваше да направя своите калкулации.

— И какво?

— Ще участвам! Имам само една молба към Вас. Идете лично в Тревненския балкан! Вижте всичко с очите си! Ако и тогава настоявате, ще подпишем договора. А сега доволен ли сте?

— Благодаря, господин Скарлатов. Няма да съжалявате.

— Аз не съжалявам и когато губя, за разлика от останалите хора.

Странни се сториха на Борис отношенията между баща му и този мъж. Неделев му се видя извънредно сух, студен човек, изпълнен единствено с енергия към бизнес. Без нищо младежко и весело. Но явно между тях двамата толкова различни по възраст и манталитет хора цареше някакво взаимоотношение, дори приятелство. Това бяха хора от друг свят. Те разговаряха помежду си, както разговарят богати, знаещи и можещи хора. На тази плоскост те бяха равни.

След смъртта на стария Неделев връзката между тях се бе много засилила. Останал сам да ръководи капиталите, Неделев в началото бе объркан. Той твърде тежко понесе загубата на баща си, макар да не даде външен вид. Поради тази скръб може би той стана особено симпатичен на стария Скарлатов. Тогава го взе под свое покровителство. Наследството, което остави покойният чорбаджия, бе огромно, но доста безпорядъчно. Само наличните пари в банка Скарлатов бяха реални. Банкерът с помощта на опитни адвокати уреди наследството почти без загуби. Продадоха имотите, което не беше никак лесно, и капиталите на Неделев-син нараснаха неколkokратно. Така той стана равностоен партньор на стария Скарлатов. Синът нямаше наклонност нито към покупко-продажби на земи, с което навремето баща му направи богатството на фамилията, нито към банковите операции или спекулации с ценни книжа. Но в индустрията

безспорно имаше нюх и твърда хватка. В кратко време изкупи няколко западнали мини и за учудване на банкера скоро те почнаха да дават добри приходи. Разшири и участието си в двете електроцентрали, които заедно контролираха напълно. Другото, което банкерът хареса в Неделев, бе неговият замах. Той не играеше на дребно. Не търсеше непосредствена печалба, след като вложи парите си в дадено предприятие. Гледаше надалеч и по това се отличаваше от останалите индустриалци, доколкото ги имаше в България. Мечтата на Неделев бе тежката индустрия. Но бе реалист и знаеше докъде се простират възможностите му. Банкерът подозираше в този инак студен като риба младеж големи, наполеоновски амбиции. Беше същевременно и крайно предпазлив. Обмисляше дълго всеки свой ход. Банкерът му служеше за опонент. Започна да придружава всеки ден стареца в неговите следобедни разходки. Често можеше да ги видиш заедно в Юнион-клуб. Редовно идваше веднъж седмично на вечеря в дома му. Стариат Скарлатов започна да го въвежда лека-полека в работата си. Беше схватлив, но явно му липсваше какъвто и да е талант към финансови операции. А да си банкер, първото условие е да мислиш чрез пари, чрез капитали. Това се постига трудно, защото е вече в областта на абстрактното мислене. Обикновеният човек е материално мислещ човек, но чрез предмети — ниви, градини, къщи, предприятия, или в най-добрия случай — чрез злато, което също можеш да пипнеш и видиш. Според отношението им към парите стариат банкер разделяше хората на три вида. Първите се отнасят към тях като към средство за прехрана. Ако им паднеха случайно отнякъде повече пари, те лекомислено ги харчеха за удоволствие. Това е деветдесет на сто от човечеството. Втората група са тези, които имат повече средства и ги влагат в материални ценности, носещи доход. Това са индустриалците, хора със строителна жилка, и рентиерите. Третият тип са вече единици. Те мислят чрез капиталите като абстракция. За тях парите не са нищо друго, освен пари в техния чист теоретичен вид. Така както висшата математика е непонятна за мнозина, които иначе добре владеят аритметиката, необходима във всекидневието, така и мисленето чрез капитали е непонятно за болшинството от хората. За банкера движението на парите беше същността на нещата. Там той виждаше причината за промените на цялата икономика. Защото големите начинания първо се създаваха абстрактно в банката. Чак след

това се осъществяваше материалният строеж. В това отношение според стария Скарлатов банкерът приличаше на Бог-творец, който отпърво създал света като идея. Така парите за банкера бяха първо идея, чак след това средство и цел. Този начин на мислене, който бе същността на стария Скарлатов, го отдалечаваше от останалите хора, защото начинът на мислене определя и близостта помежду им. Затова може би нямаше приятели и близки в човешкия смисъл на тези думи. Той бе самотен. Но не се и опитваше да обяснява другиму своя начин на мислене. Знаеше, че не ще могат да го разберат, дори и да искат. Все едно е да говориш с глухонеми. Тоя начин на мислене беше и неговата сила, неговото превъзходство над себеподобните. Той не знаеше доколко синът му има наченки на такова мислене, но твърдо знаеше, че Неделев го няма и никога няма да го има. Все пак младият английски възпитаник бе някакъв запасен вариант за банкера, някаква надежда, че ще има кой да изпълни замислите му. Знаеше обаче, че това изпълнение няма да бъде като на Бога-Творец, а в най-добрия случай на трезвомислещия човек.

А младият Борис Скарлатов слушаше разговора в тая лятна вечер и си мислеше колко е голяма разликата между чистата теория и действителността. Учудваше се как в света, в който живеем, се осъществяват и материализират идеите. Ето, разсъждаваше той, седи отсреща старецът и отпива съвсем по малко от мастиката. В краката му дреме кученцето Баязид. Туше Динев слуша и се мъчи да запомни всичко. Младият Неделев със спуснатите клепки и провлачения глас монотонно обяснява и обяснява... А наоколо е мрак, свирят щурци, ухае на цветя и трева. Леко прошумяват от нощния полъх на вятъра потрепващите листа на асмата, затуляща верандата. Истинска вечер на летен покой, в която се готви буря. Това е новата мина, хора, които ще копаят в нея, ще превиват гръб в галериите и ще живеят като добитък, ще страдат и ще се бунтуват. И всичко започва от идеята, от думите, изречени тази вечер от двамата мъже...

Неделев си тръгна късно и се сбогува. Туше Динев остави сина и бащата на верандата.

— Уморен ли си? — попита го Борис.

— Не. Обичам лятото. Когато остарееш, ще разбереш каква роля играят за възрастните хора слънцето и топлината. Виждал ли си

беззъба, полусляпа, прегъната старица как седи пред прага на къщата, за да я грее слънцето?... Това е покъртителна гледка!

— Зле ли се чувстваш?

— Не. Още не ми е дошло времето. А и аз бих искал съдбата да ми отпусне срок, един минимален срок...

— Значи ти се живее?

— Да, разбира се! Защо е така устроен светът, че тогава, когато знаеш как да живееш, умираш?...

Борис мълчеше.

— ... На пръв поглед това е несправедливо... — продължаваше старецът. — Но природата си знае работата! Тъй като ако хората живееха дълго, светът би поумнял, а това изглежда не влиза в плановите на Твореца, който иска да прекара човечеството през страдания, скърби и болести към някаква цел, известна само Нему... А ти вероятно си дошъл по работа?

— Имам проблеми в службата.

— Остави цялата тая глупост! Махни се оттам! Замини, докато не е станало късно!...

— Аз не мога да оставя този тип Бускè да вилнее!...

Старият banker изпитателно го погледна, като примижа с кривогледото си око.

— Мразиш ли го?

— Не е там въпросът, но мисля, че да!

— Бускè е въплъщение на една идея, на Пари Ба. Личността му няма никакво значение! Дали ще се казва Бускè, или другояче, е все едно!

— Именно! Аз искам да се преборя срещу идеята!

— Не е по силите ти! Освен това е дребна борба. И да победиш, ще изникнат други, още по-дребни, докато се оплетеш в непроходими дебри. Махни всичко и тръгни!

— Казах, не!

— Добре. Виждам, че си на път да направиш това, което не се надявах — да останеш в България...

— След като разреши въпроса, тръгвам.

— В тази планинска страна са оставали хора с големи способности и възможности и са се превръщали в нищо. Може би само Иречек с мъка успя да се откъсне, той имаше силна воля. Но не

направи нищо в своята страна. Разкажи своя проблем! Не ми се спи, а и тази вечер съм в добро разположение на духа...

Борис разказа цялата история с Бускè в подробности. Баща му внимателно слушаше и не го прекъсна нито веднъж. Когато свърши, той дълго мълча, после каза:

— Да, така не може да продължи! Не може и по старите изврътливи начини да се урежда въпросът всеки петнадесет дни или всеки месец... Трябва да се направи нещо генерално!

— Именно към това се стремя.

— Виждал ли си лешояди, истински лешояди, такива, каквито се вият над Африка, в Египет?... Достатъчно е да зърнат от висините някое изтощено добиче, което се тътри с последни сили, и те упорито го следват, докато падне. Тогава идва техният ред. Кацат наблизко и сантиметър по сантиметър се приближават. Първо му изкълват очите. После кацат други лешояди и ръфат все повече и повече, докато оглозгат напълно животното и оставят да се белеят само костите му сред жълтите пясъци...

— В каква връзка го казваш?

— Тук, на Балканите, в България, става нещо, което вече лешоядите са подушили. Още нищо не е изяснено, но добичето е вече набелязано.

— Имаш нещо предвид?

— Съпоставям фактите и се мъча да направя извода. Първо, откриха две ненужни банки с огромен персонал и нищожна деловитост — френската Генерална и немската Кредитна. Такива мощни креации, свързани с изразходване на огромни средства, не се основават без далечна цел. Второ, в момента се подменя почти целият персонал в легациите на великите сили. Пръв сигнал дадох Австрия и Франция. Подменят се и легациите на Англия и Русия. Те изпращат тук не кой да е, а най-добрите си дипломати. Е, как мислиш?

— Но аз те питах за моя проблем.

— Именно затова почнах оттук!... В България пристигна като генерален консул и дипломатически агент на Франция Жорж Морис Палеолог^[2], може би най-културният, най-изисканият, но и най-безскрупулният й дипломат. Мястото му е в легация на велика държава. А той кисне тук! Защо?...

— Може би е бил принуден.

— Принуден? Та той е напълно независим! Дипломатията не е средство за прехраната му. Той е богат, известен човек. Едва ли една заплата на френски консул би го поблазнила. А и доколкото сведенията ми се простират, живее на широка нога. Той е представител на велика сила и се държи като такъв. Смятам, че само чрез него можеш да уредиш проблемите с Бускè.

— Но и двамата са французи! Бускè има дипломатически имунитет и генералният консул ще защити своя представител.

— Не винаги финансовите интереси се покриват с политиката. Често пъти престижът на една велика сила стои по-високо от парите. По сведения, които имам, двамата изглежда не се обичат особено. Говори се, че Палеолог^[3] го е викал на четири очи и доста го е кастрил. Самият Бускè се влачи като пребито куче и няма помен от сарданапаловските^[4] му банкети. Свил си е опашката.

— Мислиш, че си заслужава да опитам?

— Винаги когато има противоречие между двама, третият може да извлече изгода от него.

— Сигурен ли си в това, което каза?

— Нямам основание да се съмнявам в сведенията, които събира Туше Динев. Те винаги са били точни!

— Добре. Ще опитам още утре...

— Помни, че Палеолог е не само дипломат, но известен писател, есеист, голям познавач на музиката, приятел на най-известните композитори, диригенти, пианисти и художници в света. Не играй ролята на обиден и възмутен чиновник. Помъчи се безстрастно, философски да изложиш исканията си като независима, свободна личност.

— Ще се подготвя.

— И помни! Преди всичко изтъкни престижа на Франция! Разбра ли ме добре?

— Напълно.

---

[1] Адана — град в Южна Турция, основан от римляните. ↑

[2] Палеолог, Жорж Морис — френски дипломат от края на XIX и началото на XX век. Бил е дипломат в Русия по време на Първата световна война и е написал интересни спомени за своя престой там. Преди това е бил дипломат в България. ↑

[3] *Палеолог* — знаменита византийска фамилия, дала редица императори на Византия, между които Михаил VII и Андроник II, а по-късно — маркизите на Монферат. Палеолозите са се пръснали след завладяването на Византия от турците.

Византия — Византийската империя — държава, обособена в края на IV в. върху източната територия на Римската империя. Съществувала е 1000 години до средата на XV век. В състава ѝ влизат различни народи. Столицата ѝ е била Константинопол (Цариград), превзет от турците през 1453 година. Официалният език е бил латинският, а от VII век — гръцкият. Византия окончателно е унищожена през 1460 г. с падането на Пелопонеското деспотство. ↑

[4] *Сарданапал* — легендарна личност, асирийски цар от XI в. пр.н.е., последният потомък на прочутата Семирамида. Оставил е славата на развратен и разглезен принц, който в момента на пленяването си от завоевателя Арбацес подпалил двореца си и изгорял със съкровищата, жените и евнусите си. Писателите от времето на Александър Македонски свидетелствуват, че била издигната статуя върху гроба на Сарданапал, представляваща полупиян танцувач, носеща надпис, съчинен някога от самия Сарданапал: „Пътнико, яж, пий, забавлявай се! Всичко друго е едно нищо!“ ↑

ГЛАВА ОСМА

Начинът на действие, подсказан от баща му, беше може би единственият. Колегите на Борис години бяха опитвали най-различни средства в борбата с Бускè, но победата бе винаги негова. Младият Скарлатов грижливо се подготви за срещата с френския генерален консул. Тримата му приятели от Службата по държавните заеми също поработиха добре, въпреки лятната горещина. Излезе един обширен доклад с таблици, сводки и цифри. Когато всички помислиха, че работата е свършена, Борис разбра, че такъв доклад никой няма да прочете. Ще трябва да съкратят изложението до две-три страници. Седнаха отново. Работиха още няколко дни. Скарлатов преведе на френски както голямото изложение, така и кратката записка. Купи със собствени пари хубава папка. Забави се още един ден, докато поръча визитни картички на френски. Сутринта старателно се облече. Отиде първо в Службата. Тримата вече го чакаха. Пиха кафе и изпушиха по цигара. Когато Борис тръгна, Терзиев поля пред краката му вода от чайника.

— На хаирлия да е!

В свежата юлска сутрин той крачеше по софийските улици на път за френското консулство, готов за битка. Горещините щяха да почнат малко по-късно. Пред сградата се позабави да оправи за последен път вратовръзката и костюма си. Позвъни на входната врата. Отвори му прислужник. Мина през алеята, оградена с цветя, току-що полети. Вътре го посрещна друг прислужник. Попита го кратко по каква работа идва, а после го остави в чакалнята. След малко дойде един млад французин с живи, любезни маниери.

— Добро утро, господине. С какво можем да Ви услужим?

— Искам среща с господин генералния консул.

— О, той е толкова зает... А по какъв въпрос?

— По въпроса за анюитета и гаранциите на външния дълг на България, в частност по въпроса за делегата по титрите господин Бускè и неговите прерогативи.

Когато каза това, Борис се стресна. Изречението излезе надутото, тържествено и леко глуповато. Без да иска, той се усмихна. Изглежда и младият французин усети тази неестественост и също се усмихна. Това стопи официалността между двамата. Скарлатов му подаде визитната си картичка. Французинът хвърли поглед, а после с присъщата си любезност каза:

— Радвам се да се запозная с Вас, господин Скарлатов. Казвам се Фредерик дьо Шапон. Вие сте доктор от Женевския университет? Бях миналото лято на излет в Швейцария, прекрасна страна! Ландшафтът прилича на България — планини и само планини... Ще ме извините за момент...

Младият дипломат излезе. Борис остана сам в чакалнята.

Прислужник с поднос влезе и остави на масата бутилка вино в кофичка и две чаши.

Не след дълго французинът се върна.

— Господин консулт ще Ви приеме след малко.

Той наля вино в чашите и двамата се чукнаха.

— За успеха на Вашата мисия, господин Скарлатов!

— А аз за успех в кариерата Ви!

Когато отпиха от чашите, Борис попита:

— От колко време сте тук?

— Дойдох заедно с господин консула.

— Попаданали сте в мъртъв сезон.

— Нямам това впечатление. За мене лично едва ли има разнообразна в политическо отношение страна от България. Тук министерските кризи следват една след друга. Прекрасна школа за млад дипломат, а пресата ви е чудесна! Засега ми превеждат, но се надявам скоро сам да чета български.

— Малко е дива нашата преса.

— И Вие ли така мислите?!

Чу се позвъняване. Младият дипломат скочи:

— Извинете ме...

Малко по-късно голямата двукрила врата се отвори и на изхода застанаха двама лакеи. Оттам през чакалнята мина дипломатическият представител на Великобритания с цилиндър и побелели бакенбарди, облечен строго, но с вкус, последван от дипломатическия представител на Русия в униформа. Малко зад тях вървеше самият френски

генерален консул Морис Палеолог — оживен, с изящни жестове на добре гледаните си ръце и усмихнато лице. Той намери време да кимне на станалия прав Скарлатов. Придружи гостите чак на двора. После се върна в чакалнята. Подаде ръка на Борис — все така любезен, с аристократична простота и сърдечност.

— Господин Скарлатов, както виждате, денят започва трудно за мен... Как смятате, това правителство ще се задържи ли?

— Доколкото ми е известно, в момента се консолидира мощна опозиционна група.

Палеолог хвана подръка Борис и го поведе със себе си, като непрекъснато задаваше въпроси. Дьо Шапон не ги придружи.

— Кажете ми нещо за Вашия Княз...

— Нямам никаква връзка с него. И не съм имал повод за срещи.

— Казват, че имал класически методи на управление. Когато почват например да критикуват правителството, той го сменя, но възлага държавните работи на Министерски съвет, съставен от тия, които са го критикували.

— И аз съм отскоро в България, но нямам такива впечатления. Промените се въртят около едни и същи партии и лица.

— Именно, господин Скарлатов. Това е същността на класическия метод. За да не загине едно управление, то трябва периодично да се обновява, но от хората на едно и също хоро, както казват в България... Най-простото средство е да се сменя Министерският съвет. По този начин се заглушава недоволството от натрупаните грешки на старото правителство и пораства надеждата за по-добър живот в населението.

— Но това е демагогия!

— А какво би била политиката без демагогия? Но във външната политика на една страна винаги има някакъв постоянен център...

— Центърът е Княз Фердинанд!

— Да, така е. И аз стигнах до този извод.

Докато разговаряха, двамата изкачиха стълбището и влязоха в един огромен салон. Той служеше за кабинет на консула. Прозорците гледаха към градината, но завесите бяха спуснати и беше прохладно. Целият кабинет бе обзаведен със старинна позлатена мебел в стил рококо. По стените имаше дъбови шкафове с кристални витрини, пълни с книги в кожени подвързии. Два дебели персийски килима

покриваха дъбовия паркет на пода, но там, където той се виждаше, беше лъснат до блясък. Това, което правеше впечатление, бе огромният роял с табуретка пред него, поставен на нещо като подиум.

— Седнете, господин Скарлатов.

Борис избра един от фотьойлите. Самият Палеолог не седна, а се облегна на рояла.

— Аз Ви слушам, господин Скарлатов.

Борис стана и подаде папката на Палеолог.

— Тук е написано всичко.

— Предпочитам Вие да разкажете...

— Не е много, около два листа. Останалото можете да прочетете, ако желаете, насаме.

Палеолог взе папката. Седна зад голямата маса-бюро и се зачете. Бързо свърши и погледна към Борис. Чертите на лицето му се изопнаха, но се овладя и се усмихна. Стана и се облегна на рояла.

— Господин Скарлатов. Кажете ми, това, което прочетох, вярно ли е?

— Самата истина!

— До мене стигнаха вече слухове за някои търкания между нашия представител и вашите финансисти.

— Преди всичко с правителството, господин Палеолог, но най-важното е, че господин Бускè далеч надхвърля границите на своите прерогативи в ущърб на България.

— Аз тук съм само консул. Не се занимавам с финанси. Впрочем и не разбирам много в тази област. Но ако господин Бускè е извършил деяния срещу законите на страната, тогава бих могъл да се намеся и му потърся отговорност. Той обаче не се числи към състава на консулството.

— Но има дипломатическа неприкосновеност! С какво тогава положението му е по-различно от Вашето?

— Все пак не всичко разбрах от прочетеното. Може би трябва да се срещнем още веднъж?

— Позволете да Ви обясня, господин генерален консул... Господин Бускè, който е де факто на дипломатическа служба в България, спъва развитието на страната, отклонява парите, отпуснати от френските банки, за несвойствени цели и, което е най-важното, не изпълнява договорните отношения, където точно са фиксирани сумите

и процентите. Благодарение на неговото своеволие, се задържа развитието на различни отрасли в промишлеността, като сам извлича незаконни свръхпечалби.

— За себе си?

— О, не. Не чак дотам... За банките, за вложителите и притежателите на облигации от заема. Неговата заплата е достатъчна и съперничи само с тази на президента на Франция...

— Значи си изпълнява добре работата! Той е представител на вложителите и защитава техните интереси!...

— Но незаконно и в ущърб на България!

— Мене все още не докрай ми е ясно, простете...

— С тези си действия той настройва българите и България като цяло не среща себе си, а среща Франция! От това страда престижът на Франция — подчерта Борис.

Палеолог се замисли. Лицето му стана затворено.

— Благодаря Ви, господин Скарлатов. Мога да Ви уверя, че престижът на Франция стои по-високо от лихвите на рентниерите. И все пак аз не би следвало да се намеся пряко в тази работа, но ще го сторя. Първо, ще се наложи да телеграфирам във Външното министерство. Нашият външен министър господин Рувије ще трябва да говори с един от директорите на Пари Ба и чак след техния отговор аз ще взема мерки.

— И колко време ще трае това?

— Да речем... няколко дни...

Палеолог позвъни. Влезе един от лакеите.

— Помолете господин дьо Шапон да дойде тук!

Лакеят излезе. Палеолог се обърна към Скарлатов:

— Вашето име не звучи славянски.

— Казват, че произходът ни е от един венецианец. Водел търговия в Константинопол. При падането на империята избягал в България и сложил началото на фамилията ни. Но и Вашето име, ако ми позволите да забележа, е странно...

— Наистина. Фамилията Палеолог се е пръснала по цял свят по същото време.

Младият дипломат влезе и прекъсна разговора.

— Господин дьо Шапон, моля тези дни да се освободите от всички задължения и поработите съвместно с господин Скарлатов и

неговите сътрудници.

— Началникът на Службата се казва доктор Иванов — каза Борис.

— Но Вие, господин Скарлатов, подехте тази акция и ще е по-удобно Вие да я завършите.

Палеолог отново се обърна към младия дипломат:

— Изгответе заедно едно приемливо споразумение за взаимоотношенията между тяхната Служба и делегата по титрите господин Бускè. Разбира се, личният статут на Бускè няма да се засяга. Това не е от нашата компетентност. След като оформите документа, моля да ми бъде представен. Аз, от своя страна, ще сондирам мнението на съответните инстанции. Ако всички са съгласни, тогава ще го подпишете.

Морис Палеолог отново се замисли.

— Имам една идея, господин Скарлатов. Другата седмица е 14 юли — националният празник на Франция. Бихте ли приели поканата ми за приема?

— Едва ли съм подходящ за такъв прием.

— Напротив! Ще ми е много приятно.

— Но ние сме четирима в Службата.

— Ще получите покани и за четиримата.

— Благодаря.

— Моите почитания, господин Скарлатов.

Палеолог леко се поклони. Борис стана. Воден от младия дипломат, той излезе от консулството. Когато минаваха през двора, чу свирене на пиано и спря. Някой изпълняваше експромт от Шуберт.

— Господин генералният консул е добър пианист... — подчерта с удоволствие младият французин. — Препоръчвам Ви също и неговите есета.

— Ще Ви бъда задължен, ако ми услужите с неговите съчинения.

— Ще ми бъде приятно.

Двамата любезно се сбогуваха и Скарлатов се отправи към Службата.

Тримата го чакаха нетърпеливо. Явно бяха закъсали с пари, тъй като не пиеха кафе и лулата на „лорда“ в устата му не изпускаше дим. Борис седна върху масата и мълчеше.

— Пълен провал, нали? — попита Иванов. — Не трябваше толкова да изостряш нещата...

— Сега и четиримата трябва да си обираме крушите от Службата! Така мисля аз — добави Терзиев.

Скарлатов погледна към Сакарев. Той извади лулата от устата си и каза:

— Когато от една лула не излиза вече дим, това значи, че огнището е запустяло.

— Имате ли фракове? — попита Борис.

— На погребение ли ще ходим? Кой е умрял? — оживи се Иванов. — Тази сутрин няха пари даже за вестник...

— На погребението на господин Бускè!

— Ама той вече...

— Не, още не е... но е на път! А сега на работа! Налага се да направим един малък проект за взаимоотношенията ни с Бускè. От наша страна трябва да е максималистичен, тъй като ще го коригират от френското генерално консулство. И така, господа, на 14 юли сте канени всички на прием от френския дипломатически представител господин Жорж Морис Палеолог! Ще ви моля да не плюскате и пиете като невидели, за да не отиде по дяволите престижът на България! Това особено се отнася до фон Терзиев Хайделбергски!...

— Ако дотогава Бускè не даде бандероли, значи няма да получим заплати и тогава не гарантирам за себе си, ще оплюскам всичко! Гладен съм!

— Вие, господин Терзиев, е трябвало да учите в Германия за готвач или в най-добрия случай за келнер. Така щяхте да бъдете пощастлив, понеже, както е рекъл Наполеон, пътят към Вашето сърце минава през стомаха Ви!...

На вратата се потропа. Терзиев скочи и отвори. Този път влязоха натоварени с кошници двама от прислужниците на Бускè. Имаше още една малка кошничка с цветя и плик. Терзиев се засуети около кошниците. Иванов отвори плика и прочете съдържанието.

— Друзъя, прекрасен наш союз!^[1] Господин Бускè ви поздравява! Отпуска бандерол за цели три месеца и ви пожелава здраве, щастие и рози. Те са в кошничката.

— Не пипай! — изкрещя Борис на Терзиев.

Той взе две от кошниците, отвори вратата и ги хвърли надолу по стълбището. Чу се дрънченето на счупени бутилки и съдове. Докато му попречат, същото стори и с останалите. От шума на вратата се появи прошеносецът от долния етаж.

— Какво става тука бе, момчета? — извика той.

— Махай се! — извика Борис. — Махайте се и вие! Той избута двамата прислужници и затръшна вратата.

Приятелите му мълчаха, но с явно съжаление. Само Терзиев не издържа.

— Момчето не е наред... Трябва да му влезем в положението...

— Слушайте ме сега внимателно! Този тип изглежда има свои доносници в консулството. Надушил е нещо, но не знае точно какво. Това значи, че Палеолог е извънредно дискретен човек. И така, Бускè действа на сляпо, но по своя типичен начин, защото е простак.

— Простак, простак, ама как яде! — въздъхна Терзиев. — Ще отида да видя какво е останало по стълбището, докато тия гладници от долния етаж не са го омели...

— Да не си посмял! — викна Иванов.

Терзиев се спря. Борис извади една банкнота от джоба и му я подаде.

— Иди купи каквото намериш за добре!

— И да не изплюскаш по пътя половината, защото ще ти счупя главата! — му напомни отново Иванов.

— Не забравяй тютюн за лула — каза „лордът“. — И кафе...

Те работиха цяла сутрин. Спореха главно по формулировките. Сакарев, който имаше несъмнен талант към точното изложение, дефинираше проекта, така че се получи една стегната дипломатическа нота.

Тъкмо към обяд в канцеларията влезе секретарят на Бускè. Тримата не скриха, че работят, но и не задоволиха любопитството му какво именно правят. Той ги попита, но те не му отговориха. Беше изпратен от Бускè да ги покани на „конфиденциална вечеря“ в резиденцията му като „отдавна очаквани гости“. Обясни, че там в спокойна обстановка ще оправят като културни хора търканията помежду си.

Иванов студено го отпрати. Четиримата от Службата действаха като един. Сакарев дефинираше, Иванов с познанията си по

международно право коригираше. Терзиев подсказваше интересни решения. Може би най-неопитен беше самият Борис.

Същия ден получиха и заплати. Бяха доволни и радостни. Отидоха на похапка в една ахчийница, където Терзиев беше свой човек. На огромната печка вряха десетина тенджери, а във фурните имаше тави с шерденчета, чревца и други съблазни. Терзиев с една чиния и лъжица вървеше от тенджере на тенджере и опитваше от всички гозби. Тази, която му харесваше, от нея поръчваше за всички. Седнаха в двора под една акация. Нощта идваше. Съдържателят окачи една газова лампа на дървото да им свети. Прекараха великолепно.

В следващите дни се завърза оживена дейност между френското консулство и Службата по държавните заеми. Посредник беше господин Дьо Шапон. Много пъти трябваше да коригират проекта за взаимоотношенията. От малкото изпуснати думи на младия дипломат четиримата извадиха заключение, че господин Бускè въобще не участва. Палеолог кореспондираше направо с френския външен министър, с финансовия министър и директорите на Парї Ба.

Четиримата от Службата отидоха във френското консулство към края на седмицата. Палеолог лично ги посрещна и въведе в кабинета си. Тук беше Бускè намръщен. Едва им кимна. Подписването на Правилника за взаимоотношенията мина бързо. Палеолог беше загрижен. След подписването Бускè демонстративно напусна.

На 14 юли 1907 година четиримата, облечени във фракове, отидоха на приема. Бяха най-ранните гости. Едва след един час започнаха да пристигат поканените. Целият Министерски съвет, някои депутати, генералитетът. Четиримата се чувстваха отлично. Ордьоврите бяха изискани, вината стари. По-късно от останалите пристигна и старият банкер. Палеолог го посрещна много сърдечно. Младият Борис му кимна с глава. Терзиев не изпусна нито един път да си вземе било напитка, било ордьовър от минаващите край тях лакеи. Към десет часа през нощта в залата настъпи раздвижване. Палеолог се завтече към изхода. Тогава за пръв път Борис видя Княз Фердинанд. Масивен едър човек във военна униформа, с много ордени и ленти, и ръце, обсипани със скъпоценни пръстени. Но не този паунски вид го порази, а изражението на Княза. Такава надменност, и то театрална

надменност, той не бе срещал в живота си. Изправена глава, огромен нос и презрителен поглед, с който искаше да каже, че всички са нищожества. Но в цялата му поза нямаше капка истинско величие, нито сила, да не говорим за благородство. Очите на Княза шареха по цялата зала от лице на лице, от предмет на предмет и това раздвоение между театралната поза и чисто женското му любопитство създаваше едно смешно впечатление. Малко след влизането на Княза младият Скарлатов си тръгна.

На другия ден отиде при баща си. Целият дом се готвеше да тръгне за село. Товареха файтона, ландото и една каруца. Всички бяха възбудени и радостни. В тая суматоха старият банкиер намери време да изслуша сина си. Борис описа всичко, което бяха предприели. Изказа и предположението, че Жорж Бускè вероятно ще бъде изметен от поста си, поради лошите отношения с Палеолог. Старият банкиер го погледна по своя типичен малко насмешлив начин, като леко притвори кривогледото си око.

— Нима?

— Съдя по фактите!

— Не се ли чувствате вие, от тази нещастна Служба, преждевременни победители?

— Имаш други сведения?

— Не. Въпросът не ме интересува, защото лично не ме засяга.

— Оponираш ми от чувство за противоречие?

— Само се чудя на вашата наивност. Палеолог срещу Бускè?! Добре... Вероятно не го обича. Но Бускè не е сам. Зад него стои Парì Ба. Следователно консултът е против Парì Ба. Е, как виждаш по-нататък кариерата на Палеолог? Та той е дясната ръка на външния министър Пишон. А Пишон е човек на Шнайдер! Не Палеолог, а Людовик XIV^[2] да застане срещу Парì Ба, от него няма да остане мокро петно в двайсет и четири часа! Това мога да ти гарантирам!

Борис се обърка от думите на баща си.

— Но ти ми подсказа този ход! Би ли ми обяснил сега твоето мнение?

— С удоволствие... Палеолог е голям почитател на Макиавели^[3]. Поне откакто е в България, се занимава с интриги, но интриги на

високо ниво. Няма и седмица, откакто изпързала посланика на Австрия граф Фрайхен фон Турн, и то по чисто финансови въпроси. Беше смешно да чуеш само как графът се вайка, че е невъзможно такъв аристократ като Палеолог да лъже. Но той, синко, лъже, защото това е неговата същност. Всичко останало — музика, литература, философия — е като кръстовете, кадилниците и благия вид на нашите владици. Това е вълк в овча кожа.

— Но той е наистина културен и образован.

— Такъв е. Умее да прави впечатление. Обаятелен е. Всички са влюбени в него. Това не може да му се отрече. Но е интригант, а интригантът никога не може да бъде достатъчно умен, именно защото е интригант. Изправен срещу един действително умен човек, той се превръща в шмекер. Така че напразно се надяваш.

— Нима това е игра?

— Една обикновена игра, толкова прозрачна, че се учудвам как не я виждате!... Това е слаба пиеса с три действащи лица: вашата Служба, Бускè и Палеолог. Палеолог напада Бускè. Вие смятате, че му е неприятел. Бускè се прави на обиден. Вие се смятате победители. Накрая Палеолог, Бускè и публиката се смеят. Целта на Консула беше да запази интересите на Парй Ба и да задържи Бускè на поста му. Вероятно не го обича и затова играта на Палеолог е толкова убедителна.

— Но ти ме насочи към Палеолог!

— Да, защото много искаше да уредиш въпроса с бандерола. Това е нищожен проблем и те ще жертват бандерола за далеч по-важни цели тук, у нас, и на Балканите изобщо. Палеолог ще играе ролята на строг защитник на престижа на Франция и по този начин вие ще се чувствате победители. Така всички ще бъдат доволни и този пес Бускè ще остане.

— А защо не ми каза всичко това при първия разговор?

— Защото щях да те обезкуража и ти нямаше да имаш твърдо убеждение, което дава сили за действие.

Този разговор с баща си Борис не сподели с никого. Отново почувства силата на ума му и собствената си наивност. Да, той и образованите му честни колеги в крайна сметка бяха играчка в ръцете на тъмни сили. Разбра колко малко са възможностите на един държавен служител. Той беше един обикновен чиновник и нищо

повече. Започна да подозира, че цялото му образование, включително и докторатът, бяха нещо ненужно, нещо, което нямаше никаква стойност в суровия живот. Но кой на този свят движеше нещата всъщност? Кой е този? Коя личност? Коя Служба?... И не можеше да си отговори. Това бе началото на голямата криза, която обхвана младия Борис Скарлатов, защото въпросът се касаеше до смисъла на всичко, което вършеше в живота, а оттук и до смисъла на бъдещето. Университет, наука, държавна служба, политика, икономика — не беше ли всичко един хаос, в който човек се чувстваше толкова безпомощен, обсебван от враждебни сили, които даже не можеше да види?... Не го задоволяваше вече и теорията като убежище от тези неразрешими противоречия. Колебанията му, които тук в България се зародиха по отношение на академичното му бъдеще, се усилиха, докато се превърнаха в болест. Това му състояние се изостри от отсъствието на цел в момента, от летните горещини, от липсата на среда. Иванов и Терзиев отидоха на екскурзия из планините. Поканиха и него, но той отказа. Сакарев замина в любимата си Англия в задграничен отпуск. Бе събирал пари левче по левче цяла година. В Службата нямаше никаква работа. Понякога по цели дни Борис лежеше в прохладната си стая и мислеше. Сякаш волята му бе парализирана. На първото писмо от Женевския университет не отговори. Трябваше да тръгне, а не тръгваше. Цялата мечта за бъдещето, свързано с научна кариера, със скромен и смислен живот, беше помръкнала, избледняла и опротивяла. Той нямаше с кого да сподели новите чувства, които го терзаеха. Баща му бе заминал на село. С Брезов бяха в хладни отношения. Матов бе в провинцията. На второто писмо от Университета той не отговори цяла седмица и след една безсънна нощ изведнъж реши и написа, че се отказва от конкурса за доцентурата. После спа целия ден. Излезе вечерта по улиците на София. Разхождаше се безцелно, но без всякакво съжаление, а даже с облекчение. Защо трябваше да бърза?! Беше млад, имаше време за всичко! Щеше да поработи още малко тук, а после най-доброто бе да направи едно пътешествие в чужбина. Знаеше от опит, че това лекува и дава простори за нови мечти и сила за действие. Следващите дни постепенно почна да се успокоява и за пръв път помисли, че животът на хората не е може би нито в миналото, нито в бъдещето, а в деня, в часа, в изживяната минута. Така полека-лека той почна да гледа на града, на улиците, на хората с други очи — не

като на нещо, което е декор на неговото „аз“, а като на всичко онова, което не е „аз“, но без което отделният човек не може да съществува. Животът сякаш му стана по-понятен и по-близък. Всъщност Борис се учеше да живее.

---

[1] Популярен стих от Пушкин — Б.р. ↑

[2] *Людовик XIV* (1638–1715) — френски крал от династията на Бурбоните. При неговото царуване абсолютната власт във Франция стига своя пълен разцвет. Наричали го краля-слънце. На Людовик XIV принадлежи знаменитата фраза: „Държавата — това съм аз!“ Води непрекъснати войни, разходите по които разоряват страната. ↑

[3] *Макиавели, Николо* (1469–1527) — италиански политически мислител, историк и писател, идеолог на зараждащата се буржоазия. Бори се против феодалната аристокрация и папството. Автор на исторически съчинения, военни трактати и комедии. В политическия трактат „Князът“ сочи необходимостта от силна, неограничена монархическа власт за постигане на обединението на Италия с всякакви средства — насилие, лукавство, вероломство и т.н. (политика, наречена по-късно „макиавелизъм“). Исторически съчинения: „Разсъждения върху първите десет книги на Тит Ливий“, „Флорентински истории“. Комедии: „Мандрагора“, „Клизия“, „Девојката от Андрос“. ↑

ГЛАВА ДЕВЕТА

Измина горещото лято, а след него и най-хубавият сезон за София — есента. Сякаш промените в природата нямаха никакво отражение върху душевното състояние на младия Скарлатов. Той не отвори нито една от тетрадките със записките и идеите си, нито погледна картотеката си. Просто не му се работеше. Някъде далеч останаха мечтите му за университетското поприще. Външно той не се промени. Може би се сближи повече с колегите си от Службата. Свикна всеки ден след работа да се събира с тях. Говореха почти едно и също. Повтаряха шегите си и всеки ден приличаше на предишния. Работата не му отнемаше никакво време. Често оставаше сам със себе си. Уморен не беше. Напротив, чувстваше се в отлично здраве. Сякаш някаква мъгла се бе спуснала над вечно неспокойното му съзнание. Понякога се срещаше с Брезов. Но сянката, която мина в отношенията помежду им, остана, по-скоро от страна на Скарлатов. Брезов все повече и повече изпъкваше като един от ръководителите на партията. Работеше денонощно с присъщата си веселост и неизчерпаема енергия. В неговото семейство нещата вървяха заедно и гладко. Имаше вече син, но това събитие никак не го откъсна от дейността му. Срещаше пълно разбиране и подкрепа от Румяна. Такова беше предимството в бракове на хора с еднакви идеи. Матов не се мяркаше в София. Целият бе погълнат от мисълта за съграждането на селски комуни върху нравствените принципи на Толстой. Пишеше понякога в печата гневни статии срещу държавното устройство и стана един от най-големите защитници на кооперативното движение, което все повече и повече обхващаше страната. Всички около Скарлатов живееха с мечти за бъдещето, работеха и не се оплакваха. Чакаха нещо добро, от живота. Първи напусна Службата „лорд“ Сакарев и отиде в Статистиката. Едновременно с това преподаваше в Университета. По неговия път се готвеше да тръгне и Иванов. Терзиев като немски възпитаник, който отлично знаеше езици, изпълняваше в свободното си време посреднически поръчки на немски фирми или си докарваше

по някой лев просто като преводач. В този период нямаша никакви търкания с Бускè и неговата служба.

В живота на всеки човек винаги има цикли на развитие. И когато единият цикъл завърши, до започването на новия остава един период на тишина и привиден покой. Отначало има само едно облаче в синьото небе, а после още и още... почват да се сгъстват, докато небето стане тъмно и надвисне застрашително над земята. Все още е тихо, но се знае, че няма да продължи дълго. Ще се появят първите светкавици или просто ще завали. Сякаш това небе тежеше над съзнанието на Скарлатов. Той чувстваше това, но не предприемаше нищо. Само чакаше. През ноември паднаха мъгли и се задържаха дълго. Градът и хората помръкнаха и станаха сиви. Борис бе забелязал още в Швейцария, че този период, в който природата става безлична, е най-добрият за него както за работа, така и за размисъл. Често отиваше при баща си, но повечето време двамата мълчаха и пушеха в библиотеката, всеки погълнат от своите мисли. Старият banker никога след почивката на село не повдигна въпроса за неговото заминаване, нито за бъдещата му кариера, а още по-малко за оставането му на работа в Банката. Не се опитваше и да го въвежда в своите сделки, затруднения и бъдещи планове. Не станаха и по-близки помежду си. Промяната се изразяваше само в това, че младият Скарлатов призна в баща си ума, силата, волята му и го уважаваше така, както се уважава способен, но чужд човек.

На Голямата задущница на архангел Михаил по традиция семейство Скарлатови и всички домашни отидоха на гробищата. Старият banker бе направил в памет на жена си нещо като малък параклис от мрамор с площадка, заобиколена с ниски пилони от черен витошки гранит, свързани с дебели железни вериги. Паметникът представляваше ангел, коленичил върху пиедестала, с ръце, сключени за молитва. Старият banker го бе поръчал от Италия. След службата на гроба, където Донка плака много, а Никола подсмърчаше, се прибраха вкъщи на обед. Бяха в тесен семеен кръг. Седнаха всички заедно с Донка, Никола, двете камериерки и Туше Динев. Обедът бе обилен и богат.

— Защо в нашата страна на погребение, на Задущница и други ритуали, свързани със смъртта, се яде толкова много? — попита младият Борис.

— От страх — отвърна банкерът. — От вечния, безсмислен страх от смъртта. Наблюдавал съм в живота как при опасност хората ядат много. Имаше един търговец в Цариград — слаб, сух човек, като чироз. Но когато работите му тръгнаха надолу и го чакаше фалит, за два месеца надебеля неимоверно. Тъпчеше се непрекъснато и преди всичко със сладки неща. А логически трябваше да бъде обратното — да дебелее, когато работите му вървяха добре, и да отслабне, когато го чака банкрут.

— Как си го обясняваш?

— С животното в човека. Не си ли забелязал, че през лятото и есента животните надебеляват, защото усещат, че идва зимата — най-тежкият период от живота им. Така и човек при опасност яде и дебелее, защото инстинктът му на животното го кара да прави така. Инстинктът, че запасът от тлъстини ще го спаси... Човек е деветдесет на сто животното и само десет на сто дух. А повечето хора са си сто на сто животни.

— Нямах много високо мнение за човечеството...

Разговорът бе прекъснат от позвъняване на външната врата. Всички млъкнаха. Старият банкер се намръщи. Донка очаквателно го погледна.

— Не те оставят на мира даже на Задущница! Иди и виж кой е!...

След малко се чу говор, а после влезе в трапезарията старият Кюлев — висок, сух, но тоя път обръснат и малко по-прилично облечен, в европейски дрехи, с панталони доста къси за дългите му крака, обути в ботинки с ластици. Глупашката усмивка не слизаше от лицето му. До него стъпваше едно момиче, облечено в черна униформа на гимназистка — височко, с тънки ръце, тъмносини очи на издължено лице, с гарвановочерни коси. Първото впечатление на Скарлатов бе, че прилича на картина от Ел Греко, с неговите причудливи пропорции за човешкото тяло. Изглежда бе израснала бързо, защото раменете ѝ бяха приведени, което стеснителността ѝ още повече подсилваше... Когато я видя, намръщеното буреносно лице на стария банкер се разведри и той се усмихна. Кюлев поривисто го прегърна и три пъти целуна. Но банкерът едва изтърпя ласките му, а после погали косите на момичето.

— Колко си пораснала, Яно!... Каква голяма и сигурно умна си станала!...

Момичето цялото се изчерви. Кюлев прегърна и младия Борис.

— Бравос, бравос, какъв мъж! Доктор, богат, умен, достоен наследник на баща си!

Момичето подаде ръка на Борис. Беше тънка, суха, с много дълги пръсти, студена и сякаш безжизнена.

— Ела, моето дете, и седни до мене... — покани я старият банкер.

Той я настани на мястото до себе си с изящните маниери на кавалер от миналия век. Кюлев сам си избра стол. Сложиха им ядене.

— Борисе — каза Кюлев, — забавихме се на гроба на нашата майка и не можахме да дойдем. Но Янка все повтаряше: трябва да идем при чичо Борис... И ето ни тук!... Нали знаеш, у нас няма кой да приготви такова изнасяне. Бедни сме, Борисе, работите не вървят.

— Татко, моля те...

— Ами това са ни най-близките хора! Защо да не си кажа дертовете?!

— Защото не е точно така...

Младият Борис се учуди от твърдия тон на момичето.

Банкерът го прекъсна:

— Остави твоите работи! Интересува ме Яна.

— В гимназията върви отлично. Върши цялата къщна работа и ми помага в сметките.

— Яж, детето ми... Впрочем тя е много бледа и слаба.

— Такава ни е породата. Всички сме дълги и тънки.

Старият Скарлатов през цялото време прислужваше лично на момичето. Подаваше му блюдата, избираше най-хубавите късове. Но то явно бе притеснено и ядеше съвсем малко. Борис се учуди на нежността, която никога не бе и подозирал у баща си.

В замяна на това Кюлев ядеше, пиеше като невидял и доброто настроение беше изписано на лицето му. Борис понякога хвърляше поглед на момичето. То не вдигна очи от масата. Беше тихо, мълчаливо и смутено. Дългите ѝ пръсти изпуснаха на два пъти приборите. Старият банкер с поглед потърси Донка. Тя стана и дойде при него. Нещо ѝ прошепна на ухото. Двете камериерки също се надигнаха от масата. Върнаха се с една голяма торта. Но Донка отделно носеше една

кристална купичка сладолед, която сложи пред момичето. То цялото се изчерви, а после вдигна глава и погледна с тъмносините си очи банкера. В израза му имаше детска наивност и благодарност.

— Друго не яде — каза Кюлев, — но за сладолед умира! Ще настине и хване охтика...

Момичето явно обичаше сладолед, тъй като не обърна никакво внимание на баща си, и започна да яде мълчаливо. Взимаше по малко в сребърната лъжичка и дълго я държеше в затворената си уста, докато късчето се стопи. Понякога, съвсем по детски, с пръста на лявата ръка побутваше в лъжичката парчето сладолед, за да не падне. Младият Борис, който бе от другата страна на масата, наблюдаваше чистия профил на издълженото лице и изпитваше известно съжаление към момичето, понеже добре знаеше кой е Кюлев. Неговото скъперничество бе прицел за подигравки на софиянци.

Когато поднесоха кафето и коняка, Донка постави пред момичето още една купичка сладолед. Старият банкер се обърна към Кюлев.

— Какво ще правиш с Яна?

— Как какво?

— Смяташ ли да продължи образованието си?

Яна спря да яде и погледна към Скарлатов.

— Ами нали учи гимназия?

— Това е нищо! Даже бедни, обикновени хора изпращат децата си в Европа. Ти имаш тая възможност!

— Кой, аз ли?

— Не се прави на глупав! Още навремето ти казах да обърнеш внимание на момичето. Можеше да й вземеш гувернантка и да научи чужд език.

— Ами нали трябва да плащам!

— Асъл де!...

— Аз пък така разбирам работите си — за едно момиче най-важното е да се ожени! Чужди езици за тая работа не и трябва! Пък и какво ще прави с образованието си?! Да стане даскалица ли? Засега нека завърши гимназия. Ние с нея се разбираме по всички въпроси. Нали, Янке?

Момичето нищо не отговори.

— Кажи, Янке, искаш ли да учиш по-нататък? — попита я старият банкер.

Без да вдигне поглед, то кимна с глава.

— Да имах пари, бих я пратил в Оксфорд! — каза Кюлев.

Старият Скарлатов с яд го погледна и рече:

— Сгреших навремето!

— Какво сгреши?

— Тогава, когато ми беше в ръцете, когато златото беше готово за изнасяне в сейфовете на моята банка, аз, старият глупак, трябваше да помисля за момичето!...

— И щеше да посегнеш на парите ми?

— Разбира се! Трябваше да отделя една солидна сума, поне в размера на печалбата ти от тая сделка. Щеше да бъде достатъчно и сега нямаше да водим този глупашки разговор. Свести се! Не виждаш ли, че от ден на ден изкуфяваш!

— Бъдещето ще покаже кой е бил умен!

Глуповатият вид от лицето на Кюлев бе изчезнал безследно. Сега това бе лице на суров боец, изразяващо яд, сила и воля, която не можеш да пречупиш. Привел кокалестото си тяло над масата, Кюлев приличаше на граблива птица. Сигурно така е изглеждал Гобсек, когато някой е посягал към богатството му, си помисли младият Борис и му стана особено неприятно от този разговор, разговор без етикеция, груб, пряк и просташки. Не му е никак леко на момичето!...

— Паднеш ли ми още веднъж — заговори бавно, с глух глас старият banker, — ще ти смъкна безмилостно кожата, без всякакво угризение на съвестта!

Кюлев се усмихна самодоволно.

— Вече няма да ти падна никога! Благодаря ти, че ме предупреди.

— Жалко, че чужди хора ще изядат златото ти!

Старият banker замълча. На няколко пъти потропа с пръстите на дясната си ръка по масата. Домашните знаеха, че сега той се мъчи да се овладее.

Когато Кюлев и дъщеря му Яна си тръгнаха, младият Борис отново забеляза внимателното и нежно отношение на баща му към нея.

По-късно двамата се оттеглиха в библиотеката. Старият banker запали пура и се заразхожда по килима. Явно ядът му още не беше минал. После тихо каза:

— Този идиот ще съсипе това прекрасно момиче!...

— Струва ми се доста плаха и може би ограничена.

— Не познаваш хората! В нея има сила и воля, но това, което я убива, е обичта ѝ към тоя скъперник. Той непрекъснато хленчи, оплаква се и създава в това великолепно и добро същество мъчителен страх. Познавам го, комедиант от класа! Измамил е много умни и проникателни хора. След смъртта на майка си, която даже не помни, тя трепери за живота му. Колко малко му е било необходимо да спечели любовта на това наивно дете...

— Може би наистина Кюлев не е добре със здравето.

— Той ли?! Техният род живеят дълго, прекалено дълго правят калабалък на тая земя! Ще стигне до сто години и знаеш ли защо? Защото няма нито морал, нито съвест, нито душевни терзания. Той е като акулите от Червено море. Наблюдавал съм ги — изгълтат плячката си и после като че нищо не било!... Жалко за момичето!...

— И все пак не изглежда на богат човек, колкото и да се прикрива.

— Нима?! Ти знаеш ли кой е Славчо Кюлев?! Най-големият лихвар на България! Мой съученик от колежа в Истанбул. Винаги се оплаква, винаги няма пари. Тартор на сарафите в Анадола, а може би и на целия Балкански полуостров!... Основно перо — износ на злато в Австрия от турската империя. В момента изглежда трупа отново злато и ми иска заем.

— И както усещам, ще му дадеш заради старото приятелство?...

— Заради старото приятелство? Та това е един хитър, коварен, стиснат звяр и тук му е грешката! Богат е, но е стиснат. Държи да има само злато, а не свободни пари. Почти никаква делова активност. Мъртъв, макар и голям капитал в злато и недвижими имоти. Според мене скоро ще го сринат и ще му вземат всичко.

— Защо не го посъветваш?

— Нали видя?! Не разбира от съвети! Човек с душа на сарафин не можеш да направиш банкер. А момичето си го бива! Познавам го от бебе. Трудно живее при стария Гобсек. Кротко, добро, работливо и умница, голяма умница!... Тя наистина му води цялата делова работа — книгите, тефтерите...

Пак настъпи тишина, нарушавана от приглушените стъпки на стареца по килима.

— Тези дни мислих много за теб. Как смяташ да я караш по-нататък?

— Не знам.

— Имам сигурни сведения, че вашата служба ще я реорганизируют.

— Какво от това?

— Останалите ти колеги един по един се измъкват...

Младият Скарлатов се усмихна.

— Когато така заговориш, знам че имаш някакво предложение.

— Вярно, имам.

— По въпроса за Банката сме се разбрали!

— Предложението ми е от друг характер... Какво ще кажеш, ако опитах силите си в политиката?

— Тя не ме интересува! Не бих отишъл и в чужбина като чиновник в някоя легация.

— Нямам това предвид, по-скоро вътрешната политика. Може би опитът, който ще придобиеш, ще ти послужи по-нататък в твоите занимания...

— Ще бъда откровен. В момента се намирам в безпътица. Вероятно си го забелязал...

— Разбира се! И в моя живот е имало такива периоди на поболяване.

— И каква беше рецептата?

— Много проста. Смяна на интересите или пътуване в чужбина.

— Засега ще остана тук!

— Забелязах и нещо друго в теб... Когато нямаш противник, когато не водиш битка, изпадаш в летаргия. Парламентът е добро място за битки.

— Не съм мислил по въпроса.

— В момента се създава мощен опозиционен блок с интересни идеи. Групата около Александър Малинов^[1] расте от ден на ден. Падането на правителството е предстоящо. Ще има и нови избори.

— Аз нямам никакво политическо влияние в страната, никой не ме познава.

— И не е нужно.

— Освен това ми е противно да защитавам не своите идеи, а идеите на дадена групировка.

— Ако не е тайна, какво се случи между теб и тесните социалисти?

— Нищо особено. Случи се това, което може би беше неизбежно. Аз съм чужд не на идеите им, а на Партията. Близостта ми с тях беше теоретическа, а не практическа. Това осъзнах тук, в България. Но да прекъснем този разговор! Нямам никакво намерение да бъда оръдие в ръцете на който и да било! Искам сам да стигна до своите идеи. Ти знаеш, че така поставен, въпросът е невъзможен за разрешение.

— Напротив! Точно това исках да ти предложи.

— Пълна независимост?

— Да, пълна независимост. Чуй ме! Ние, Скарлатови, държим цял избирателен район, а и нещо повече. Той е наш, така както е наша и Банката. Досега избирателите, които зависят от мене, съм ги подарявал на разни нищожества, за да влязат в Парламента. Сега ти предлагам ти лично да станеш депутат.

— От името на кого?

— От наше име, от името на Скарлатови.

— И каква ще бъде „нашата“ линия?

— Никаква! Ти си напълно свободен, независим депутат. Ще правиш каквото искаш! Ще говориш каквото искаш!

— Ами ако в Парламента прокарам идеите на тесните социалисти?

— Нямам нищо против! Това е твоя лична работа.

— Ами ако застана срещу тебе и твоята партия?

— Още по-добре! Ще бъде интересно...

— А мога ли това предложение да съобщя на Брезов?

— Изпитваш някакви скрупули?

— Да. Изпитвам. Бих искал да им помогна.

Старият banker го погледна, като леко примижа с кривогледото си око. Лицето му стана насмешливо.

— Опитай!...

— Ти имаш нещо против?

— Не. Нямам нищо против. Но за последен път се уверявам колко не познаваш политическия живот в страната!

— Ще помисля по въпроса и ще ти съобща отговора.

Към края на годината всички опозиционни партии се обединиха в така наречения Патриотичен блок. През януари 1908 година падна

правителството и Патриотичният блок образува нов кабинет под шефството на Александър Малинов. Той дойде с лозунги за демокрация в управлението, за развитие на България като демократична, цивилизована, европейска страна. Правителството срещна симпатиите на народа. Лидерите на демократичните партии използваха това положение. Те добре си бяха направили сметката и върху вълната на това въодушевление обявиха, че ще проведат нови избори. Щабове на партиите почнаха да се готвят за предстоящата битка.

Младият Скарлатов се замисли за предложението на баща си. Отиде при Брезов да поговорят. Очакваше, че той с ентузиазъм ще приеме предложението. Срещнаха се в печатницата. Разговаряха под шума на пресата. Скарлатов му изложи предимствата на своята кандидатура.

— Това ще бъде една бройка в повече за вас!

— От името на кого ще се балотираш^[2]?

— Обясних ти. От името на никой или по-скоро от мое име.

— Това не е точно така! Баща ти и неговият избирателен район са стара крепост на стамболовистите. Всеки ще знае, че ще бъдеш избран от името на Народнолибералната партия.

— Но какво значение има това за вас?

— Огромно! Ние сме партия с ясни позиции и политическа платформа, а не нелегална група, която действа чрез подставени лица!

— Смятам, че с нищо няма да попреча на вашите кандидати.

— Не е там въпросът. За нас не е толкова важно да имаме съмишленици в Парламента, а да имаме собствени депутати, които ясно и категорично да изразяват мнението на Партията.

— Искаш да кажеш, че вашите депутати ще са нещо като папагали. Каквото им каже Партията, това ще говорят и нищо повече.

— Бих спорил с тебе, но ще преглътна обидата. Опростено да речем, че твоята схема е вярна.

— За вас личността няма значение!

— Напротив, огромно! Партията предлага за кандидати най-добрите си кадри, най-добрите оратори, най-добрите полемисти. Хора, показали своята вяност към идеите на социализма в невероятно тежките условия на зараждането му у нас.

— И аз не отговарям на тези условия?

— Ти не си член на Партията.

— А ако изляза от името на Партията?

Брезов дълго мълча, а после каза:

— Този въпрос аз не мога да реша, ще го поставя пред ръководството.

— Вашето ръководство не ме интересува! Интересува ме твоето мнение.

— Моето мнение е мнението на ръководството!

— Тогава сигурно предполагаш какво ще реши...

— Откакто съществува нашата партия, ние се борим за ясното ѝ разграничаване от всички чужди на движението елементи. За нас не е важно количеството на членовете в тоя етап, а качеството. И за разлика от европейските социалдемократични партии, нашето ръководство държи извънредно много на единството.

— Но ти не ми отговори на въпроса какъв ще бъде резултатът?

— А аз ще ти задам следния въпрос: готов ли си да въздействаш на баща си избирателният район да гласува за наш депутат, независимо от личността.

— Ти знаеш, че предложението е лично за мен.

— Засега мога да кажа само толкова! След няколко дни пак ще поговорим. Но да бъдем наясно! Един от депутатите, който предлага Партията, съм аз и моят избирателен район е в съседство с твоя.

Тази новина прозвуча като удар за Борис. Трябваше му усилие, за да не даде израз на чувствата, които го обхванаха в тоя момент. Но Брезов забеляза.

— Съжалявам, че така се получава... Доверието на Партията не се печели нито с героични постъпки, нито с интересни предложения.

Разделиха се студено. Борис дълго мисли върху разговора си с Брезов. Анализира новото чувство, което го бе обхванало. Завист? Отначало отхвърли с възмущение това. Но той беше честен в разсъжденията си. Неговото съзнание работеше безпощадно логично и трябваше в края на краищата да признае, че има завист. Завист към личността на Брезов — твърда, спокойно устремена по избрания път личност, лишена от себичност. Завист към простия му и радостен семеен живот, подчинен на целите, които си бе поставил, към непоколебимата му вяра в социализма и Партията. И докато Брезов бе се вече изградил, Скарлатов се люлееше като тръстика от вятъра,

разяждан от вечни съмнения, неуверен в себе си и света, в който живееше. И вместо тези разсъждения да го смутят, в него се зароди едно зло чувство, едно типично скарлатовско чувство на инат, а може би и на злост, която пораждаше решителност и действеност. Само от чувство на противоречие той дълбоко в себе си реши да се кандидатира.

По това време Матов бе в София. В деня, в който трябваше втори път да се срещнат с Брезов, Борис го взе със себе си. Разказа му предварително всичко. Само едно не сподели — личните си чувства. Тримата се срещнаха в едно кафене. Матов мълчеше и беше само слушател.

— Решението на ръководството е следното — каза Брезов, — твоята кандидатура се отхвърля.

— Не съм изненадан. Впрочем ти вече ми го каза от свое име.

— Борисе. Щом толкова искаш да знаеш, това не е вярно! Аз бях на твоя страна! Аз и сега смятам, че ръководството трябваше да се съгласи! Но и те имаха своите аргументи.

— Кажи ги!

— Не искам да те оскърбявам, а и нямам право да ти ги кажа.

— Да, аз, банкерският син — във вашите редове!... Вълк сред агнета!...

Всички мълчаха. На всички бе тежко, особено на Борис. В този миг той отново така ясно осъзна това чувство на отхвърленост, на разединение с хората, че му стана страшно.

— Проклети да са държавата и политиката, които отдалечават хората един от друг! — каза Матов. — Този разговор ме убеди за последен път в това! И докато държавата не изчезне от лицето на планетата, и не само тя, а и споменът за нея, хората никога няма да бъдат щастливи!...

През май 1908 година се проведеха избори. Победата на Демократическата партия бе съкрушителна. Новоизбраните депутати положили клетва пред Народното събрание. Измежду тях бе и независимият депутат Борис Скарлатов, а заедно с него и индустриалецът Стефан Неделев.

[1] *Малинов, Александър Павлов* (1867–1938) — български буржоазен политически и държавен деец, юрист. От 1902 е ръководител на Демократическата партия. Министър-председател (16 януари 1908 до 16 март 1911; 21 юни — 28 ноември 1918 и 29 юни — 12 октомври 1931). От 15 октомври 1931 г. до 19 май 1934 г. е председател на 23-то Обикновено Народно събрание. ↑

[2] *балотирам* (фр.) — решаване на въпрос за избирането на някого чрез гласоподаване; изобщо решаване на нещо чрез гласуване. ↑

ЧАСТ ВТОРА

ГЛАВА ПЪРВА

Как бляскаво започна 1912 година!... Каква феерия представляваше Военният клуб!... Тук посрещнаха празника Фердинанд Саксен Кобург Гота, вече цар, а не княз, заедно с цялото си семейство — втората му жена, царица Елеонора Кьостриц Рьойс, престолонаследникът княз Борис Търновски, който тази година навършваше пълнолетие, принц Кирил Преславски, княгиня Евдокия и княгиня Надежда. Тук бе и Министерският съвет начело с министър-председателя, председателят на Народното събрание, генералитетът, кметът на София, видни депутати и граждани — всички със своите семейства. Присъстваше и старият банкер Скарлатов. До него седеше Стоев в блестящ генералски мундир и самодоволен вид. Тук бе целият дипломатически корпус. В източната страна на салона имаше специален подиум, върху който се бе разположило царското семейство и сякаш позираше като в картина от Гоя.

Малко преди дванадесет часа всички станаха на крака. Вторият владетел в света с титлата цар след руския император се изправи и започна речта си надут с обичайния немски акцент.

— Ние, Фердинанд Първи, цар на българите, пожелавам на България, на моя народ, на всички присъстващи идващата Нова 1912 година да донесе всичко това, което векове сме мечтали!... Ние имаме три цели: Съединение, Независимост, Обединение! Съединението стана преди мен, Независимостта — България да бъде царство, е вече факт! Остана главната цел — Обединението! Аз чувствам, че тази година ще бъде решаваща в съдбата на България и към своето име ще мога да прибавя Цар-Обединител! Честита ви Новата 1912 година!...

Оркестърът гръмна „Шуми Марица“, последван от „Всемогъщи, прави Боже, молим Царя ни пази...“ Дежурните офицери отвориха широко прозорците. Нахлу чист, студен въздух. Навън се чува топовни гърмежи. По небето се извисиха фойерверки и ракети. Всички се прегръщаха, целуваха и чукаха с чаши, преливащи от шумящо шампанско. Миг след това музиката засвири валс. Първите двойки се

понесоха в салона. Мъже в празнични костюми, военни и цивилни, се покланяха в покана за танц пред жени в бляскави тоалети, отгрупани със скъпоценности. Какво измамно начало на една съдбоносна година, си каза старият банкер. Той не се сбогува с никого и никому не пожела нито щастие, нито радост, нито богатство. Всред шума и блясъка на залата Скарлатов излезе с гордо вдигната глава.

А младият Борис и тая нова година остана сам в квартирата си. Особено му тежаха празниците и данданиите около тях. Но когато започна пукотевицата и фойерверките, той изскочи навън. Тръгна по булевард „Цар Освободител“, който бе празнично осветен с електрически крушки. Имаше две арки — едната откъм Двореца, на която пишеше „Да ви е честита Новата 1912 година!“ с букви от светещи електрически крушки. Другата арка бе към Военния клуб. Там светеше и угасваше друг надпис, също от електрически крушки: „Съединение, Независимост, Обединение!“ Това бе новият лозунг, който бе издигнат от силните на деня, но се възприемаше от целия народ. От малко до голямо никой не се съмняваше, че предстоящата задача на България като държава, а на българския народ като народ, е Обединението с всички братя от поробените земи. Нямаше нужда даже от агитация. В лозунга бяха съсредоточени съкровени мечти на всеки българин — от царя до овчаря! Само най-умните, най-далновидните, най-проницателните се съмняваха в тоя народен подем.

Борис вървеше сам в тълпата. Искаше да се поддаде на патриотичното чувство, обхванало всички на улицата, искаше да се слее с тълпата, да изпита нейните вълнения и нейните радости. Но го спираха неговият вечен скептицизъм и разсъдливост. Той застана под арката и прочете отново лозунга „Съединение, Независимост, Обединение!“ Светлините ту затъмняваха, ту осветяваха лицето му в правилни интервали.

— Честито ти Нова година, синко! — чу той приглушения глас на баща си.

Обърна се. До него застана старият банкер — висок, строен, елегантен. Няма по-красив старец в цялата страна, с гордост си помисли Борис. Но двамата се здрависаха официално. Баща му го погледна с типичния си малко насмешлив израз.

— Да не са ти потънали гемиите? — попита той.

— Изглежда потънаха, а и аз не знам къде отивам...

— Човек никога не може да крачи, където иска по широкия свят. На него му се струва, че сам избира посоката, а всъщност тя е избрана от други. Никой, синко, никой не е свободен! В цялата история на това неразумно човечество може би само Христос е бил свободен и е избрал своя път. Но той е бил Бог, нали, а ние сме смъртни твари...

Двамата тръгнаха по „Раковски“ и завиха към Народния театър. Тук улицата бе по-тиха, вървяха бавно.

— Ще има ли война? — попита Борис.

— Ще има, защото всички народи я искат — каза старият банкер.

— Говоря за нас.

— Аз съм учил и живял дълги години в Цариград. Турците са големи любители на гюрежи. И знаеш ли как започват борбите?... С най-малките пехливани, най-младите, най-слабите. Сетне идват по-силните и накрая най-силните!... Защото ако почнеха по обратния път, никой нямаше да остане за борбите на по-слабите.

Неусетно те стигнаха до Банката. Баща му се насочи право към неофициалния вход откъм тихата уличка. Позвъни. Зад стъклената армирана врата с решетка се показва бай Никола. Отвори и се поклони. Старият Скарлатов бръкна в малкото джобче на фрака и му даде един златен наполеон. Бай Никола се наведе и му целуна ръка. Борис не му даде нищо, но в замяна на това го прегърна.

— За много години, бай Никола!

— Да си жив и здрав! — отвърна той с радост.

След като си съблякоха връхните дрехи, влязоха в библиотеката. Старият Скарлатов дръпна тежките завеси, навън фойерверките продължаваха.

— Донеси три кристални чаши и от мазата най-стария коняк.

Бай Никола се усмихна, кимна с глава и излезе.

— Целият народ — от Царя до пъдаря, иска Обединение. Какво лошо и неморално намираш в това? — попита Борис.

Бащата сви рамене.

— Нищо. Просто съм стар и знам много неща, които ще трябва тепърва да научиш...

— А може би е по-добре да ми ги кажеш сега?...

— Не, синко. Те се научават на собствен гръб. Аз не съм нито даскал, нито поп, за да те уча. Аз съм банкер. И в тая полудяла страна изглежда единствените умни хора със студени глави сме банкерите и социалистите. Но ние сме заобиколени от алчна, неояла се паплач, която няма да се спре пред нищо!

— Обединението е нужно и трябва да се работи за него!

— Аз — не! Ще наблюдавам отстрани. Към края на живота си съм. Остана ми само любопитството. Не ми се иска да изпусна рядкото зрелище, което предстои...

— Ти смяташ, че друг път няма, освен война?

— Има, разбира се, при повече търпение!

— Все пак бих искал да знам твоето мнение за крайния резултат. Ще спечелим ли, или ще загубим?

— Една война се печели предварително, още преди да се даде първият изстрел. Ние сме сами на Балканите. Всички са против нас. Всички ни мразят — и сърби, и гърци, и румънци... Смятат, че на тях принадлежи баницата, наречена Турция.

— А договорите, а военните споразумения?

— Те не са били никога преграда за постигане на държавните цели.

— Ние имаме най-добрата армия, най-многобройната, най-добре въоръжената на Балканите!

— Но не по-голяма от обединените армии на всички балкански страни!

— За нас пък работи моралната страна на въпроса. На коя страна е истината!...

Старият банкер се усмихна.

— Дотук ти изтъквах обективната страна. Що се касае до субективната, бих я нарекъл с една дума — липса на зрелост в нашите политици начело с Царя! Не си владеят занаята. Те са поети, осенени от вдъхновение, което нито миг не ги напуска!... Даже при това всеобщо умопомрачение, не запитват разума си. Ние ще загубим!

— Ако можех да се меря с твоите пари, бих се басирал! — каза Борис.

— Момчето ми, хазартът е в кръвта ни! Проиграл съм доста пари на карти и рулетка. До ден-дневен не мога да се удържа, като чуя тракането на топчето по рулетката. Хазартът и пиенето са нашите

велики страсти, а може би и жените... И понеже знам тия фамилни слабости, с огромни усилия съм се борил срещу тях в живота. Вярвам и в Щастието, в Съдбата, в Случайността, както искаш го наречи... Късметът съществува, аз съм банкер и знам това! Но щастieto, късметът са като страстната жена. Колкото повече я разработваш, толкова по-ненаситна става и накрая те излапва цял-целеничък!...

Старият банкер пак се усмихна. Той досега не бе разговарял така със сина си.

— И все пак искаш ли да се басираме?

— Аз в живота си съм се басирал на всичко, но басът ми е правил удоволствие само в един случай... когато не знам резултата! Тогава ми е интересно! Когато знам предварително резултата — не! Не искам да печеля от собствения си син! Бих се басирал например с кой крак ще влезе Никола в стаята, като донесе подноса с коняка. Но че ще ядем боя в тая война, това го знам! А смятам, че Никола ще влезе с десния крак...

— Защо с десния?

— Защото е на лошо!...

И наистина бай Никола влезе с десния крак в библиотеката. Младият Борис трепна. Баща му бе улучил, но не даде вид, че се радва, а взе бутилката от подноса, избърса я внимателно с бялата кърпа и погледна с любов към лампата цвета на коняка.

— „Метакса“ — великата напитка на турската империя!

Наля в чашите. Подаде и на бай Никола неговата. Тримата се чукнаха.

— За Обединението на България! — каза младият Скарлатов.

— Бог да пази България! — каза старият банкер.

Малко по-късно дойдоха всички домашни да честитят на баща и син Скарлатови Новата 1912 година. Донка целуна ръка на банкера и също получи един златен наполеон. Двете камериерки — млади селски девойчета със зачервени бузи, получиха по една по-малка монета, но също златна.

— Това ви е за сватбата! — каза старият банкер.

Едното от момичетата се разплака от радост. Домашните постояха в библиотеката още малко, без да седнат, а после с някакво облекчение се изкачиха в мансардата. Оттам се чуваха, макар и приглушено, смехът и веселите им гласове. Навън вратата тихо се

тропна. Някой почука и влезе Туше Динев. Той бе с цвете на бутониерата и букет в ръка.

— Ваше Превъзходителство, за Новата година преди всичко здраве! Нека Бог Ви даде дълъг живот и трайно богатство!

Подаде му букета.

— А на Вас, млади господарю, също здраве, богатство и слава!

Той измъкна отнякъде само едно цвете.

— Да не би пак да си продавал цветя? — пошегува се банкерът.

— Славата на Търговска банка Скарлатов осветява и мен. Имам достатъчно пари, за да купя всички цветя на София.

— Вземи си чаша и ела да пиеш с нас коняк — покани го старият Скарлатов. — Къде беше?

— При тетин ми Тано и децата.

— Хубаво ли прекара?

— Чудесно! Много ми се радвах...

Седни. Може би е време и ти да имаш свои деца...

— Не съм на същото мнение, Ваше Превъзходителство. Още съм млад. Искам да постигна нещо в живота.

— Глупак! Единственото свястно нещо, което можеш да направиш в тоя живот, е да имаш деца. Но те са интересни, докато са малки... Така както се радваш на млади кончета или на кученца. Всички имат такива наивни и глупави очи и са толкова гальовни и доверчиви... После стават неприятни... А за Новата година раздадох на целия персонал по една извънредна заплата.

— Знам и Ви благодаря — каза Туше Динев.

— На тебе, католически падре, още една заплата допълнително! Нали кукушани сте все униати^[1]?...

Туше Динев се надигна да му целуне ръка.

— Седи спокойно! Колко ти станаха парите в Банката? Чудя се за какво ги събираш!

— Вие знаете, Ваше Превъзходителство, че искам да уча във Франция. И то заради Банката.

— Винаги хората, когато искат да направят някаква глупост, изтъкват, високоетични причини. А да учиш в Парижката полицейска школа е все едно да учиш за касаплък!...

— Ваше Превъзходителство, от доста време Ви изтъквам нуждата от банков шпионаж. Сам вече не мога да се справям с

работата си.

— Аз съм доволен!

— Но науката е напреднала много.

— Я не говори глупости! Каква наука е това да дебнеш и трепеш себеподобните!... Докато съм жив, нищо няма да се промени в Банката ми! Когато умра, ако искате, създайте към нея артилерийска част или ескадрон!

Туше Динев млъкна обиден. За да промени темата, Борис попита баща си:

— И все пак какви са ти прогнозите за тази година?

— Стават необясними неща — каза банкерът. — Народното събрание нищо не знае. Всичко се пази в тайна. Осведомено е Правителството, и то не цялото. Само отделни лица или накрая — само един човек, цар Фердинанд! Величаят го, издигат го в небесата — най-големият политик, най-големият военен стратег, най-умният, гениалният, надхвърлил рамките на страната, таченият и уважаван от всички, безпогрешният!... Лошо е да се залага на един човек, който и да бил той! Тогава защо е Народното събрание, защо са народните представители, защо са разискванията?... Тази единствена, макар и бледа връзка между Народ и Правителство стана излишна! Тежко се е заплащало в историята пренебрегването на Парламента. Още навремето е казано, че държавните мъже понякога могат да се радват на безнаказаност, тъй като умират, но народите — никога, понеже живеят достатъчно дълго, за да претърпят последствията от техните деяния...

— А каква е тази тайна?

— Тайна, която всички знаят. Ще има война! Отричат това, но да съпоставим фактите! Обсъждаме състоянието на неприкосновения запас на армията. Доклад от името на министъра на войната изнесе генерал Стоев. Няма да се спирам на тая общоизвестна личност. Видиш ли лешояд, търси мършата!... Края на септември миналата година нашият министър-председател Гешов^[2] на идване от Европа мина през Белград. При потеглянето на специалния влак за България се прикачват двата лични вагона на сръбския министър-председател Миланович. Двамата говорят в продължение на шест часа, докато откачат вагоните на Миланович на гара Ляпово. Предполагам, че не са говорили за времето и не са се осведомявали за здравето на

домочадието си... Министърът на финансите трескаво търси заем от Париж при всякакви условия... още доказателства искаш ли?

— А аз мога да кажа, че вече е късно да обсъждаме каквото и да е. Жребият е хвърлен! Всички искат война, следователно тя ще бъде! За трети път в историята на България нацията се обединява в името на идеала!... Имаме ли право да попречим на това народно вдъхновение?

— Жалко, мислех те по-умен — каза старият банкер. Тримата млъкнаха. Навън бе утихнало. Заваля сняг. С чаши в ръка те следяха зимната виелица.

— Високосните години са били винаги години на нещастия... — промълви баща му.

---

[1] униати (лат.) — православни, които признават папата за глава на черквата, привърженици на уния (съюз, обединение) с католическата черква. ↑

[2] *Гешов, Иван Евстатиев* (1849–1924) — български буржоазен политически деец и публицист, действителен член на Българското книжовно дружество 1884 (от 1915 БАН) и негов председател (1898–1924). Завършил е Лондонския университет. От 1901 г. възглавява Народната партия, а от 1920 — Обединената народнопрогресивна партия. Министър-председател на коалиционното правителство на Народната и Прогресивнолиберална партия (1911–1913 г.). След 9 юни 1923 г. преминава в Демократическия сговор. Съчинения: „Думи и дела“, „След двете катастрофи“, „Спомени и студии“. ↑

ГЛАВА ВТОРА

В тия години, откак стана депутат, младият Скарлатов не беше променил нито възгледите си, нито начина на живот. Продължаваше както в студентските години — ден за ден! Свикна с всекидневието на Столицата и не строеше грандиозни планове за бъдещето. Полека-лека възприе и тази постоянна маска на безгрижен млад човек, готов да се посмее на добре казаната шега, а и старата компания от бившите му колеги в Службата по държавните заеми — Иванов, Сакарев и Терзиев — живееше така безгрижно като него. Водени от Терзиев, те бяха постоянни посетители не на модните ресторанти или клубове, а на обикновени народни заведения, където готвеха вкусно и можеш да се помайтапиш от сърце. Когато чуеха за някой народен талант, като случая с един циганин, който свирел майсторски на цигулка, те се вдигаха чак в покрайнините на София, за да го чуят и изпият по чаша вино. Сприятели се с млади писатели, художници, интелегенти и политици. Но не на някаква идейна основа, а заради компанията, където незаангажирано можеше да прекара весело времето. Понякога цялата банда окупираше някое кафене или кръчма и разиграваха многочасови майтапчийски спектакли по собствен текст и хрумвания. Това беше едната видима страна на младия Скарлатов. Имаше и друга — обществена, в която се изявяваше не по-малко. В Народното събрание бяха влезли доста млади депутати с интересни и оригинални идеи. Той не взимаше често думата. Но обичаше в напрегнатите моменти на дебатите да изчака някоя от паузите, за да подхвърли от място остра саркастична реплика, така че да смаже оратора и на всички да стане ясно къде е лъжата. Европейското му възпитание и четенето на френска литература бяха изработили в него тази неповторима, точна и хаплива мисъл, така обичана в родината на Волтер. А когато трябваше да стане и говори, умееше с кратки и силни думи да изтъкне същността на въпроса. В критиката си към противниците беше безпощаден. Затова му помагаше фактът, че не принадлежеше на никоя партия, не защитаваха никаква групировка, не се стремеше към собствена изгода. И беше уважаван от всички.

Всеки искаше да има такава сила край себе си. Но Борис зорко охраняваше своята независимост. Отхвърляше предложения, които никой млад, амбициозен човек в страната не би си позволил да направи. Случваше се да напише и статия в някой вестник. И винаги тя предизвикваше раздвижване на духовете. Не се пръскаше в различни проблеми. Остана верен на икономиката. Цитираха го често в Народното събрание особено по въпроса за оползотворяването на външните заеми. Не забрави и стария си враг Бускè. На няколко пъти поде кампания в печата и Парламента срещу него. Изречението, с което Борис почна речта си: „Издръжката на господин Бускè струва много повече на България, отколкото е струвала издръжката на мадам Помпадур на Франция!“ — обходи цялата Столица. Така на няколко пъти делегатът по титрите Жорж Бускè висеше на косъм да бъде сринат. Имаше момент, когато Морис Палеолог и Тюретини се бяха споразумели и решили неговата участ, но винаги някаква нелепа случайност се намесваше и Бускè оставаше. Все пак той не се чувстваше толкова сигурен в страната. Ограничи пировете, които даваше в резиденцията си, избягваше да се афишира в заведенията и клубовете, не смееше да нарушава договорите за извличане на свръхпечалби, и като че ли стана по-сговорчив с финансистите и правителството на България. От младия Борис Скарлатов се бояха, затова го уважаваха. Но до самата своя скрита същност той не допускаше никого. Избягваше даже тези вътрешни разговори със себе си, така характерни за неговата младост в Женева. Може би само Брезов и Матов знаеха нещо повече за него. Но те не се срещаха често, а и самият живот, различните им интереси ги разделяха. Все пак в редките мигове, когато се виждаха, тази маска падаше и Борис Скарлатов ставаше отново откровен, искрен, с пориви към добро, просветление и истина. Но тия мигове бяха рядкост, а мимикрията постоянна. Дали в края на краищата тя нямаше да стане негова същност?... Той все по-рядко и рядко си задаваше този въпрос. Научи се да живее с деня, с часа, но в замяна на това изгуби способността да мечтае. Едно от постоянните му занимания беше пресата — българската и чуждата. По стар навик си правеше изрезки и си взимаше бележки. Поръчваше си най-новите книги по икономика, които излизаха в чужбина. Но за разлика от женевския си период четеше извънредно много художествена литература. Буквално се

упойваше с нея. Четеше предимно френски и руски произведения. Но неговият любим автор си остана Балзак. Често го препрочиташе. Томовете бяха подчертани, с бележки на полетата. За него Балзак беше пророк, а творчеството му откровение. И се получи така, че духовно той общуваше повече с Балзак, с миналото, отколкото с настоящето.

От два дни духаше топъл вятър от юг и снегът бързо започна да се топи.

Една вечер в началото на март той се прибра рано вкъщи. Намери две бележки — едната от Терзиев, другата от Сакарев и Иванов. Отнасяха се за едно и също. Събираха се в една тяхна любима ахчийница. В първия момент той реши да остане вкъщи. Отвори прозореца. Облаци се носеха над Витоша и бързо отиваха на север. Капчуците пееха своята ромолеща мелодия. Пролетта идваше с това особено неспокойствие както в природата, така и в хората. Не, той не можеше да остане вкъщи и изведнъж реши да излезе. Радваше се, че ще прекара вечерта сред веселите си приятели. Влезе в ахчийницата, когато настъпи нощта. На масата го чакаха Сакарев и Иванов.

— Къде е Терзиев?

— Ще дойде. Сядай!

Те пиеха ракия от юзчета и пред тях имаше чинийки с мезе.

— Поръчахте ли нещо за плюскане?

— Не, разбира се — каза Иванов, — тъй като ще сгрешим! Магистъра на кулинарията го няма.

Сакарев изтърси лулата си и дълго се занимава с някакви инструменти, докато я изчисти. Борис винаги се дразнеше от неговото спокойствие.

— Слушай, защо не се научиш да пушиш цигари?

— Защото цигарата не ми прави удоволствие. Тя е за неврастеници като теб!

— А да човъркаш като малоумен тая лула, радва ли те?

— Да се научиш да живееш може само в една страна и това е Англия! Единствено там можеш да усетиш вкуса на чудото, наречено живот! А то се състои от такива наглед дребни неща като къща в полето, топли, изискани дрехи, хубава храна, поднесена в изящни съдове, вино в кристални чаши, силен чай с кекс, камина с огън, пантофи, халат, куче в краката ти, лула или пура...

— Пълна идилия по картина! Виждал съм доста мърляви англичани в Женева...

— Не са мърляви! Даже последният от тях има достойнство.

— Не са и много чистоплътни — каза Иванов. — Мият се в леген с една и съща вода.

— А ние много ли сме чистоплътни?

— Е да, по това си приличаме! — каза Иванов.

На вратата се показва огромният Терзиев. Беше с разкопчано палто и цвете на бутониерата. Меката филцова шапка бе килнал назад. Той огледа цялото заведение, но не спря погледа си на тяхната маса.

— Пиян е като прасе — заключи невъзмутимо Сакарев.

Иванов му махна с ръка. Но Терзиев за тяхно учудване излезе навън.

— На това нещо му става!... Ще ида да видя... — каза Иванов.

Той се надигна, но вратата на ахчийницата отново се отвори и влезе един нисък, набит, хубаво облечен и усмихнат човек на възраст около шестдесет години. Имаше бакенбарди и гладко обръснато, червендалесто лице. От него лъхаше здраве и добро разположение. Дебела златна верижка на часовник преминаваше върху целия му доста издут корем. Зад него се показва усмихнатият Терзиев. Тръгнаха право към тяхната маса.

— Да ви запозная — каза той, — хер Йохан Вегенел. Известен австрийски индустриалец.

После се обърна към възрастния човек и продължи на немски, като представи един по един приятелите си. Те станаха на крака и кимнаха с глава на човека. Но той подаде на всеки един от тях ръка. Особено дълго стиска ръката на Борис.

— Вие се казва Скар... латов?

Той с труд произнесе сричка по сричка името му.

— Да.

— Много ми е приятно, извънредно много...

Всички се разположиха край масата. Терзиев стана и отиде към голямата готварска печка, където вряха тенджерите. Заедно със съдържателя със запасана престилка избираха едно по едно ястията.

В началото вечерята протичаше мълчаливо. Блюдата следваха едно след друго, кое от кое по-пикантно. Австриецът се хранеше с удоволствие. Виното беше чудесно. Съдържателят непрекъснато

стоеше изправен до тяхната маса, готов в същия миг да послужи. А и нямаше вече много посетители, защото стана късно. Един просяк гъдулар засвири. И той беше част от заведението, където показваше своето изкуство за паница ядене. Приглушените монотонни звуци на гъдулката в полутонове и четвърт тонове създаваха атмосфера на отпуснатост и възможност за разговори. След като се наядоха обилно, Вегенел се отпусна назад и разкопча жилетката над корема си. После запали една дебела пура.

— Хубава страна, великолепна страна — каза той, — тук все още може да се живее!...

— Вие сте недоволен от Австрия? — попита Иванов.

— Тя се превръща все повече в един придатък на Германия, а Германия е една казарма.

Всички знаеха немски и говореха свободно езика.

— Но Австрия не е индустриализирана. Там има поле за действие.

— Господин Вегенел смята, че в Австрия условията за индустрия са много ограничени — поясни Терзиев.

— Не е въпроса за условията, а за бъдещето. Аз съм за индустрия, но не подчинена на войната. А нас ни чака война — подчерта Вегенел.

Този разговор заинтригува Скарлатов и той попита:

— По какво съдите?

— По три неща. Първо, съюзите между великите държави са изградени. От една страна, Австрия и Германия, от другата — Англия, Франция и Русия. Съдете сами къде е богатството и силата. Второ, по изчезването на златото от пазара и трето, по застрашителния отлив на банков капитал към страните, които вероятно ще бъдат победители.

— От Виена към Франция ли? — попита Борис.

— Да. Чрез австрийската банкова къща Ротшилд. Вие запознат ли сте с въпроса?

— Отчасти.

— Винаги съм бил против bankerите. Смятам, че те спъват индустриалното развитие, печалбата за тях е всичко, а не строителството. Но не мога да не им се възхищавам. Имат нюх на плъхове и първи напускат кораба. Ще бъде глупаво, ако не ги последвам...

— Това ли е причината за Вашето посещение в България?

— Да, това е. Продадох и ликвидирах всичките си предприятия в Австрия. Сега нямам фабрики, имам само пари. Но живота на рентиер не ме привлича. Обичам да строя, да създавам нещо.

— България не е много подходяща страна — обади се Сакарев.
— На Ваше място бих закупил ценни английски книжа.

— Казах, че не искам да сложа оръжие.

— И какво смятате да предприемете?

Вместо да отговори, Вегенел попита Борис:

— Вие не сте ли от Банка Скарлатови? Доколкото разбирам, това име не се среща често в България.

— Не.

— Странно. На фирмата пише и син.

— Вярно е, синът съм аз, но фирмата е стара и прибавката син е останала от миналото. Аз не се занимавам с банково дело.

— Господине, Вашият баща е изключителен човек и е надраснал страната си. Той внушава сигурност и почтеност, затова залагам на него и на младия индустриалец Неделев. Какво ще кажете?

— Отлични партньори! — отвърна Сакарев.

— И те като мене се мъчат да създадат нещо. Ако се споразумеем по-нататък, ето как си представям старините... Не съм женен, нямам деца. Вероятно ще построим между другите фабрики и някоя електроцентраля, високо в планините. Там ще си направя къща и ще живея до края на живота си! Бях на екскурзия в Рилския манастир. Изумително красив! Смея да ви уверя, че е по-хубаво от Алпите. А аз съм от едно село в Алпите...

— Смятате ли, че тази идилична картина може да се осъществи в една страна-вулкан? — попита Иванов.

— Искане ми се да вярвам... Все пак България е малка страна.

Невъзмутимият Сакарев поклати отрицателно глава...

— Не вярвате ли, господине? А пък аз вярвам. Искане да остана в България и ще остана!

— Познавам един англичанин — бивш капитан от търговския флот, който купи земя край Черно море, построи къща, има яхта и живее радостно и спокойно, но докога?

— Господин Вегенел е решил да основе с партньорите си едно голямо тежко строително обединение. Преговорите са пред

завършване... Но ние сме дошли да вечеряме, а говорим за работа! — каза Терзиев. Той погледна съдържателя, който веднага дотича до масата. — А сега чревцата и две кани вино!

— Кой ще плаща? — попита тихо на български Сакарев.

— Аз, разбира се! Бъдете спокойни и плюскайте колкото ви душа иска! Един път и аз да черпя както си знам!...

До края на вечерята те повече не говориха по финансови въпроси. Вегенел разказа някои неща за миналото си. Младият Скарлатов си изгради за него мнение като за човек, тръгнал от низините и почнал от нищото, но запазил селската си почтеност и доброта, с изявени наклонности на строител. Обаче зле бе избрал обекта за осъществяване на мечтите си...

Разговорът с Вегенел силно го заинтересува и на другата сутрин той отиде при баща си. Завари го по жилетка в кабинета, силно възбуден и потънал в работа. На бюрото му имаше камара от папки, но той не седеше, а се разхождаше. Тук бяха Туше Динев и секретарят Георгиев. Той погледна недоволно влезлия Борис, но се овладя и му протегна ръка.

— Та това не е банка, а генерален щаб на армия!...

— Има нещо такова... — промърмори банкерът и се обърна към Туше Динев. — Отивате с файтона в Народната банка. Оттам изтегляте парите и ги донасяте тук. Ако смяташ за необходимо, вземи и двама полицаи.

Туше Динев разкопча сакото си. Един наган бе мушнат между колана и панталона.

— Вървете и се връщайте веднага!

Двамата излязоха. Старият банкер седна на един от фотьойлите. После заговори с глухия си глас:

— Не стига никак времето!

— Мисля, че то винаги ти е принадлежало.

— Не говоря за моето лично време, а за това на Банката. Закъсняхме и сега трябва да бързаме, за да наваксахме изпуснатото.

— Какво имаш предвид?

— Отстъплението. Организираното отстъпление без паника! Това е най-сложният маньовър в банковото дело.

— Имаш трудности?

— Трябва да запазя това, което имам.

— Изглежда само вие с големите пари се чувствате застрашени, докато хората наоколо си живеят спокойно и кротко...

— Това е голямата разлика. Когато хората разберат какво е станало с тях и попаднат в клопката, може би само ние, които сега сме в паника, ще бъдем тогава спокойни!...

— Снощи имах разговор с един също така богат и уплашен човек.

— Знам.

— Туше Динев следи и мен?

— Не. Терзиев ми каза. Той в момента е преводач и е нещо като на служба при Вегенел. Ако сделката се извърши, ще получи добро комисионно от него, а може би и от мен...

Вратата се отвори, без да се е чукало. Баща му, изненадан, се изправи. Не обичаше да го виждат по жилетка. Влезе дългият Кюлев. Той най-безцеремонно първо прегърна и целуна гнусливия banker, а после младия Борис.

— Бравос, бравос! Баща и син! Защо, Господи, не ми даде син, та и аз на старини да се радвам на живота!...

— Ти и десет синове да имаше, пак щеше да си същият!

— Нещо си нервиран?...

— Не, просто имам много работа.

— А Янка все ми казва: покани чичо Борисови на вечеря. Но къде у нас такава възможност?! Няма кой да сготви, а да не говорим за пари...

Старият banker го прекъсна.

— Ти вероятно се досещаш за какво те извиках.

Глупашкото изражение от лицето на Славчо Кюлев изчезна в същия миг, когато Скарлатов зададе въпроса си.

— Знам. Ще има мурабе.

— А откъде знаеш?

— Изчезна златото. Няма с трън да махнеш! Цената му се качва всеки ден. Изчезне ли златото от пазара, чакай мурабе!

Bankerът отиде към шкафа. Извади шише мастика. Наля голяма чаша на Кюлев. Явно ще иска от него нещо и затова го черпи, помисли си младият Борис. Но какво може да иска от този смотан старец? На себе си bankerът сипа малко. Двамата се чукнаха.

— Слушай сега, стари приятелю! — заговори банкерът. — Изводите ти са правилни. Ще има война и мен ми трябва злато!

— Казах ти, че няма.

— Никакво?

— Никакво!

— На никаква цена?

— Е, не чак дотам...

— Каква е цената?

Кюлев нищо не отговори, погледна към младия Борис, а после извади от джоба си един молив, откъсна от ъгъла на вестника върху масичката и написа нещо, което младият Скарлатов не можа да види. Подаде листчето на баща му. Той го прочете и примижа с кривогледото си око.

— Ти за кой ме взимаш?

— Това е положението! Ако искаш!

Старият банкер стана и почна да се разхожда по кабинета.

— Добре. Сега виж какво! Ще ти обясня някои неща, за да не ме смяташ за идиот!...

Кюлев спокойно отпи голяма глътка от мастиката, облиза с език белите си мустаци и каза:

— Мене това не ме интересува! Аз нямам пари. Да му мислят тия, които имат!

— Абсолютно вярно! Ти в момента нямаш спукан лев!

— Видя ли? Най-после и ти да ми повярваш веднъж!

— Чувай нататък! Ти нямаш пари, защото си купил злато до последното левче, колкото си можал, и нямаш никакво намерение да се разделяш от него.

— Аз също не съм идиот, нали?

— Но си направил идиотска грешка.

Кюлев объркан го погледна. Клепките на очите му почнаха бързо да трепкат.

— Какво искаш да кажеш?

— Това, че отсега нататък ще започне големият удар със златото. Ще има игра в цената му. Всеки ще иска да печели от страха на хората за бъдещето. Такива периоди настъпват твърде рядко в историята на човечеството и не са за изпускане! А ти изпусна големите печалби!...

— Искаш да кажеш...

— Не ме прекъсвай! Искам да кажа, че отсега нататък ще спекулира със злато този, който има много пари в наличие. А ти нямаш! Значи не можеш да спекулираш! Какъв е изводът?

— Искаш да кажеш, че нищо няма да спечеля.

— Не казвам, а твърдя! Келепирът е голям, но твоята алчност ти е прерязала пътя. Ще седиш като кокошка върху златното си яйце, но то няма да се измъти!

Кюлев дълго и мъчително почна да кашля. Трябваше му време да размисли.

— Е, затова са приятелите! Сега ще те видя какъв приятел си ми! Ще ми отпуснеш заем, голям заем от Банката, та да спечеля и аз нещо при моята голотия!

— Аз не съм благотворително дружество!

— Тогава защо ме извика?

— Защото Банката има хиляди дейности! Тя не се занимава само с твоите сарафски далавери! Извиках те, защото ми трябваше човек, който да свърши работата вместо мен и да освободи ръцете ми за по-свестни неща. Но щом не можеш...

— Чакай, Борисе! Какво предлагаш?

— Да изкупуваш злато за моя сметка?

— А аз?

— Комисионно от изкупеното злато!

— Значи трошите от трапезата! Колко предлагаш?

— А ти колко искаш?

Кюлев пак измъкна отнякъде молив и откъсна другия ъгъл на вестника, написа нещо и подаде листчето на стария Скарлатов. Той се усмихна. Взе молива от ръката му и написа на хартийката нещо друго. После му я подаде.

— Не, не съм съгласен!

— Твоя работа! Тогава ще се заема аз. Всеки момент чакам да донесат пари от Народната банка.

— Колко?

Банкерът пак написа нещо на листчето. Кюлев го погледна изненадан. После стана на крака.

— Слушай...

— Повече нямам време! Всичко хубаво!...

Старият Скарлатов му подаде ръка. Но Кюлев се дръпна като ужилен от нея.

— Значи няма приятелство на този свят, няма другарство, няма младини?!

— Когато се касае до злато, нищо свято на тая земя няма! И това знаеш ли откъде съм го научил?

— Откъде?

— От тебе.

— Моля ти се обясни ми отново всичко. Стар съм... Само ми мътиш главата, а сетне питаш съгласен ли съм с пищов на корема ми!

— Добре, за последен път! Предлагам ти да изкупуваш злато за моя сметка с комисионното, което ти предлагам!

— Прибави още два процента!

— Не се пазари като джамбазин! Комисионното ти няма да бъде малко в зависимост от количеството, което ще изкупиш. Ще имаш свободни пари и ще натрупаш още от любимия ти метал!

— Да имах твоите пари, другояче щяхме да говорим...

— И ако се опиташ да ме измамиш, ще бъда безмилостен, независимо от загубите!

— Немой с лошо! Дай си ръката да я стисна!...

Двамата си тръснаха ръцете по обичая на източните пазари, с което сделката се считаше за сключена. Кюлев наля отново двете чаши с мастика. Чукнаха се. Банкерът отпи съвсем малко.

— А сега подробностите! — каза Кюлев.

— От Туше Динев.

— Не искам да си имам работа с тоя издебник и мушморок.

— Само той ще те оправи! Ще ти бъде пречка за лъжи и измами! А сега довиждане!...

— Чакай, Борисе! Не съм си изпил чашата...

— Вземи шишето и си го допий вкъщи. Казах ти, зает съм...

— Добре, добре...

Кюлев сложи калпака си. Здрависа се с двамата Скарлатови, взе бутилката от масата, пхна я в бездънния джоб на палтото си и чак тогава излезе.

— Ще му стигне до Новата година! — каза старият banker. — Толкова е стиснат, че няма да я пие. И страшно обича тайнствените

игри — листчета, срещи в пълна тъмнина, където смята, че мами всички. Има в него нещо театрално...

Той отиде към бюрото, взе една папка и пак я остави.

— Интересуваше те сделката с Вегенел?

Борис кимна с глава.

— Интересна личност. Добър търговец, но каква е целта му не зная. Ще бъде трудно с него...

— Защо?

— Добрият търговец никога не се съобразява с желанията и мечтите си, а с обстоятелствата. Няма да бъде никак лесно с него...

— Би ли ми обяснил?

— Нямам време. Но ти предлагам да присъстваш на конференцията днес следобед. По този начин ще научиш всичко.

ГЛАВА ТРЕТА

Малко преди уречения час Борис Скарлатов се запъти към Банката. Навън мръкваше. Работното време бе свършило, но в цялата банка бе запалено електрическото осветление и прозорците светеха. На главния вход го посрещна Туше Динев с присъщата си любезност и сърдечност. Минаха по коридора, после през чакалнята и влязоха в обширния кабинет на банкера. Той се разхождаше. Никола и Донка подреждаха масичките с чаши, чинии, напитки, мезета... Неделев с притворените клепачи седеше спокойно във фотьойла до завесата и сякаш всичко, което се вършеше тук, не го касаше. Влизаха и излизаха Туше Динев и секретарят Георгиев. Старият Скарлатов само кимна на сина си и продължи да се разхожда. Но Неделев с неочаквана пъргавина скочи от фотьойла и продължително стисна ръката на Борис. Този човек сигурно няма приятели, си помисли той. Двамата седнаха един до друг. Неделев възбудено заговори.

— Виждате ли, господин Скарлатов, всичко е толкова неясно. Бих искал преговорите вече да са свършени и да знам резултата. Неизвестността гнети, особено когато залагаш състоянието си.

— Вие се съмнявате в успеха?

— И да, и не... От няколко нощи не спя и все мисля и мисля...

— Нямахте ли предварителни срещи с Вегенел?

— Да, имах. Но той е толкова скрит, че нищо не можеш да разбереш.

— Ами ако сделката не се извърши?

— Би било голям удар за мен, а и за баща Ви. В момента Вегенел е човека, чрез когото биха се осъществили нашите планове.

— В бизнеса не трябва да се залага на един човек.

— За съжаление, но е така. В крайна сметка нещата опират до една-единствена сделка.

Донка и Никола свършиха с подреждането на масите и тихо излязоха. Старият банкер се обърна към Динев и секретаря си.

— Господа, заемете местата си.

Георгиев подреди куп папки върху бюрото на банкера и седна. Към всеки, който говореше в кабинета, той въртеше малката си глава с изхвъркнала адамова ябълка в бялата си колосана яка. На Борис отново му заприлича на самотна птица.

Туше Динев остана прав до вратата. Откъм двора се чу тракането на копита и звънчетата на файтон. След малко, водени от Никола, влязоха Вегенел и Терзиев. И двамата бяха с усмихнати лица. Австриецът приглади с ръка късите си побелели коси, подстригани а ла Бисмарк^[1]. Огледа кабинета с любопитство и чак след това подаде ръка на банкера. Той го изчака да седне във фотьойла. Беше към него изискано любезен, но сдържан. Терзиев се настани до Вегенел. Стариият Скарлатов огледа за последен път всичко и покани госта си да пийне. За учудване на Борис австриецът наля в чашата си само минерална вода. Банкерът нищо не каза и седна зад бюрото си. Някой почука на вратата. Беше главният счетоводител Попмиронов.

— Май закъснях...

Стариият Скарлатов остро го изглежда. Попмиронов тихо седна в креслото до вратата, където продължаваше да стои изправен Туше Динев.

— Господин Динев — каза банкерът, — наредете на Никола да не пуска никого при никакви обстоятелства.

Стариият Скарлатов се закашля. Вегенел разкопча сакото си. Облегна се удобно назад и го погледна. Това, че австриецът почна с минерална вода, никак не го радваше. Неочаквано за банкера Вегенел взе думата и спокойно заговори.

— Господин Скарлатов. Аз проучих подробно Вашето и на господин Неделев предложение. Особено ме радва, че възприемате немския похват и смятате да мобилизирате вътрешни капитали, а не да разчитате на заеми.

Терзиев спокойно преведе. Неделев изведнъж отвори клепки и погледна стреснат към стария банкер. Скарлатов бе вдигнал вежди в почуда. После бавно на немски отвърна с глухия си глас. Търсеше всяка дума. Отдавна не бе говорил езика и се затрудняваше.

— Господин Вегенел, наистина ли добре сте проучили нашето предложение?

— Мога да Ви го цитирам дословно.

— Тогава сигурно сте разбрали, че ние нямаме тази огромна сума.

— Но ще я съберете.

— Как?

— Ще емитирате акции.

— Това е неправилна постановка на въпроса, господин Вегенел. Кое частно лице ще купи в България акции? Само отделни хора, и то крайно предпазливо. Ако ги пуснем на пазара, чуждите борси^[2] няма да ги котират^[3].

— За Австрия се заемам аз, а за България Вие. Доколкото ми е известно, при външния заем от 1909 година, сключен с австрийските банки, тука бяха изкупени доста облигации.

— Това не е вярно. Облигациите не бяха изкупени от частни лица, а от Народната банка, от разни фондове и учреждения по нареждане на правителството. Чуйте ме, господин Вегенел. Ако пуснем на пазара акции, тук ще ги изкупят вероятно Генералната и Кредитната банка, които знаете, че са чужди. Всичко ще отиде в техни ръце. Може би господин Терзиев Ви е обяснил това?

— Искрах да го чуя от Вас лично. И все пак защо вашите българи няма да купят акции?

— Първо, защото нямат налични пари. Всеки ги е вложил в дребна търговия, която лично сам ръководи. Българинът няма доверие никому. Вярва само на себе си. Той е подозрителен. Българинът няма да купи акции!

— Жалко! Значи бяга от печалбата?

— За да се създаде традиция за влагане на капитали в акции е нужно много време. Нужно е да се създаде доверие към акциите, нужно е да се получат дивиденди. Чак тогава може да се разчита на емитирането. Трудно се създава в един купувач чувството на сигурност.

Вегенел се замисли.

— Все пак акции ще се пуснат, как тогава смятате да задържим контролния пакет?

— Като обединим нашите капитали с Вашия. След като се пуснат акциите на западните борси, ще разчитаме на Вас, господин Вегенел.

— Съжалявам, но това е изнудване.

— Не е така. Ние Ви предлагаме по-висок процент на дивидентите и ако желаете, ще изкупуваме малко по малко Вашите акции по предварително споразумение.

— Но капиталите, които предлагате, са твърде малко.

— Достатъчно е да почнем. След като създадем тежкостроителното дружество, ще участваме в търга на железниците. Това е наша работа. Бъдете сигурен, че ще го спечелим. В Народното събрание гласуваха вече сумата. Значи ще имаме пари в най-скоро време. Важното е да почнем!...

— Господин Скарлатов, Вие ми описвате главозамайващи картини на едно идилично бъдеще. Но аз съм реалист. Мене ме интересуват не бъдещите печалби, а възможностите в момента.

— Е добре, господин Вегенел. Обяснете ми как Вие бихте спечелили търга за железниците? Вие сте чужденец! Нямаме никакви политически връзки в страната! Вярно е, имате пари. Но те са нищо, ако не са в движение. А движението на парите — това е бъдещето! Помислете! Капитал, без възможността да расте, е една празна дума! А възможността един капитал да даде големи печалби, е също капитал! Тази възможност има своята цена. Ние Ви предлагаме да я платите!...

— А сигурен ли сте, че търгът няма да се изплъзне от ръцете Ви?

— А откъде сте уверен, че сам ще действате по-добре? Ако речете сам да почнете, повярвайте ми, само за подкупи и непроизводствени разноски ще загубите повече от половината си пари. Да не говорим, че тук хора, знаещи своята работа и можещи, почти няма! Ще попаднете в ръцете на безотговорни мошеници. А Вие имате насреща си Банката, мен и господин Неделев. Трябва ли да кажа, че това за Вас е шанс?

— Щом съм тук, значи съм взел под внимание и това.

— Много финансисти и индустриалци на Запад се стремят да вложат парите си в чужди индустрии. До този момент опитите им за износ на капитал, специално за България, не са били много удачни, защото са действали със средствата и методите в собствените им страни. За да разбереш психологията на една страна, трябва да си роден и израснал в нея.

— Аз отчитам това, което ми казахте.

— Тогава не разбирам защо се колебаете — рязко каза старият банкер.

— Гаранции, гаранции, всичко е гаранции!

Неделев, който до този момент мълчеше, заговори на български. Терзиев акуратно взе да превежда.

— Гаранциите спъват развитието на бизнеса.

— Ако имате предвид Англия, това е невярно — каза Вегенел.

— Имам предвид Америка. Там банките отпускат заеми без особени гаранции. Във всекидневната практика е да финансират предприятия без почти никакъв основен капитал, като разчитат на добре аргументираните бъдещи печалби.

— Аз лично съм против такава практика. Аз съм възрастен човек и вярвам само в почтеността и традициите. Какви са Ви гаранциите?

— Аз гарантирам с целия си наличен банков капитал и господин Неделев със своя. Това малко ли е?

— Господин Скарлатов, това е недостатъчно.

— А с какво още да гарантирам? С живота си ли?

Вегенел се усмихна.

— Оооо... Отивате далеч. Аз Ви желая дълъг живот и успехи! Но това, което предлагате, е недостатъчно!

— Това е всичко, което притежаваме!

Вегенел извади една пура. Спокойно изряза края ѝ със златната гилотинка, която висеше на дебелата златна верижка на часовника му. Запали я и когато се увери, че гори добре, се обърна към банкера.

— Господин Скарлатов, аз с помощта на господин Терзиев — моя доверен експерт — направихме известна справка за Вашите капитали, непосочени в баланса на Банката, а също и за тези на господин Неделев.

— Ние не сме скрили нищо!

— Вярно е, що се отнася до пари. Но в широкия смисъл на думата капитал е всичко, което носи печалба. Съгласен ли сте, господин Скарлатов?

— Да речем...

— Вие с господин Неделев контролирате двете термоелектроцентрали „Кастор и Полукс“, нали?

Старият банкер мълчеше. Неделев даже се надигна от фотьойла, но пак седна. Тягостна тишина настъпи в кабинета. Неделев нямаше вече заспал вид, а гледаше с разтворени клепки право към банкера. Това бе неочакван удар за всички. Той не беше предполагал такова

развитие на преговорите въобще. Но старият банкер бе предвидил и такава възможност. Винаги когато имаше да решава голям въпрос в своята работа, той разиграваше в безсънните нощи вероятния диалог с опонентите. Избираше най-лошия вариант и продължително работеше върху него. Не че не вярваше в Късмета. Напротив, в практиката му често се случваше по-благоприятно развитие от очакваното, но сега не изглеждаше така. Думите на Вегенел сякаш поставиха всичко на мястото. След като му бяха отнели козовете, старият банкер събра сили за последния сблъсък. Всички усетиха решителния миг. Младият Борис присъстваше за пръв път на такава конференция и за пръв път виждаше баща си в акция. Не му е леко на стареца, си каза той. Любопитството му премина в напрежение, което нарастваше от минута на минута, като че следеше конно състезание, на което бе заложил много пари. И той с всички останали се вълнуваше от изхода на битката.

Банкерът вдигна глава. Готвеше се да каже нещо, но Вегенел го изпревари.

— Разбира се, не става въпрос само за термоелектроцентралите, но и за двете каменовъглени мини...

Скарлатов грубо го прекъсна:

— Ние се готвим да основем дружество за тежка строителна техника, а това, което предлагате, няма нищо общо с проекта. Та това е грабеж!...

— Нека не употребяваме силни думи!... Това, което предлагам, е само гаранция!

— Добре. Ако се съгласим, какво ще бъде Вашето участие?

— Но, господин Скарлатов... — опита се да го спре Неделев.

— Ние заедно ще задържим петдесет и един процента от акциите, за да запазим пълния контрол.

— А какво ще бъде Вашето лично участие?

— Такова, че да запазя правото си на вето при решения — каза Вегенел.

— Това ли е всичко, което имате да предложите?

— Не. Има още нещо. Тук се запознах с възможностите да купя изгодно български левове. Така че ще участвам с български левове.

Това бе вече прекалено и за банкера. Неделев стана, отиде към него и му прошепна нещо. После пак се върна на мястото си. Старият

Скарлатов потрепваше с пръстите на ръката върху бюрото. Напрягаше всички сили да се овладее.

— Но нали и българският лев е пара? — учуден каза Вегенел.

— Господин Вегенел, смятам, че продължаването на преговорите е загуба на време. Простете, но Ви мислех за сериозен човек. Това е всичко!

Жестът му беше толкова недвусмислен, че не търпеше никакво тълкуване. Младият Борис очакваше, че ей сега Вегенел ще стане и ще се сбогува. Но това не се случи. Напротив, той спокойно отпи от чашата минералната вода и се обви с дим от пурата. Когато паузата стана особено мъчителна, той заговори.

— Бихте ли ми изложили още веднъж Вашите условия?

— Вие казахте, че сте се запознали подробно с предложението.

— Трудно ли ще Ви бъде отново да обобщите написаното от Вас?

— Добре! Ние искаме да създадем тежко строително акционерно дружество, а не железопътно. Това е първото! Ние няма да строим жп линии. Няма да правим нито локомотиви, нито вагони. Това е работа на държавата. Ние ще поемем само строежа на мостове, тунели, надлези, подлези, канали, естакади и така нататък... Тоест там, където ще бъде нужен бетон! Затова трябва да започнем с циментови фабрики, за които се налага да доставим машини от Запада. На второ място ни трябва тежка строителна техника — влекачи, кранове и така нататък, които можем да купим само от високоиндустриална страна, респективно Германия. За тази цел е нужна валута, а не левове! Вие знаете добре, че за да купим камбио от българската Народна банка, нужно е специално разрешение на правителството. А тук се касае за милиони валутни левове. Мога да Ви гарантирам, че това е невъзможно! Сега разбрахте ли?

— Разбрах. От мен се иска да доставя тази валута.

— Та Вие я имате, господин Вегенел! Вие искахте да я вложите. Ние Ви предложихме изгоден обект. Вместо да се зарадвате, Вие се пазарите!...

— Да речем, че аз дам тия пари... А как Вие двамата с господин Неделев смятате да съберете капитали, че да бъдете равностойни партньори? Доколкото разбирам, вие нямате необходимата сума. Затова аз Ви предлагам и български левове.

— А това какво значи?

— Нещо напълно естествено — че този, който внесе повече капитали, ще има по-големи права в ръководството на концерна, а също и по-голям дял от печалбите.

— Не, господин Вегенел! Ще участваме поравно!

— Но как ще съберете тия пари?! Нали казахте, че е невъзможно чрез акции?

— Не се безпокойте! Ще ги съберем!

Неделев пак стана от фотьойла. Гласът му трепереше.

— Но, господин Скарлатов...

— Аз знам какво говоря и казах своята дума!

Вегенел скептично поклати глава.

— Ако не се казвахте Скарлатов и сведенията за Вас не бяха толкова благоприятни, простете, не бих Ви повярвал.

— Вие нищо не губите, ако ми повярвате.

— И все пак по какъв начин ще съберете тази огромна сума, макар и в левове?

— Това е моя лична работа!

Младият Борис с безпокойство наблюдаваше баща си. Бе станал блед, кривогледото му око потрепваше, стискаше пръстите си, събрани в юмрук.

— Вижте, господин Вегенел...

Капки пот оросиха челото му. Туше Динев му подаде чаша вода. Старият я блъсна и водата се разля.

— ... не съм свикнал да спирам по моя път. Винаги това, което съм почвал, съм го завършвал, дори да ми струва животът! Аз построих първите електроцентрали в България. Аз ще построя първите циментови фабрики, а ако имах още един живот, щях да построя и фабрика за локомотиви. Аз обичам България и искам да е цивилизована страна! Без благодарност, без паметници от поколенията!...

Старият banker рухна в креслото си. Вегенел стана на крака.

— Господин Скарлатов, изпълнен съм с уважение към Вас! Разбирам Ви и се възхищавам от Вас. Аз ще Ви подкрепя! Отдавна съм забравил какво е това младежка жар и страст. Вие, старият човек, ми ги припомнихте! Припомнихте най-хубавите години от живота. Аз пия за нашия тежкостроителен концерн, концерн за производство на

цимент, въглища и електроенергия, едно завършено цяло, едно монолитно имение!...

— Защо въглища и електроенергия? — попита Скарлатов.

— Защото и те ще бъдат в концерна! Имаме ги на ръка.

— Да, наистина ги имате наготово. Забравих, те бяха наши...

— Бихте ли ми позволили да стана кръстник на концерна, най-големия на Балканския полуостров?

Банкерът беше абсолютно безразличен. Той даже не си даваше труд да слуша учтивия Вегенел. Но последният сякаш не забелязваше състоянието му и продължи високопарно:

— Концернът ще бъде непобедим и вечен! Той ще се казва Херкулес. Да пием за „Херкулес“!

Това бе мигът, в който bankerът трябваше да реши. Винаги в практиката си той избягваше да бъде поставян в положение цайтнот, особено в ендшпила на играта. Сега трябваше да каже да или не! Проектът беше за строително предприятие с тежки машини и две циментови фабрики. А в тоя момент се поставяха на карта електроцентралите „Кастор и Полукс“ — неговите любими деца, заедно с каменовъглената мина и двете мини — собственост на Неделев. Това значеше вече да има опасен и мощен ортак. Самата дума „ортак“ нямаше точно определено значение. Не можеш да я преведеш като съдружник, нито като съсобственик, нито като партньор. На турски, освен материален, думата имаше дълбок житейски и психологически смисъл. Не напразно за това понятие съществуваха много поговорки, и то такива, отразяващи опаката страна на отношенията между хората. В главата му се въртеше прочутата поговорка „Орташкия гювеч и кучетата не го ядат!“. Проектът от едно скромно строително предприятие се превръщаше в концерн, който поглъщаше почти всичко, което притежаваше. Не му бе приятно, че в този момент бе принуден да се разпорежда не само със своето имущество, но и с това на Неделев. И този миг продължи доста дълго. Вегенел бе вдигнал тоста си и очакваше сега реакцията на банкера. Туше Динев държеше в ръка бутилката шампанско и напрегнато, без да мига със сините си очи, гледаше проникателно своя господар. Сега, сега трябва да реша, си каза той, и реши. Кимна с глава. Туше Динев махна теловите на бутилката и тапата изгърмя. Това беше отговорът. Вегенел облекчено се усмихна. Динев наля в чашите. Чукнаха се

тържествено и мълчаливо. Вегенел бе весел и доволен. Терзиев също. Неделев имаше силно уплашен изглед. След като пиха, старият Скарлатов седна зад бюрото и разхлаби вратовръзката си. Туше Динев със загрижен вид намокри една чиста салфетка с вода и я подаде на банкера. Той отблъсна кърпата. Явно беше накрая на силите си. Терзиев се зае с яденето и напитките. Дълго се бе сдържал. Вегенел отведнъж се промени. Стана забавен и бърбив добряк. Пускаше шеги и сам пръв се смееше на глас. Беше доволен, твърде доволен и видът на стария банкер не му развали доброто настроение. Дори напротив!... А младият Борис си мислеше кой знае с какъв труд и с какви усилия баща му е построил някакви малки електроцентрали... и ето, идва чужд, непознат човек, червендалест, здрав, весел, с много пари и купува в минути това, в което са вложени толкова надежди! Изпълни се с искрено съжаление към престарелия си баща. Изгледът му не говореше нищо добро. Да, вероятно е и болен. Исква да скрие всичко това, защото е горд. Но стигна границата и рухна.

Туше Динев отново му поднесе чаша вода. Той глътна някакви прахове, които извади от бюрото. После си подпря главата с двете ръце и втренчено гледаше затворената папка пред него. Въпреки веселото си настроение, Вегенел трябваше да се съобрази със състоянието на стария банкер. Австриецът изпи още една чаша от шампанското и стана. Терзиев с истинско съжаление се надигна от мястото си.

— Починете си, господин Скарлатов. Вие имате право да си разрешите това. Повярвайте ми, направихте прекрасна сделка!

— Вие да, но за себе си не съм сигурен...

Неделев вече не се прикриваше. Лицето му изразяваше отчаяние, страх и силна възбуда. Той трябваше да се откаже от сделката! Трябваше да прекъсне преговорите! Защо мълча? Изпитваше неудобство от стареца. Вегенел и Терзиев се поклониха и излязоха. Старият банкер отново се стовари на креслото си зад бюрото и си закри очите с ръце. Всички мълчаха. Тихо, на пръсти напуснаха кабинета секретарят Георгиев и главният счетоводител Попмиронов. Лицата им бяха такива, сякаш присъстваха на погребение. Жалост стегна гърдите на Борис. Искаше да каже на баща си някаква утешителна дума, да му помогне да се качи в спалнята. А после да остане при него, докато заспи...

За разлика от всички в кабинета Неделев от минута на минута ставаше все по-неспокоен. Той се считаше измамен. Това го вбесяваше. Знаеше, че в такъв момент е много неучтиво да заговори, но злобата му нарасна неимоверно и той каза:

— Е, господин Скарлатов! Вие попитахте ли ме дали съм съгласен със сделката?

Старият banker нищо не отговори. Неделев стана и отиде при бюрото. Тънкият му глас стана писклив.

— Вие нямате право да се разпореждате с парите ми! Нито с предприятията ми! Вие си позволихте твърде много! И ето моята дума, слушате ли ме?

Старият banker с нищо не показва, че го слуша.

— Добре тогава! Аз се отказвам от сделката, разбрахте ли?! Трошете си сам главата! Вие нямате право да...

В този момент старият banker вдигна ръце от лицето си. Борис очакваше да види нещо ужасно. Не само той, но и всички в кабинета се изненадаха от вида му. Нямахте и помен от някаква болест или терзание! Беше с присъщото си спокойно лице, като особено насмешливо бе присвил кривогледото си око.

— Вие извършихте една глупост, разбрахте ли, глупост! Аз се отказвам!

— Неделев, не крещете! Къде остана английското Ви възпитание? Разбрах, отказвате се. И вървете по дяволите! Аз нямам нужда от Вас и Вашите пикани капитали! Ще Ви бъдат върнати до левче!

— А кога, ако смея да попитам, кога?

— Започвам от днес и до един месец ще ликвидираме всички общи предприятия!

— По какъв начин?

— Като стана аз притежател на тях, а Вие си получите любимите пари!

Неделев се обърка и започна да заеква.

— Но... но как така?...

— Ей така! Вие сте глупак и, както казва Балзак, парите на глупаците по право принадлежат на умниците!

Неделев не можеше нищо да проумее.

— Господин Скарлатов...

— Мълчете. И ако сега, в този миг, не ми поискате извинение, ще наредя да Ви изхвърлят от Банката! Това ще бъде краят на нашето сътрудничество! При първата опасност Вие загубихте присъствие на духа. Смятате ли, че се нуждае от такива ортаци?

Неделев тихо каза:

— Аз Ви искам извинение, господин Скарлатов, но...

— Това е достатъчно! Повече нито дума!

Старият банкиер стана и почна да се разхожда по кабинета. Внезапно, без повод, почна да се смее на глас и не можеше да спре. Борис с ужас го погледна. Това е истерия и нищо повече!... Присъстващите бяха потресени. И така внезапно, както почна, старият банкиер млъкна.

— Вие сте зле, господин Скарлатов... — успя да каже Неделев.

— Нищо ми няма! Деца сте и деца ще си останете! Аз съм здрав, щастлив и безкрайно радостен, господин Неделев. Една от мечтите ми в този живот се изпълни! А Вие не се радвате...

— Ако искате, да отложим разговора за утре?

— Напротив! Нека е днес! Говорете, господин Неделев! Толкова съм весел, че сега ми се слушат глупости!

— Господин Скарлатов, аз Ви се доверих като на баща. Дадох Ви целия си наличен капитал, зложих последния си чифлик и къщата. Вие разбирате, че няма откъде да намерим пари. Бих искал да чуя Вашия план?

— Аз нямам план.

— Тогава? — с ужас попита Неделев.

— Значи, че имам пари!

— Това е друг въпрос! А къде са тия пари?

— По хората.

— Как ще ги съберете?

— Много лесно. В няколко дни! Спомняте ли си, господа депутати, гласуването на законопроекта за новите жилищни парцели в София?... Столицата расте. Има жилищна криза. Хиляди хора искат да строят покрив над главата си. И те ще дават мило и драго за няколко квадратни метра земя само и само да струпат къщи! За да живеят после като говеда!...

— Но доколкото знам, тия парцели принадлежат на Отоман-банк.

— Да, формално да. Навремето, като убиха Стамболов, аз възложих на Отоман-банк да изкупи парцелите за моя сметка. Сега те пак принадлежат на Отоман-банк, тоест на мен. Ние, bankerите, често си правим тия услуги. Още утре хиляди парцели от „Орлов мост“ нагоре се пускат в продажба.

— Господин Скарлатов, повече въпроси нямам — каза Неделев. — Искам да запомните, че винаги съм Ви вярвал и няма риск, който не бих предприел с Вас. Аз Ви се покланям.

Неделев направи дълбок поклон.

В това време Туше Динев, който до този момент не показва с нищо, че е стреснат, мълчаливо разгъна плана на парцелите. Всички се наведоха над бюрото. Неделев беше щастлив и възбуден. В миг бе паднал в пропастта, а сега летеше като птица в ясното небе. Старият Скарлатов не можеше да скрие радостта си. Беше изиграл пиесата като велик актьор и знаеше това. Може би най-много беше доволен от впечатлението, което бе направил на сина си. По вида му знаеше със сигурност, че е разбрал цялата сложна пантомима, в която бяха измамени и участниците, и публиката, а пиесата завършваше щастливо за всички. Вегенел бе сигурен от поведението на банкера, че е направил сполучлива сделка, в която старият човек бе загубил. Борис бе присъствал на неповторимо зрелище, в което старият лъв излезе победител по безспорен начин. Може би само Туше Динев беше донякъде предварително запознат с пиесата, тъй като играеше напълно убедително ролята на уплашен за здравето на шефа си служител. Но и той едва ли бе очаквал такава развръзка.

Да, старецът е велик актьор, си каза Борис. Но не това, което видя, го респектира най-много. Той разбра, че в дълбините на душата у този старец се крият неизследвани, странни светове, за които може би никога нямаше нищо да научи, но беше убеден, че те съществуват. Той се сбогува и излезе от Банката.

Една седмица по-късно Терзиев даде голям гуляй на приятелите си в ахчийницата. Беше си купил нови скъпи дрехи и златен пръстен с голям рубин. А когато извади портфейла си да плаща, всички ахнаха. Беше претъпкан с банкноти. Този добродушен едър мъж с огромни ръце на селянин сякаш бе станал друг човек, човек със самочувствие!... Той изпрати Борис до квартирата му. По пътя му разказа всички перипетии на преговорите и подписването на

договорите. Беше получил добро комисионно както от Вегенел, така и от стария Скарлатов. Част от парите бе вложил в банката му. Когато се разделиха, Борис си каза — какво чудно нещо са парите! Единствено те в целия свят могат да променят в миг човека. Парите и може би смъртта, която приближава...

---

[1] *Бисмарк, Ото фон*, княз (1815–1898) — пруско-германски държавен деец. Като министър-председател и министър на външните работи на Прусия постигнал обединение на Германия „от горе“, опирайки се на юнкерството и пруската армия. През 1871 — 90 е райхсканцлер на Германската империя. Води борби с антипруската сепаратистка опозиция и с работническото движение („Исключителният закон срещу социалистите“). Създал Австро-германския съюз и подкрепил Австро-Унгария на Берлинския конгрес 1878 година за унищожение на Сан-Стефанския мирен договор. ↑

[2] *борса* (лат.) — 1. В средните векове фонд и общежитие на бедни студенти. 2. Учреждение в капиталистическите страни, представляващо пазар на ценни книжа и на масови заменими стоки без тяхното предявяване. Борсите водят регистрация на сделките, на борсите се установяват курсовете на ценните книжа и акции, фиксират се цени на стоките и се съставят сведения за курсовете на котирането; особеност на борсовата работа е неудържимата хазартна спекулация. 3. Борса на труда — учреждение, което регистрира безработните и посредници за намиране на работа. ↑

[3] *Котиране* (фр.) — установяване борсовата цена на ценни книжа или стоки в борсата, както и установяване курса на валутата. ↑

ГЛАВА ЧЕТВЪРТА

На 13 март 1912 година бе сключен българо-сръбски съюстен договор, насочен де факто срещу Турция. Руската дипломация с бързи стъпки изграждаше така необходимия Балкански съюз срещу нарасналите апетити на Австро-Унгария като надеждна крепост в бъдещия конфликт. Няколко дни след подписване на договора старият banker знаеше вече пълния текст, включително и тайните клаузи. Нямахме съмнение, войната бе предстояща! Текста на договора получи от няколко източника. Един от тях беше генерал Стоев. Но това, което най-силно го озадачи, бе големият запечатан плик, донесен му от личния куриер на Тюретини. Там се съдържаше както текстът на договора, така и тайните клаузи. След падането на генералния директор Торс, най-вече поради несъгласието му с политиката на френското правителство, Тюретини го замести и стана генерален директор на Банк дьо Пари е де Пей Ба. С присъщата си енергия, интелигентност, деловитост и безскрупулност той я бе превърнал в мощен фактор на политическия живот във Франция. Според стария banker имаше два начина една личност, издигаща се в обществото, да си създаде авторитет. В единия случай значителността на поста създаваше авторитета на този, който го заема. Това става особено често в политиката. И след падането от високата длъжност хората се учудват колко нищожен е бил самият човек, какъв илюзорен ореол му е придавала властта. Но макар и рядко, се случваше и обратното. Лицето, което заема високото място, издига със своите забележителни качества авторитета на институцията, разширява властта и влиянието ѝ до невиджани размери. Такъв бе и новият генерален директор на финансовия гигант Банк дьо Пари е де Пей Ба Алберт Тюретини. Той вече бе един от ръководителите на финансовата стратегия на Франция. Защото от трите сили на една държава — армия, политика и финанси, може би истинският ред на значението им би бил обратният — финанси, политика, армия. Никога във Франция правителство и финанси не бяха работили в по-тясна връзка от този период. Никога в своята история Франция не бе ръководена от екип, така дълбоко

свързан с индустрията и банките. Фактически на власт беше дошла военната индустрия. Самият Раймонд Поанкаре^[1] — премиер-министър и министър на външните работи, в близкото минало бе адвокат на фирмата Шнайдер и представляваше интересите на лотарингския филиал на Комитè дьо Форж. Той се зае с неукротима енергия да изгради мощния съюз между Франция, Англия и Русия с ясна и категорична насоченост срещу Германия и Австрия. Те, от своя страна, не останаха назад. Предварителната финансова и дипломатическа битка се разпротря из цяла Европа, битка за всяка страна, колкото и малка да е тя, за всяко правителство, за всеки владетел. Методите не се подбираха и предпочитано средство бяха заемите, подаръците, подкупите... Старият банкир нямаше амбициите да играе политическа роля. Той добре отчиташе значението на Банката и нейното влияние. Не че не беше амбициозен, но беше преди всичко реалист. А когато атовете се ритат, неминуемо магаретата страдат. Той не искаше да играе ролята на нещастно дръгливо магаре. Искаше само едно — да запази постигнатото и нищо повече! Това значеше да запази капиталите и контролираните предприятия. Целта беше ясна, но изпълнението й много трудно. И както често се случваше в живота му, отново бе изправен пред тежка борба. Той навреме се ориентира откъде духа вятърът и започна мобилизация на силите си още когато се появили първите симптоми на започващата криза. Но събитията се развили толкова бързо, че в него оставаше чувството, че е закъснял, че не е направил всичко, за да не бъде изпреварен. Първото, с което се зае, бе да събере по най-бързия начин всички вземания. Той не се изплаши никак, че щеше да изостри отношенията си с много хора — приятели, министри, политици, военни, дипломати, депутати, журналисти... Успя да си възвърне и най-малките заеми. Второто, което направи, бе да превърне наличните си капитали в злато, валута и ценни книжа. Не се поколеба да избере на коя страна да застане. За разлика от политиците той се ръководеше единствено от финансови съображения и застана на страната на по-богатите, тоест на страната на Франция, Англия и Русия. Освен това беше дълбоко свързан с Париж и Франция. Изнесе, доколкото можа, много капитали в чужбина, като използва връзките си с малките банкови къщи. Участваше във всяка сделка, която му осигуряваше износ на капитали, даже на загуба, защото знаеше, че инфлацията върви ръка за ръка с военната

подготовка и войната. Сведе до минимум активността на Банката. Не отпускате никакви заеми, но продължаваше прекомерно да влага пари в предприятия, строежи и фабрики. Те щяха да останат, каквото и да се случи. Знаеше, че след една война, даже да е победоносна, финансовата разруха е неизбежна и трескавата, делова активност, която следва, води до невиджани възможности, но само при едно условие: ако имаш налични пари! Качествата на един банкер, според него, не се състояха толкова в печалбите при добра конюнктура, каквато бе в момента. Тогава в бранша влизаха хора, които без никакъв финансов талант печелеха, за да загубят в крайна сметка всичко. Великото качество на един банкер бе отстъплението, добре организираното отстъпление с минимални загуби, със запазване на армията, тоест капиталите. И в този основен маньовър, наречен отстъпление, Скарлатов бе всепризнат майстор. Той успя да внуши и на хората, с които бе свързан, трудността на положението. С Неделев му бе лесно. След сделката с Вегенел той му вярваше безпрекословно и се съгласяваше с всяко негово предложение. По-трудно му бе да убеди австриеца. С упоритост и много комбинации успя да го накара да доставят машините и съоръженията за двете циментови фабрики, както и тежката строителна техника. Неделев бе всецяло погълнат от голямото предприятие „Херкулес“. Там бе и неговата сила. А под ръководството на Вегенел, който имаше голям опит в планинските електроцентрали, започна изграждането на една малка, но снабдена с най-модерни турбини водноелектрическа централа. Австриецът си построи хубава удобна къща близо до строежа в боровата гора, донесе си своите тежки мебели от Виена, обзаведе я и заживя там, като рядко отиваше в София. Той изпълни може би своята мечта за спокоен живот сред природата. Бързо се приспособи към условията в страната. Така че цялата тежест на битката падна върху плещите на стария банкер. Чувстваше се отговорен не само за своите пари, но и за капиталите на клиентите си. На вложителите даваше съвети как да запазят наличното, обясняваше и обясняваше непрекъснато опасността. Някои го послушаха, други не. В този период той се освободи от много ненужни клиенти. Обичаше да има работа не толкова с богати, колкото с умни и дейни мъже. Тази дейност за увеличаване златния трезор на Банката бе въпрос на стратегия, а не на тактика. Защото Банката бе попаднала в интересна конюнктура. От една страна, след втората мароканска криза

и итало-турската война в Европа се разгръщаше парична криза, а в България ставаше обратното. Народната банка уголеми златната си наличност и осигуряваше с това златно покритие на най-високото банкотно обращение от създаването на България, каквото досега не бе достигано. Стопанският живот цъфтеше. Неимоверно нараснаха и натрупванията в частния банков сектор. В момента България бе този състезателен жребец, на когото залагаха всички. Стабилна икономика, уредена държава, силна армия, дисциплиниран, работлив народ, висока продуктивност на селското стопанство, добър износ. Всички бяха сигурни, че в бъдещия конфликт победата ще е на страната на България. Ето защо без страх чуждият капитал се стремеше да вложи колкото се може повече инвестиции в българската икономика, стремяха се да дадат заеми. Този период от бурното развитие на българското стопанство стана известен под названието „Златното петнадесетилетие“. Така че акцията на банкера Скарлатов бе временна, краткотрайна, биеща твърде далечна цел — при аварийна ситуация да запази и увеличи златния трезор. Иначе той с нищо не намали дейността си в инвестиране на капитали за индустрията. И в общи черти той успя да проведе отстъплението. Сделката със златото привърши по-бързо, отколкото бе очаквал.

Кюлев се бе развихрил. Никога в живота си той не бе имал, макар и чужди, толкова много пари на разположение, за да спекулира със златото. По-добър изпълнител на тази акция не можеше да се намери. Кюлев тичаше денонощно, стана всекидневен посетител на Банката. Той се чувстваше пълководец, едва ли не факторът, който ръководи цялата тая бясна дейност. Оживи се. Подмладя. Облече се по-хубаво. Можеше да го видиш даже в кафенетата и ресторантите, където около някоя маса шепнеше със съмнителни клиенти и уреждаше сделките по любимия си тайнствен начин. Активността му толкова нарасна, че стана опасна, и според банкера трябваше вече да го спре. Скарлатов изпрати на село под добра охрана, ръководена лично от Туше Динев, в подземията на сарая — най-сигурното скривалище, което притежаваше — цялото налично злато и ценни книжа. А днес чакаше в кабинета си Кюлев, за да сложи край на дейността му. В прегръдките и целувките си бе станал интимен и нагъл. Банкерът бе решил да му даде урок още с влизането му. Докато имаше полза, той

търпеше тия лъжливи изяви на приятелство, но повече не беше склонен да ги понася.

Едва отворили Банката, и възбуденият Кюлев се втурна в кабинета. Посрещна го, изправен зад бюрото, което му служеше за преграда срещу стремителното нападение. Бе пригодил характерния си израз на студенина и недостъпност, който Кюлев беше забравил.

— Седни там пред мен на стола и млъкни, защото имам да ти кажа нещо важно!

— И аз имам още по-важно!

— Нима от вчера е настъпил краят на света?

Кюлев беше неспокоен и няколко пъти се надигна от фотьойла.

— Слушай, Борисе, трябват ми още пари! Напипах...

— Не ме интересува какво си напипал! От днес нататък прекъсваме акцията!

Кюлев не можеше да повярва.

— Какво искаш да кажеш?

— Точно това, което чу! Сметките помежду ни са уредени. Ти нямаш налични пари при мене, защото си вложил всичко на своя сметка в злато!

— Но защо, обясни ми?

Кюлев наистина имаше такава физиономия, че всеки момент щеше да се разплаче.

— Защото стана опасно. От няколко места вече ме предупредиха, че повече няма да търпят това, което правиш. Има голяма възможност да изземат това, което натрупахме.

— Борисе, ти си ми като брат! Защо вярваш на тоя джандар Туше Динев? Той те лъже и те мами, той е перекенде, което...

Банкерът рязко го прекъсна.

— Бъркаш и тук! Не е Туше Динев причината за края на нашата сделка, а точното отчитане на обстоятелствата и опасностите. Не ми се кисне в затвора, а още по-малко ми се иска да се разделя със златото. Впрочем аз унищожих всички документи, свързани с теб и сделката.

— Как така!

— Много просто. Когато имам работа с такива мили приятели от детинство, естествено е да се предпазя. Както знаеш, всичко се пазеше в моята Банка.

— Значи се боиш от мене?

— Никак! Особено сега. И никога не съм се боял! Но защо да ти позволявам някога да ме ухапеш или шантажираш?... Така че запомни, никога не е имало нищо помежду ни! Това искам да ти набия в инатчийската глава!

— Но така не може! На тоя свят има честност!

— Я не говори глупости! Приличаш ми на поп, който обяснява Христовото учение на някоя изкуфяла бабичка.

Лицето на Кюлев стана злобно.

— Вярвам, че си унищожил документите. Познавам те добре, но има нещо, което не си предвидил!

Банкерът го погледна с кривогледото око, което няколко пъти трепна — явен признак на нарастващ гняв.

— Да чуем, мой мили приятелю от безоблачната младост...

— Документи няма, но злато има, нали така? Достатъчно е да прошушна!...

Скарлатов заговори бавно с приглушения си глас, който Кюлев познаваше добре и сега смразяваше кръвта му.

— Дребен си бил и винаги ще си останеш дребен измамник! И за да бъдеш наясно, трябва да ти кажа, че още преди няколко дни изнесох златото от пределите на страната. Сега е на сигурно място и ръката на никой не може да го стигне! Но, питам се, къде е твоето злато? Какво би станало, ако аз прошушна за теб?! И не само прошушна, но и посоча точното място, където го криеш? Тогава глутницата песове ще се втурне с вой и от теб заедно с любимия ти метал няма да остане и помен.

— Ти не знаеш мястото, ти ме шантажираш!

— Имаш ли нещо против да опитаме?

— Къде е де?! Кажи, щом знаеш, къде е златото ми?!

— В едно село, в една къща, в един зимник... Искаш ли да кажа точно името на селото, къде е къщата и как се влиза в зимника?

Кюлев целият се изпоти. Избърса лицето си направо с калпака.

— Туше Динев! Тоя издебник, тоя мюзевир къопек, тоя пладнешки хайдук!...

— Горедолу се ориентираш... А сега слушай! Сътрудничеството между нас прекъсва и никога не е било! Но като стар приятел ти предлагам да оставиш златото си в моите сейфове, за да бъде на сигурно място.

— Брей колко си бил хитър!...

— Не хитър, а просто приятел. Твоята душа е толкоз изкълчена, че никога няма да разбереш благородство на жеста ми. Но, слава Богу, твоята подозрителност ме избавя от голяма и опасна тежест. Въпреки това щях да я поема и знаеш ли защо?

— Защото ти, Борисе, си алчен, защото си обирач, защото жънеш там, дето не си сял!...

— Не затова, а заради детето ти, заради Яна! Златото е най-сигурното средство за притежаване на капитал, но има и едно лошо качество, че може да се открадне, да попадне в чужди ръце и никой да не може да докаже произхода му. Достатъчно е да бъде на кюлчета, а ако не е, да се претопи и край! То става притежание на всеки, който в момента го вземе. За последен път ти предлагам заради доброто ти безпомощно момиче. Помисли малко и за нея!

Кюлев злъчно се усмихна.

— Ако ти се боиш, че ще умреш, аз нямам този страх! Първо, съм по-млад от тебе! Пия малко, не пуша, водя редовен живот. Брантиите на младини не ми отнеха силите като на тебе! Освен това целият ни род е дълголетен. Ще живея напук на тебе и ще запазя всичко, което имам!

— Но нали все един ден ще умреш?

— Вярно е. Но това ще стане дълги години след тебе!

Старият banker замълча и се замисли. Този път Кюлев наистина го бе засегнал. Поне в това бе прав. Каква ирония е този живот, си каза той. Колко е зле устроен светът!... Ето това примитивно нищожно създание Кюлев, изградено от най-долен материал, с едно-единствено качество да трупа злато, ще продължи да живее след него и за какво? Ако провидението има някаква цел, вложена във всеки човек, то с примера на Кюлев рухва всяка разумност на това провидение. Щом позволява на такива като него да живеят, а той, bankerът Скарлатов, да умре!... Даже след като Кюлев си отиде, посещението му продължи да занимава мисълта на стареца. Думите за близката смърт бяха верни. Човешко бе да се избягват мислите за неизбежния край. В последните месеци цялото му съзнание бе заето от практиката. Той бе напълно погълнат от всекидневната работа. Огромната дейност, която извърши, за да предпази Банката, не му остави никакво лично време. И може би затова днес думите на Кюлев, макар и казани от заядлив човек, макар и

по дребен повод, прозвучаха в ушите му като камбанен звън. „Мemento мори!“ Той не беше привърженик на Сенека^[2], който съветваше човек да мисли всекидневно за смъртта, но по никой начин не смяташе, че трябва на всяка цена да отхвърля тази мисъл. Животът създаваше в човека, погълнат във всекидневните малки нужди и борби, илюзията за вечно съществуване и когато идваше смъртта, тя винаги бе неочаквана, като гръм поразяваше това така нещастно създание, наречено човек. И той никога не можеше докрай да осмисли този факт. Именно тогава човек се позоваваше на морални категории, измислени от самия него, и в смъртта виждаше висша несправедливост. Даже животното бе пощастливо от човека!... Защото животното изпълняваше закона на живота — да се роди, да живее и да умре. А човек не искаше да изпълни закона. Тогава законът на смъртта като палач, нахлузил черната качулка, го влачеше в прахта към ешафода и Вселената се огласяше от животинския вик на ужас, на страх, страдание и болка, излизащи от това същество. А нещастieto на човека идваше оттам, че не разбира основния закон, че не се примирява с него. Все пак той бе виждал щастливи хора, които изживяваха живота си и преклонили глава пред вечния неизбежен закон на смъртта, умираха спокойно и без страх. Това бяха предимно селяни, живеещи сред природата. Те виждаха в заобикалящия ги свят, че всичко е подчинено на този закон, че животните се раждат, живеят, умират или ги колят, и в това нямаше нищо чудно. Тези щастливи селяни, които бе ги срещал, живееха с деня, часа, мига, с първия и последен лъч на слънцето. За тях нямаше нито голямо бъдеще, нито особено се ровеха в миналото. Те се женеха, обработваха нивите си и гледаха животни, за да задоволят всекидневните си нужди. Създаваха деца и умираха, без да правят от своята личност трагедия на Вселената. За съжаление, банкерът познаваше добре себе си. Той не живееше нито с часа, нито с мига, а живееше с бъдещето. С това, което предстоеше. Със замислената сделка, строеж, акция, която ще се осъществи след толкова и толкова време... Не всекидневието, не мигът определяше начина му на живот, а бъдещето. И когато се връщаше назад, в миналото, то му изглеждаше като поредица от изпълнени или несбъднати планове и намерения. Това не беше самият живот, а илюзията на живота. Да изкараш цялото си съществуване като една илюзия и накрая да разбереш, че в действителност не си живял, за никого не беше лесно да го признае.

Но старият банкер го признаваше. Знаеше, че е така. Знаеше, че по този начин не се живее, и въпреки разсъжденията си, ако сега би трябвало да почне отново живота си, не бе сигурен дали би го сменил с друг, а още по-малко с тоя на щастливия селянин...

Напоследък, увлечен в работата си, той почти не ядеше. Отслабна много, а кожата на лицето му стана бледа, тънка и прозрачна. Всяко нахранване предизвикваше тежест в корема му и главозамайване, което трудно преодоляваше с много кафета. Домашните му, които се грижеха за него, не смееха да му кажат нито дума. Знаеха, че когато господарят им работи и работата му е тежка, е невъзможно да му се изтъкне каквото и да е разумно съображение относно здравето му. Безсънието му се увеличи до такава степен, че бе нещо обикновено да дочаква зората с широко отворени очи. Ето и тази сутрин той се почувства отпаднал. Не можеше това да се дължи само на тежките думи от Кюлев... Така навремето баща му забеляза случайно една бучка на шията си. Не ѝ обърна внимание, а после бучката нарасна и той разбра, че е тежко болен, разбра, че ще умре. И със спокойствието и примирението у хората, живели на Изток, той до последния час запази будна мисълта си и необикновеното си чувство за хумор — едно оръжие, което му помагаше във всички трудни моменти и правеше и най-трагичните неща да изглеждат толкова обикновени и всекидневни. Дали не е време и аз да осъзная, че това всъщност е болест, и днешният разговор да не е причината, а само поводът, който ме накара за пръв път да помисля, че нещо става с моя организъм?... Наближава моментът, когато и аз ще трябва да изпълня Закона, си мислеше банкерът. А той винаги бе искал, бе правил всичко възможно да умре достойно, без да хленчи, разбрал неизбежността. Готов ли бе да посрещне неминуемото? Когато се запита, разбра, че не е готов. Може би трябваше да зареже всичко, да се махне от хорската суета, да се съсредоточи върху предстоящото?... Такава мисъл му бе минавала и по-рано, но сега тя напълно го завладя. Поне със смъртта ще дойде и покоят, си каза той. Спомни си един пасаж от Апокалипсиса: „И ангела, който видях да стои на морето и земята, вдигна ръка към Небето и се закле в Оногова, Който живее во веки веков, че не ще вече да има време!“ Да, тогава няма да има повече изменения, няма да има повече страдания, няма да има време!... Но това възмущаваше въображението на банкера. Неговата вяра в Разума

бе толкова силна, той така високо го поставяше, много по-високо от самата Вселена, а да спре времето, значи да се прекрати дейността на Разума! Това, което бе същността на цялото му Аз!... Да, той щеше да изпълни Закона, но по никой начин примирен! Щеше до последния си дъх да твърди, че единственото вечно нещо в този свят, където няма нищо вечно, е разумът и само разумът!...

Невеселите му мисли бяха прекъснати от почукване на вратата. Влезе Туше Динев.

— Доведох генерал Стоев, както ми бяхте наредили.

— Защо толкова късно?

— Защото се криеше. Положих големи усилия, докато го намеря, а още по-големи да го принудя да дойде. Той няма никакво желание да се срещне с Вас.

Сега целият гняв на банкера се насочи към чакащия отвън генерал Стоев. О, той щеше да му даде да разбере, на този въжеиграч!...

— Пригответи ли всички документи?

— Те са в бюрото Ви.

— Става дума за документите от секретната папка...

— Не знаех, че ще Ви трябват, но ще ги донеса веднага.

— Нека тоя пезевенк влезе!

На вратата се появи Стоев. Промяната бе голяма. Облечен във внушителна генералска униформа, тоя човек изглеждаше съвсем друг. Държанието му бе властно, пренебрежително. Гледаше напред, сякаш хората пречат на изгледа. Той кимна с глава и без да бъде поканен, седна. Банкерът дори не го поздрави. Той седеше зад бюрото и преглеждаше папката пред себе си. Стоев запали цигара. Преметна крак върху крак, лъснатите до блясък ботуши изскърцаха. Закашля се, за да му обърне внимание. Никакъв ефект. Мълчанието започна да го дразни.

— Господин Скарлатов, повикахте ме, а сега мълчите. Аз нямам време.

— И аз — каза банкерът, без да вдигне глава от папката.

— Може би ще отложите собствените си занимания и ще се заемете с мене?

— Та аз това правя в момента.

Влезе Туше Динев, остави една папка пред банкера и каза:

— Това са сводките от доставките на австрийските военни фирми Бюлер и Рот.

Думите му прозвучаха като изстрел в ушите на генерал Стоев. Той скочи от креслото. Банкерът го изгледа насмешливо с кривогледото си око.

— Ако сте твърде зает, вървете си. Повече няма да ангажирам ценното Ви време...

— Щом съм тук, значи съм на Ваше разположение!

— Преди малко останах с други впечатления...

— Претрупан съм. Знаете какво предстои...

— А какво предстои?

— Война, господин Скарлатов. И аз бях този, който пръв Ви доказва това.

Стоев погледна към Туше Динев като към излишен, но Скарлатов напук каза:

— Седнете, господин Динев. Вие сте запознат подробно с въпроса на генерал Стоев. Ако нещо убегне от паметта ми, ще ми го припомните, нали?

Динев кимна с глава. Стоев явно стана неспокоен.

— Господин Скарлатов...

— Ваше Превъзходителство!...

— Ваше Превъзходителство — се поправи генералът, — моля Ви не ме мъчете!

— Нямам такива намерения! Просто ще Ви припомня някои приятни незабравими мигове от прекарването Ви във Виена... Обичам Виена... Това е град с атмосфера на нестихваща радост и веселие!... А какви жени!... Красиви и достъпни, но при едно условие: да имаш пари! А Вие ги имяхте тогава, нали?

— Доколкото командировките ми позволяват.

— Наистина, забравих за тези необичайни командировки... Бих казал дори крезовски^[3]... Те са толкова големи, че тия, които тръгват, си носят цял сандък сухари, пастърма и кромид, варена кокошка и твърди яйца!... Но при Вас случаят не е бил такъв, за щастие!... Вие, генерал Стоев, няма да умрете от глад, а от преяждане! Чер хайвер, трюфели, гъши пастет и скъпо френско шампанско!... Но давам думата на господин Динев...

С ясния си глас Динев заговори отчетливо, с витийски предвзет стил, като подчертаваше всяка дума.

— Както знаете, Ваше Превъзходителство, получихме запитване от ръководството, на Банк дьо Пари е де Пей Ба, респективно от Шнайдер, че някакъв офицер, висш офицер от българската армия, разбира се, дошел инкогнито, облечен цивилно, е преговарял в продължение на един месец, с виенските оръжейни фирми Рот и Бюлер. Главният предмет на преговорите е бил закупка на оръжие, и по-специално една голяма доставка на кавалерийски картечници.

— Аз бях във Виена по заповед!

— Сделката сключили доста бързо и е била полята последователно с няколко пищни гуляя. Тайнственият офицер — да го наречем офицерът хикс — не се задоволил само с пирове, но се развихрил така, че само за една вечер в ресторанта на хотела бил поканил половината корде-балет от знаменитата Виенска оперета. Присъстващите били очаровани. Следват няколко умопомрачителни загуби на рулетка, понесени от храбрия воин с подобаващо офицерско достойнство и пренебрежение към презрения метал.

— Ваше Превъзходителство, не предполагах, че се занимавате с международни клюки!...

— Генерале, ще преглътна тези думи, но след това ще Ви накарам да си повърнете червата!...

— Простете, Ваше Превъзходителство, но се поставете на мое място?! Дотук не намирам нищо престъпно! В какво всъщност ме обвинявате?

— Не аз, генерале, не аз... Ако бях аз, щяхме да го уредим по домашному. Обвинението е от Парй Ба и Шнайдер. А господата там не са майтапчии... Те просто се събират на едноминутно заседание като военнополови съд и без много да му мислят, издават присъдата. А тя по принцип е една и съща...

— Аз нямам нищо общо с тази работа!

— Продължете, Динев, продължете...

— Когато проверихме кои висши офицери в този период са били изпратени на задгранична командировка, за беля, във Виена сте били само Вие...

— Като главен интендант на войската аз имам право да сключвам сделки!

— И това знаем... Но Вие сте действали от името на едно събирателно дружество с ограничена отговорност. Знае се и инициаторът. Не се бойте, не сте Вие главата...

— Щом го знаете, трябва ли да Ви припомня, че нагазвате в тресавище, откъдето няма да се измъкнете... Има и по-силни от Вас!...

— Тия закани ще изплашат страшно Пари Ба и Шнайдер...

— Даже и да съм участвал в тази сделка, къде е вината?

— Щом бързате, ще Ви кажа. Цялата сделка е извършена не с парите на заема от 1909 година, сключен с австрийските Винер Банкферайн, Лендербанк и Юнион Банк, а с чисто злато от заемите, дадени от Банк дьо Пари е де Пей Ба. Тези пари са отпуснати за сключване на военни доставки, но само с Шнайдер и с никой друг! Това е углавно престъпление, генерале! То се наказва жестоко както в цивилизованите, така и във варварските страни. Вие сте си позволили да харчите чужди пари, френски пари, и да ги давате за усиляване на австрийската военна индустрия! Сега разбрахте ли?

Стоев мълчеше. Той само пригладдаше орделите си коси. Най-после заговори:

— Вие, Ваше Превъзходителство, съобщихте ли им името на офицера?

— Не още, генерале... Не още... Но и аз съм подчинено лице. Сами разбирате, че трябва да изпълня своя дълг!

— Цялата каша забърка този горе... — Стоев посочи с пръст към тавана. — Аз бях само изпълнител!

— Разбирам, така е, но те не се интересуват от този горе, а от офицера хикс. Защото чрез него ще ударят цялата банда начело с шефа й.

— Вие няма да позволите да ме принесат в жертва, нали, Ваше Превъзходителство? Това е вопиюща несправедливост!

— Мъчно ми е за Вас, генерале. С толкова пълзене, унижения стигнахте така мечтания чин... А сега, в някоя мъглива утрин на разсъмване, пред строените в каре полкове на обширните поляни в „Лагера“, дебел, свиреп фелдфебел с кръвясали от пиянство очи ще счупи сабята Ви на две и с грубите си мръсни пръсти ще отпори генералските Ви пагони под рева на барабаните и радостното ликуване на всички присъстващи!... А какво остава от един генерал, като му сваляш униформата? Застаряващ мъж по бели гащи и нищо повече!

— Повярвайте ми, не съм виновен! Други лапаха, а аз ще отговарям!...

— Такъв е животът, не можем да го променим! Погледнете философски на случая!...

От генерала не бе останало нищо. Това бе един уплашен мъж с бледо, плувнало в пот лице, с прилепнали мокри коси и треперещи ръце.

— Има ли някаква надежда за мен, Ваше Превъзходителство?

— Зависи... Отнехте ми много време. Сбогом!

— Аз съм готов да направя всичко за Вас!

— Така ли? Може би ще ми се закълнете във вярност?! Впрочем за кой път?...

— Готов съм!

— Жалко, нямам на разположение Евангелие... Динев, отведете в стаичката генерала. Дайте му хартия, повече хартия, мастило и пера... Бих го посъветвал особено да наблегне на комисионните, които е взел Онзи горе... Но не трябва да забравя и себе си, нито пък най-малкия участник! След като подпише авторския текст, ние ще го освободим до вечерта, за да донесе цялата документация, която притежава той, ортаците му и архивите на министерството. Чак след това можете да го почерпите с чаша коняк и да го изпратите по живо, по здраво. Сега, на работа!...

---

[1] *Поанкаре, Раймонд* (1860–1934) — френски политик и държавен деец, член на Френската академия. Министър-председател (1912–13, 1922–24, 1926–29), президент на Френската република, (1912–20). Дейно участва в разпалването на Първата световна война. Един от главните организатори на империалистическата интервенция срещу Съветска Русия. ↑

[2] *Сенека, Луций Аней* (ок. 4 пр.н.е. — 65 от н.е.) — древноримски философ, писател и политически деец. В 57 — консул. Автор на „Морални послания“, „Писма до Люцилий“, на драмите: „Медия“, „Едип“ и „Федра“. Основател и главен представител на римската (нова) стоическа философия, чиято най-важна съставна част е етиката. Неговото голямо влияние върху философията и литературата през следващите векове се обяснява с близостта му до християнския

морал. По заповед на императора Нерон се самоубива, като си прерязва вените. Умира с голяма твърдост и достойнство. ↑

[3] крезовски — баснословно богат, по името на легендарния последен цар на Лидия в древността — Крез (560–547 пр.н.е.). Покорил гръцките малоазийски градове и западната част на Мала Азия. Смятан е за най-богатия и „щастлив“ човек на своето време. Пръв е започнал да сече монети. Разбит е от персийския цар Кир II и пленен. ↑

ГЛАВА ПЕТА

Краят на седмицата бе единственото време за почивка на стария банкер и той винаги с радост очакваше затварянето на Банката в събота. От този момент до понеделник сутрин времето всецяло му принадлежеше — за размисъл, почивка и събиране на сили. Но в последно време и това малко удоволствие му бе отнето. Той се бе надявал, че с напредване на възрастта, благодарение на огромния си опит да работи все по-малко и по-малко ще бъде зает. Но вместо това той работеше дори повече, отколкото на младини, и товарът му от ден на ден растеше. Тази събота вечер също не можа да заспи. Въртя се дълго в леглото и след полунощ се принуди да светне лампата. Работата му се състоеше не толкова да седне пред бюрото над някоя папка, а да мисли, упорито да мисли и претегля всички обстоятелства. Този път не се касаеше пряко до Банката. Но въпросът, върху който се бе съсредоточил по поръчение на Парй Ба, и лично на Тюретини, беше от изключителна важност. Касаеше се до нов външен заем, абсолютно необходим на Царя и Правителството за бъдещата война. Още през 1911 година подписването на договора бе предстоящо. Министърът на финансите, опитният Теодор Теодоров, заедно с министър-председателя Иван Евстатиев Гешов — човек с изявени финансови дарби — търпеливо и целенасочено водеха преговорите. Работите бяха толкова напреднали, а заемът толкова безспорен, че бе сключен предварителен договор за военни доставки с фирмата Шнайдер. Под ръководството на Тюретини заемната политика на Парй Ба се бе променила напълно. Вместо унижителните за една нация гаранции, засягащи суверенитета на страната, банката бе възприела в съгласие с френското правителство тезата на Тюретини за негарантираните заеми. Самият Морис Палеолог работеше в България в полза на заема в тясна връзка с българското правителство. Той официално заяви, че счита практиката на гарантираните външни заеми за напълно отхвърлена. С това изявление на Палеолог Франция се отказа от досегашната си система на заемна зависимост, в която вече десетилетие държеше България. И това според стария банкер бе нещо ново. Може би към

тази политика ги бяха подтикнали негарантираният заем от Винер Банкферайн и заемът за независимост от Русия, сключени през 1909 година. Те бяха повдигнали самочувствието на България. Сега предстоеше нов двестамилionen външен заем от Пари Ба при една ниска лихва от 4,5 процента. Стариият банкир не бе участвал в осъществяването му, но знаеше достатъчно за развитието на преговорите. В този период той бе насочил усилията си главно към предпазване на своята банка и към договора с Вегенел. По принцип смяташе, че въпросът е решен. Изненада се, когато получи първите тревожни запитвания от Тюретини. Малко му беше нужно, за да разбере ситуацията, в която бе изпаднало българското правителство. Предстоеше война. Бяха необходими пари, за да се закупи оръжие и боеприпаси. Беше въпрос на дни. И изведнъж екипът на Поанкаре, дошъл на власт през януари 1912 година, сложи вето върху заема. Не го отхвърли официално, просто спря преговорите. Грубо разясни на Пари Ба и Тюретини, че заемът ще зависи от политическия курс на България. Стариият банкир очакваше такава реакция от страна на Френското правителство. А то бе съставено от умни, опитни финансисти. Българското правителство и Царят се изненадаха, но не се разтревожиха много. Счетоха, че е някаква обикновена финансова игра, пазарлък, за изтръгване на нови облаги, нещо в реда на нещата. Времето напредваше, мина месец март, дойде април, а пари нямаше. Тогава започнаха да притискат стария банкир. Първо министърът на финансите Теодоров има дълъг разговор с него. После министър-председателят. Цар Фердинанд на няколко пъти му прати покани за различни приеми. Явно, целта му бе да се срещне със Скарлатов. Той по един или друг начин отказваше, като се оправдаваше главно с лошото си здравословно състояние. Но ето в петък получи лична покана от цар Фердинанд да го посети в Двореца. Поканата бе груба и повече приличаше на заповед. Това бе едната страна на въпроса. Втората по-голяма опасност идваше от шифрованото писмо, изпратено по специалния куриер на генералния директор Тюретини. Писмото бе дълго и подробно. В него тревожно се анализираше външната политика на България, сключването на Балканския съюз, насочен срещу Турция. А важният фактор в този съюз е България. Макар че той се изграждаше под егидата на Русия — главния съюзник на Франция, — това за Поанкаре не беше достатъчна гаранция. Той не беше убеден,

че руската дипломация не се мами по отношение на България, и по-точно по отношение на големия актьор и вѐжеиграч Фердинанд. Сега той разиграваше новата роля на потомствен славянин, върл привърженик на Православието и се кълнеше във вечна любов към Русия, защото това му бе изгодно. Според банкера цар Фердинанд не бе лишен нито от дипломатически, нито от финансов усет. Пример за това бе начинът, по който се разпореждаше с личното си състояние. Той бе богат и от ден на ден ставаше все по-богат. Все пак не го напускаше мисълта, че в този човек, въпреки финансовите му и политически завоевания, имаше нещо дребно, бакалско. Главната му игра се състоеше в това да използва противоречията между великите сили. Тук той се смяташе за ненадминат майстор. Самоуверението му бе огромно и се поддържаше и разпалваше от блюдолизците и ласкателите, с които се бе заобиколил. Но не можеше да не отчете безспорните му постижения — обявяването на независимостта на България, титлата цар, подобряване на отношенията с Русия, блестящия в момента Балкански съюз. Той недвусмислено обявяваше бъдещата война за предварително спечелена. Международният авторитет и престиж на България бяха нараснали значително, а оттук и стремежът на великите сили да я привлекат към своите сфери на влияние. Да, този човек имаше неимоверен успех и късметът му бе в своя зенит. Всички разсъждения на банкера се свеждаха до това дали този успех се дължи на личните му качества или на обстоятелствата?... В момента обстоятелствата за България бяха необикновено благоприятни. Въпреки спонтанната си неприязън към Фердинанд, той отчиташе и качествата му на държавник. Две неща го тревожеха: главозамайването от успехите и неговото интригантство. Той бе убеден, че Фердинанд е от тия хора, за които може би думата лекомислен не е най-точната, но все пак бе доста вярна. Започнеха ли една игра, такива хора не знаеха кога да спрат и я играеха вече заради самата игра, докато загубят всичко. Скарлатов не бе нито против Балканския съюз, нито против войната срещу Турция. Тази евентуална война имаше своите морални оправдания за обединение на цялата българска общност. Тя единствено можеше да осъществи националните идеали на целия български народ. Но Фердинанд според банкера не приличаше на тия вождове, които народите издигаха в решителния момент. Този човек твърде много поставяше себе си,

своята личност над всички останали. И тъкмо това тревожеше Скарлатов. Не вярваше, че Фердинанд имаше необходимите качества, за да осъществи тази велика за българската нация историческа цел. Той бе чужденец в страната и такъв щеше да си остане. В света се бе създадо мнението за него като за хитър владетел. Все повече и повече се прокрадваше в европейската преса прозвището „лисицата“ Фердинанд. Но колкото и да е хитра лисицата, тя винаги ще остане по-слаба от вълците. Новоназначеният австроунгарски дипломатически представител в България граф Тарновски бе деен и умен дипломат, който бързо установи лични връзки с Царя и приближените му. Самият Фердинанд съвсем не смяташе да изостря отношенията си с Австрия. Някъде дълбоко в неговата същност симпатиите му бяха на нейна страна. Новият министър-председател на Франция Поанкаре бе прагматик до мозъка на костите. Той разбра, че играта на Фердинанд е между Русия и Австрия. Никак не бе в полза на Франция и смазването на Турция, където бяха вложени толкова много средства. В държавния дълг на Турция лежах милиарди златни франкове. Ето защо, след като спря преговорите за заема, той изчакваше, за да си изясни докрай намеренията на Фердинанд. За никой в света не беше тайна, че в момента не българското правителство, не Парламента, не партиите, а само Фердинанд еднолично решаваше политиката на България. Наложено от Поанкаре вето на договора може би не бе най-добрият начин, за да узнае истината, тъй като изостряше отношенията си с най-важния съюзник в бъдещия конфликт — Русия. Но това бе единственият начин и той с присъщата си решителност го възприе. Тюретини подробно уведомяваше стария banker за създалата се обстановка и искаше на всяка цена той да се срещне с Царя, а най-важното да разбере отношението му към Австрия. Скарлатов не обичаше никак да бъде поставян в положение да избира между лоялността към Фердинанд и към Пари Ба. Не обичаше, но го принуждаваха. Затова не спеше и мислеше как да осъществи поставената му задача. Но избор нямаше. Не му оставиха и време. Той прие поканата от цар Фердинанд за среща и я определи във възможно най-късния час — неделя вечерта. Не очакваше нищо добро от свиждането. Беше уморен, изтощен и отпаднал. Чувстваше се смазан. И вместо както друга сутрин да стане, той продължаваше да се излежава в тясното си легло и да мисли. Главата му тежеше и го

болеше. Тази сутрин за пръв път усети, че добре би било да има до себе си близък човек... Когато стана, с него за пръв път се случи нещо, което никога не бе изпитал. Изведнъж главата му се замая, пред очите му притъмня и той се стовари обратно на леглото. Удари се зле в нощната масичка. Сърцето му лудо започна да бие и му се пригади. Така старият banker легнеше безпомощен в леглото и чувстваше колко е близък краят. Съвзе се трудно. Първо му се проясни мисълта. Успокои се и сърцето му. Не извика никого. Не искаше да го заварят домашните в това положение. С усилие на волята той успя да приседне на края на леглото, но не смееше да мръдне главата си, наведена към пода, защото чувстваше, че всеки момент всичко може да се повтори наново. Лека-полека попривдигна глава и внимателно се изправи на крака. Чак тогава позвъни на Никола да влезе в стаята му.

Както винаги, седна на закуска в трапезарията с Туше Динев. Не яде нищо, а бавно пиеше от обемистата си порцеланова чаша с дебели стени гъстото, силно, черно кафе. Туше Динев познаваше състоянията на стария banker. В такъв момент бе по-добре да мълчи и мълчеше. Скарлатов отново напълни от каната чашата с кафе. Сърбаше механично, погълнат от мислите си. И въпреки изпитото голямо количество, главата му не се проясни. Все още не смееше да движи рязко шията си. Така той седеше пред масата — блед, замислен и мълчалив. Туше Динев разбра, че нещо става със здравето на банкера. В годините, прекарани в тази огромна богата къща, където не му липсваше нищо, той почти не се замисляше за бъдещето. Животът тук и работата в Банката протичаха в определен неизменен ред. Туше Динев боготвореше стария banker и оттук логически произтичаше чувството му, че банкерът е безсмъртен. Тази сутрин обаче за пръв път се прокрадна тревожната мисъл, че и той е човек, че е стар и вероятно, както всеки на тоя свят, и той ще умре. Само да не е скоро, само да не е скоро... си каза той. Вече не смееше да хвърли макар и бегъл поглед към стареца. И както винаги се случва с хората, зависещи изцяло от дадена личност, мъчителният страх какво ще стане с него се превръщаше в паника. Знаеше, че отношенията между баща и син са такива, че едва ли младият Скарлатов ще поеме Банката. Тогава? Кой щеше да обърне внимание на сирака-емигрант? Както луната светеше с чужда светлина, озарявана от слънцето, така и Туше Динев блестеше, благодарение ума, богатството и силата на банкера. В тия години той

си бе спечелил омразата на доста хора, защото работата му в Банката бе от полицейско естество и караше хората да се боят от него. Ако се случеше нещо със стареца, знаеше, че щяха да го разкъсат и смажат напълно. Туше Динев не беше само изпълнител. Той имаше своите качества и знаеше това. Но какво са качества на беден човек без връзки, ако той е заобиколен от омразата на всички?! Банката щеше след смъртта на Скарлатов неминуемо да се разпадне. Щяха да дойдат други хора. Може би Неделев?... Но той бе толкова студен, така пресметлив, че щеше спокойно да го изхвърли, без да му трепне окото. Вероятно в угода на тези, които по един или друг начин си бяха изплатили от упоритата дейност на Динев да събира сведения за всичко и всеки, и то най-долното, най-скритото в човека. Вярно е, имаше спестени пари... Нямаше да умре от глад! Но това ли щеше да бъде край на блестящата дейност в Търговската банка Скарлатов?! Такова бъдеще не само не го радваше. То бе смърт за него. Тук и само тук той чувстваше, че прави нещо, че има власт над хората, макар и посредством банкера. И чак сега, тази сутрин, той напълно осъзна какво значеше за него този богат старец.

Като изпи кафето, банкерът се оттегли в библиотеката. След него мълчаливо влезе Туше Динев и очакваше нарежданията.

Скарлатов взе да се разхожда по килима.

— Оставете ме сам. Никой да не влиза!

— Имате ли нареждания за мен?

— Ти си свободен. Можеш да правиш каквото искаш. Разходи се, нали е неделя?

Туше Динев излезе от библиотеката съвсем объркан.

Останал сам, старият банкер седна, понеже едва се държеше на краката си. Докога ли щеше да издържи да не забележат домашните му, че е болен?... И това, което най-много го отвращаваше и плашеше, че ще има нужда от чужда помощ, от подкрепата на други, за да извършва елементарните си всекидневни нужди. Не, каза си той. Това няма да допусна! Стана от креслото и отиде към личната си каса в ъгъла между дъбовите шкафове с книги. Бръкна в малкото джобче на жилетката си и извади ключа, с който не се разделяше никога. Отвори касата. Измъкна оттам една голяма кожена папка, приличаща повече на чанта. Седна на фотьойла и развърза връзките на папката. Но не я отвори. Това бе папката на името на Княз, а сега Цар Фердинанд Саксен Кобург Гота

— владетеля на България. Тук бяха събрани много документи от целия период на дългото му властване. Разписки, донесения, изобличителни документи. Този човек беше взимал в различни периоди заеми от Банката и те, след толкова години, бяха нараснали на крупна сума. Но нито Фердинанд някога повдигна въпрос да върне заемите, нито банкерът му ги поиска. Това бяха пари загубени завинаги. Скарлатов не съжаляваше за тях. Той бе израсъл в Турция, където се плащаше данък за такива глупости, че всеки нормален човек би се учудил. Цялата турска империя бе едно данъчно учреждение, а всеки турчин данъкосъбирач-бирник, като се почне от султана и се свърши с някакъв келяв пандурин, носещ фес на главата. Бе давал пари на Фердинанд и бе получавал, благодарение на това, поле за действие, където не само да си върне парите, но и да спечели. Иначе Банката му не можеше да съществува. Той отвори папката, започна да преглежда съдържанието ѝ лист по лист. Зад тези цифри се криеха толкова страсти, толкова алчност, лукс, удоволствия, жени, пътувания в чужбина, свити в блясък, преди всичко блясък!... Ако можеше с две думи да определи царуването на Фердинанд, то се състоеше в думата блясък, външен блясък, като се почне от униформата му с калпак и пера, ордени и ленти, многобройните пръстени със скъпоценни камъни по ръцете и се свърши с красивите каляски, коне, паради, луксозно обзаведения дворец и приеми, съперничаещи с тия на френския двор в неговия разцвет. Един по един Скарлатов започна да подбира документите от аферата с генералите. Не че преди или след нея не се бяха вършили подобни грабежи. Банкерът знаеше далеч по-изобличителни факти. Но тази афера бе станала достояние на обществеността и начинът, по който бе извършена, бе толкова примитивен и просташки, че възмущаваше даже най-безскрупулните аферисти. Всеки от тези документи бе дублиран. И за какво ми е всичко това, си мислеше той. За да имам оръжие, като ида при него?... В малкото срещи, които бе имал с Фердинанд, той винаги се подготвяше добре преди всичко с изобличителни документи. Така когато ставаше опасно и Негово Величество се самозабравяше, бе достатъчно една думичка да каже, за да пресече гнева му, да помръкне цялата му театралност и го върне отново на земята. Те двамата решително не се обичаха. Но се страхуваха един от друг, което правеше особено мъчителни за банкера срещите им на четири очи, изпълнени с любезности, високопарни

комплименти и долнопробна театралност, прикриваща свирепа ненавист.

А в това време Туше Динев, облечен празнично, след като купи от една сладкарница пасти и бонбони за децата на тетин си Тано, се запъти към фурната. Там, сред семейството на единствения си оцелял роднина, сред комшиите му — повечето бежанци от Македония — той се чувстваше като в своето племе. Облеклото му, подаръците, които носеше, състраданието към беднотията им, бяха изградили един ореол, малък, беден, махленски, емигрантски ореол около личността му. Но само там той чувстваше, че е направил нещо в живота, че уважението, с което бе заобиколен, е истинско. Затова той обичаше толкова много тези неделни гостувания. Винаги имаше нещо изпечено във фурната — било македонски овнешки гювеч, било понякога цяло агне. Слагаха Динев на централното място на софрата, а след обилния обяд идваха комшиите един по един да го видят, да поговорят с него, да си разкажат дертовете, да поискат акъл или просто да си поприказват за бъдещето, какво ще стане с тях, след като се освободи Македония, а накрая и да си попеят старите родни песни. Годините, минали в емиграция, отдалечеността, по странната особеност на съзнанието да митологизира всичко, което не е пред очите им, превръщаха бедните забравени чукари в обширни плодородни полета, малките рекички и поточета в огромни плавателни реки, изпълнени с риба, схлупените им къщички от плет, замазани с кал, едва подаващи се над земята, в дворци, блатата в кристални езера, а живота там — незабравим и великолепен.

Но когато той навлезе в бедняшкия квартал, внезапно спря. Отново тази тревожна мисъл за близката смърт на банкера започна да измъчва съзнанието му. Разбра, че този неделен обяд при тетин му Тано ще бъде мъчителен за него. Но какво да прави?... Тогава изведнъж реши да отиде при младия Скарлатов. Пое обратния път отначало с умерен ход, после все по-бързо и по-бързо. Само да го завари вкъщи, повтаряше си той, сякаш там, при сина, щеше да намери облекчение на страха за бащата.

В този скучен неделен ден младият Скарлатов се бе излегнал на дивана и четеше един моден френски роман от Пол Бурже. Изненада

се, когато на вратата му се почука и влезе разстроеният Туше Динев.

— Да не е изгоряла Банката?...

— Баща Ви никак не е добре.

Борис стана от дивана.

— Какво се е случило?

— Засега нищо особено...

— Значи е здрав?

— Външно, да.

— Оставете пакета, Динев, и седнете. Обяснете ми по-спокойно.

— Тази сутрин беше много блед.

— Той никога не е бил червендалест.

— Стори ми се на два пъти залитна. Не може да пази равновесие.

— Това е друго нещо. А защо дойде при мен? По-добре беше да извикаш лекар.

— Какво говорите, господин Скарлатов! Ако доведе лекар, къщата няма да ме побере. Баща Ви мрази лекарите. Здравата ги мрази! Веднъж каза, че те са убили майка Ви...

— Не му липсва изобретателност!

— Простете, че дойдох при Вас, но Вие сте единственият човек, който може да му въздейства.

Скарлатов се усмихна.

— А мене, господин Динев, ще ме побере ли къщата ако почна да му давам съвети? Как мислите? Няма ли това да бъде последното ми посещение?...

— Не, господин Скарлатов. Той се бои да не скъсате отношенията си. Би преглътнал много от Вас.

— За съжаление, нямам никакъв талант на болногледач, а още по-малко съм годен да давам съвети.

— Не става въпрос за съвет. А просто да бъдете до него. В момента той има големи трудности...

— Мога ли да знам какви? Вероятно сделки, загуби?

— Не, господин Скарлатов. Тази вечер той трябва да отиде на среща с цар Фердинанд в Двореца.

— Я виж ти!... Но не за пръв път отива в Двореца, нали?

Динев кимна с глава.

— Знаете ли целта на посещението му?

— Предполагам, че е във връзка с новия заем от Парѝ Ба. Но не ме питайте, господин Скарлатов. Сам ще Ви разкаже, ако се интересувате. Той не крие нищо от Вас.

— Вие знаете, че в банковите работи не се месея.

— Не става въпрос за работа, а за една човешка подкрепа на болен. Страх ме е, господин Скарлатов. Той ще бъде сам, без близък, и това посещение в Двореца може да му струва много...

— Не разбирам, господин Динев, за кого се страхувате — за него или за себе си?

— И за себе си. Ако се случи нещо с него, край и на мен!

— Не е хубаво да свързвате съдбата си с една-единствена личност.

Туше Динев тихо каза:

— Аз съм привързан към него. Много тежко бих преживял неговата смърт.

Младият Борис почна да се разхожда по стаята. Внезапно спря пред Динев и го погледна в упор. Сините очи на Динев не трепнаха.

— Ще Ви задам един-единствен въпрос... Отговорете точно! От това ще зависят бъдещите отношения между нас. Баща ми знае ли, че сте тук при мен?

Динев скочи на крака. Той толкова се развълнува, че почна да заеква.

— Не господин Скарлатов. Бога ми — не! Как можахте да си помислите!...

— Добре, вярвам Ви, седнете. Кога е срещата?

— Довечера в осем часа.

— Ще дойда към седем.

Туше Динев стана.

— Благодаря Ви, господин Скарлатов. Много Ви благодаря.

— А мога ли да му кажа, че сте идвали при мен?

— Разбира се.

— А че сте забелязали, че е болен?

— По никой начин!

— Но той ще разбере, че Вие сте причината за моето посещение.

— Знам.

— Няма ли да Ви навреди това? Няма ли да предизвика неговия гняв?

— О, не! Радостта му да Ви види ще е толкова голяма, че даже да се разсърди, ще му мине... Довиждане, господин Скарлатов! Още веднъж Ви благодаря. Толкова много се надявам на Вас!...

— Довиждане, господин Динев. Забравихте си пакета...

След това посещение Туше Динев напълно се успокои, въпреки че нямаше никакви нови поводи за подобно нещо. Просто младият Скарлатов излъчваше същото спокойствие и сигурност, както старият банкер. Динев чак сега забеляза тази черта в сина. Голямо нещо са старите банкерски родове, си мислеше той. Раждат се господари. От нищо не се стряскат!... Бе закъснял за обяда при тетин си Тано и въпреки пестеливостта си, взе първия файтон, който мина край него. Беше радостен и окрилен.

ГЛАВА ШЕСТА

Навън вече мръкваше. Стариият банкер, облечен официално във фрак, се разхождаше в салона. До срещата оставаше един час. Разстоянието до Двореца бе стотина метра, но за пръв път банкерът не бе уверен в себе си. И не от това, което му предстоеше, нито от вероятно неприятния разговор. Бе разколебан във възможностите на тялото си. Главата му продължаваше да се мае. Погледна оставените върху масата цилиндър и снежнобели ръкавици, а до тях тънкия бастун, приличащ на ездитен бич със златната глава на орел и тюркоази на мястото на очите. Той не се разделяше от него, но го носеше не за да се подпира, а наистина като ездач. Сега за пръв път в живота си трябваше да му послужи с истинското си предназначение. Затова се разхождаше нагоре-надолу без бастуна, за да се упражнява в ходенето и придобие увереност в краката. Но това тяло, което досега му се подчиняваше, тоя път предявяваше своите права. Нямаше и съмнение. Походката му бе неуверена. А той толкова много държеше на външния си вид, на изопнатата си като струна фигура, на високо изправената глава, сякаш гледаше небето, с което създаваше неповторимото чувство в околните на неизмерима гордост, самочувствие, презрителност и сила. Като всеки велик актьор той знаеше качествата и въздействието на физиката си върху заобикалящите го. С тази своя осанка той внушаваше на събеседниците си страх, уважение и превъзходство. Знаеше, че към същото нещо в целия си живот се бе стремил и Фердинанд. Бе се интересувал от личността му. Ценни характеристики му бе дал генерал Стоев и още много други хора, които умееха да наблюдават и откриват преди всичко недостатъците му. Самият той също имаше собствени наблюдения. Така си изгради образа на Фердинанд — условие абсолютно необходимо за работата му на банкер. Имаше точни сведения, че този човек пред всяка среща, с когото и да било, особено пред повече хора, пред всеки прием и даже пред всяка интимна вечеря се възбуждаше не толкова от смисъла на предстоящото, колкото от въздействието, което ще упражни с външността си. С часове, дълги

часове стоеше изправен пред огледалата, които бяха прекалено много, от най-различна форма и големина, и придаваха на иначе луксозно обзаведения дворец, нещо лекомислено и театрално. Този човек твърдо вярваше, че първото впечатление, една блестяща поява, е най-значителното нещо, което може да повлияе на околните, а не умът и логиката. Облеклото му, униформите му, ордените, белият калпак, перата, лентите, многобройните пръстени, които сменяше по няколко пъти на ден, каляските, лакеите, близките му сътрудници, живеещи в Двореца, цялата наредба, всичко бе подбрано, накичено, натруфено така, че да изглежда като фон на неговата личност. И, разбира се, най-прекрасният от всички, появяващ се като недействително, неземно същество в подходящия драматичен момент, бе самият той!... Колко време губеше за най-малките дребни подробности всеки път и при всички случаи, колко репетиции и смени на декорите се налагаха, за да остане този човек доволен от новата постановка!... Беше владетел на България вече дълги години. Смени няколко пъти облика си от млад княз до цар. Сега играеше ролята на сериозен господар, умен, хитър, знаещ значението и силата си. Прибави към външния си вид и бастун, твърдеше, че е болен от подагра — болестта на кралете! Тя също служеше за многобройните му театрални выпльщания — да отива на лечение във всички модни бани на Европа, да подчертава, че болестта му е вследствие неуморния труд за благото на държавата или да предизвиква понякога умиление и съчувствие. Този човек обичаше не само себе си, не само тялото си, но и всяка част от него. Когато обаче се налагаше да играе другата роля, ролята на военачалник, особено пред войската, този бастун липсваше. А и го носеше по такъв начин, че никой сериозно не възприемаше подаграта му. Беше дребнав, неимоверно дребнав като жена, с типично женски, клюкарски наклонности. Ако към всичко това се прибавеше подигравчийството, не чувството за хумор, а именно подигравчийството му, и преди всичко към някои физически дефекти в околните, се получаваше нещо наистина неприятно за този, който ще се срещне с него. Старият banker не си правеше илюзия, че Фердинанд няма да забележи веднага неговата немощ и неустойчивост. Това щеше да го изпълни с радост. Една истинска радост!... Мислено си представяше как ще протече диалогът. Знаеше абсолютно сигурно, че веднага ще заговори за собствените си болести, за подаграта, а после ще прехвърли

медицинските си разсъждения върху него, банкера Скарлатов, който никога никому не позволяваше да беседва върху здравето му. Щеше да му препоръча най-реномираните бани в Европа и съответните модни лекари. А после, когато си отидеше, с часове щеше да го имитира — походката, гласа му, и да се смее от сърце заедно с блюдолизците около него. Да отложи срещата? Бе мислил и по това. Първо, нямаше никак време и беше убеден, че в близките дни това му състояние няма да премине. Ще трябва дълго да се лекува. Може би и никога нямаше да се подобри?... Не, от тази среща той не очакваше нищо добро!...

Унесен в невеселите си мисли, той не чу, че вратата се отвори и в салона влезе младият Борис Скарлатов. Когато го забеляза, първата му реакция бе на неудоволствие, но бързо се преодоля. Искаше да го попита какво го води при него, но нещо го спря. Преди всичко облеклото на сина му. И той бе в официален фрак и държеше белите си ръкавици в едната ръка. Трябваше му време да съобрази. Но Борис го изпревари.

— Разбрах, че отиваш в Двореца. Изпитвам любопитство да видя отблизо Фердинанд. Би ли ме взел със себе си?

Старият банкер не отговори. Влизането на сина му подежда като шок. Изведнъж той събра сили и вдигна глава. Това бе огромно напрежение за него. Но и този път волята му надделя тялото, което не искаше да го слуша. Почувства, че стои твърдо на краката си, но докога? Колко време щеше да успее да се задържи?...

— Аз не съм изпращал Туше Динев при теб.

— Знам. Но съм му благодарен, че ме уведоми за някои неща, които не съм предполагал.

Старият банкер, за разлика от друг път, не изпита гняв към Туше Динев. Наистина той бе действал без негово знание, нещо, което банкерът строго наказваше. И все пак тази самоинициатива сега не го разсърди. Даже изпита чувство на признателност към Динев. Той дръпна панделката и някъде извъня звънче. Влезе Никола.

— Да дойде веднага при мен Динев!

— Няма го — каза Никола.

— Хитро е това куче. Щом види тоягата, подвива опашка и изчезва.

— Моля те, обещавай ми, че няма да го закачаш.

Баща му се усмихна.

— Познава ме добре. По-добре от Баязид. Ще се появи, щом ми мине... Бъди спокоен! Ще изпиеш ли едно кафе с мен?

— Защо не.

— Никола, нека Донка приготви две силни кафета!

Малко по-късно баща и син седяха в салона и пиеха кафе.

— Не разбрах дали ще ме вземеш със себе си в Двореца? — попита Борис.

— Щом настояваш... Въпреки че няма да ти бъде много интересно.

— А ти лично искаш ли да дойда?

— Така направо е неучтиво да питаш, но ще ти отговоря. Да! Желая да бъдеш с мен! А аз на свой ред ще те попитам: ти искаш да дойдеш не от любопитство, нали, а заради мен?...

— А това учтиво ли е от твоя страна? Да, разбира се, идвам заради теб!

— Винаги съм се стремял да отгатна тия скрити пружини, които карат хората да правят или искат това, а не онова... Какво те доведе тук? Страх те е за мен?

— Не, разбира се. Аз не съм Туше Динев.

— Тогава може би съжаление?

Младият Борис се извърна към баща си. Последният го гледаше със свойствения си малко насмешлив начин, така добре подчертаван от кривогледото му око.

— Не те и съжалявам. Ти си от хората, които никой на този свят не може да съжалява. Обратното — да те мрази, да! Но това е и твоята гордост...

— Вярно си отгатнал. Тогава не разбирам...

Младият Борис пак погледна стария човек в сивите му очи. Сега лицето му бе сериозно и никак, никак не изглеждаше насмешливо...

— Не. Не е от любов — каза Борис. — И ти добре знаеш, че такова чувство към теб не съм изпитвал.

— Знам. Мислил съм и по тия неща... И съм стигнал до убеждението, че чувството на любов към най-близките се заражда рано, твърде рано, може би още в първите мигове от живота на човека. Сигурно затова любовта към майката се запазва завинаги, докато бащата трябва да я извоюва. Аз не направих това и го знам. Не се оправдавам, но и не съжалявам. По тоя начин ти стана напълно

самостоятелен, което е основата на свободната личност!... Все пак ти не ми отговори на въпроса...

— Искам да бъда с теб, когато не си добре! От чувство на справедливост. Не отричам, че е имало моменти, когато дълбоко съм те ненавиждал и съм искал да те видя унижен. Но като те сравнявам с останалите хора, не мога да не оценя превъзходството на ума ти. Затова не искам да издевателстват над тебе, да те видя повален в прахта, където да те ръфат псетата... Може би обяснението не е съвсем точно и да не ме задоволява, но толкова мога да кажа засега!...

— Горе-долу е вярно... Така и предполагах, но и това е нещо за мен...

Старият banker извади от джоба на жилетката големия си красив, златен часовник, с инкрустации на капака, специално изработен от фирмата Брегет. После затвори капака и стана.

— Време е да тръгваме...

Баща и син Скарлатови влязоха в Двореца не от официалния вход, а от портата до караулното помещение. Трябваше да почакаят, докато дойде дежурният адютант на Царя — един рус момък с голобrado лице, строен, с тънка талия. Старият banker си помисли, че за такива в народните песни се казва кръшен стан. Адютантът се учуди, че бяха двамата Скарлатови, но нищо не каза. Поведе ги по мраморната стълба. Огромните кристални огледала отразяваха всяка подробност от фигурите им. Той бе доволен от външния вид както на себе си, така и на сина си. Офицерът учтиво ги покани да седнат в малкия салон пред кабинета на Царя. Забави се прекалено дълго, но bankerът не се учуди. Това бе също част от играта. Старецът заоглежда обстановката. Разбираше от мебели и стилове. Оцени веднага красотата и стойността им. Странно, мислеше си bankerът, че той има безспорен вкус към красивите предмети. Бе чувал, че се заобикаля и с красиви, напети, преди всичко руси адютанти, като този, който ги посрещна. Слуховете, които се носеха за отношенията му с тях, изглежда не му навреждаха много. Беше успял да внуши на народа, че владетелите имат право на подобни човешки слабости.

— Негово Величество ви очаква.

Адютантът широко отвори тапицираната с кожа и позлатени кабари врата и се отмести с елегантна стъпка встрани, за да минат двамата Скарлатови. После тихо я затвори след тях.

Озоваха се в обширен кабинет, който старият banker познаваше още от времето на Александър Батенберг. Но нищо не бе останало в него от онова славно време. В този кабинет всеки тогава можеше да влезе и с повод, и без повод. Понякога тук се събираха офицери с кални ботуши или цивилни мъже в обикновено облекло на приятелски мъжки гуляи, без етикеции, сякаш не са в дворец, а на поход. Аскетизъм и военна наредба лъхаше от всичко в този кабинет тогава, включително и миризмата на силен тютюн, влажна кожа и сбруи на коне. Като прибавиш и приветливостта, младежката красота и доброта, вроденият аристократизъм и любезност на хубавия Княз, впечатлението оставаше за цял живот, като за нещо весело, радостно и пролетно. А сега кабинетът приличаше повече на дамски будоар, с много мебели и безброй дреболии, макар и изящни, но отвличащи погледа. Преобладаваше червеният цвят. Един огромен бюст на самия Фердинанд стоеше на централно място, а зад бюрото му, върху стената, имаше също такъв портрет в три четвърти, където царската особа бе накичена с всички възможни ордени, панделки, пръстени, акселбанти и приличаше повече на унгарски хусар от някоя оперета. Всичко това мина през ума на стария banker, защото Негово Величество, навел глава над огромното бюро, претрупано с дребни скъпи неща, пишеше нещо. Погълнат всецяло от работата си, той не бе чул влизането им... Какво ли си шари по хартията, запита се старецът, защото знаеше отлично, че този път актьорът бе решил да ги посрещне именно като страшно делови мъж, смазан от работата си за благото на народа. И за сетен път се изненада какъв предвзет и слаб актьор е всъщност Фердинанд. Банкерът небрежно се облегна на тънкия си бастун, една поза, която бе толкова често виждал навремето в Лондон от прочутите британски денди. Лицето му бе спокойно и особено насмешливо. Младият Борис, който за пръв път виждаше Владетеля в неговия дом, възприе същата пренебрежителна стойка като баща си, застанал малко по-назад, но любопитството му бе голямо. Така и тримата в кабинета дълго време мълчаха. Скарлатов с нищо не даде повод да се забележи, че е нетърпелив и недоволен. Напротив, от минута на минута спокойствието му растеше, докато човекът зад

бюрото явно не издържаше тишината. Тактиката на банкера бе да му развали удоволствието от очаквания ефект. Беше твърдо решил да не се учудва, нито стряска, както блюдолизците правеха, за да се харесат.

Когато Фердинанд вдигна глава и погледна към тях, първото впечатление на Борис бе колко това лице не е българско!... Той никога не беше срещал такова лице дори в чужбина. Сякаш притежателят му бе от друга планета или представител на непозната раса. Това, което сепваше всеки, който за пръв път го виждаше, бе носът. Огромен нос, така екзотичен, както хоботът на слона. Малката му остра брадичка и мустаците, разперили криле като лястовица, още повече подчертаваха тази стърчаща особеност. Косите му, въпреки че изкусно бяха пригладени на темето, бяха много оредели. Царят се изправи в целия си ръст зад бюрото, облегна се с длан на него и след като зае устойчива поза, фиксира двамата Скарлатови със своя толкова много репетиран, презрителен и гневен поглед. Фердинанд, който благодарение на ласкателите си бе въобразил, че именно този поглед е най-характерната черта на властната му натура, поглед, който кара всеки да трепери от страх и мигновено внушава превъзходството му, сега не забеляза никаква реакция в посетителите си. Отначало се учуди, а после взе да се безпокои дали наистина нещо не е пропуснал и неспокойството премина в обърканост. Въпреки че познаваше етикецията до най-дребнави детайли, Фердинанд не бе учтив човек. А дългите години, прекарани в България, още повече усилиха това впечатление от него. Ето и сега, вместо да поздрави и покани гостите си, той попита с типичния си немски акцент:

— Кой е този до Вас?

Въпросът бе отправен към банкера. Но вместо да му отговори, той каза:

— Добър вечер, Ваше Величество. Дойдохме по Ваша покана.

— Аз съм поканил един човек.

— Грешка няма. Това е син ми Борис Скарлатов — депутат. Аз и той сме едно и държа на това!

— А не е ли синът Ви от тия млади депутати-социалисти, които непрекъснато лаят в Народното събрание срещу мен, псуват ме и ме ругаят? Мене, който съм дал най-демократичното управление в Европа, най-свободната преса! Мене, който не спя и по цели денонощия мисля за благо на Отечеството!

— Ваше Величество е достатъчно благороден и издигнат владетел, за да обръща внимание на речените думи. Впрочем в английския парламент съвсем не е по-добре...

— Виж бе, Скарлатов! Виж!

Фердинанд наведе глава, за да покаже оголялото си теме. Той много често пред различни хора го бе показвал, а пред банкера за трети път.

— Виж! От какво ми окапаха косите? От ядове! От тия, дето ужким на думи ми помагат, а на дело ме копат!

Тук той се спря, за да може банкерът да оцени народния израз.

— Копат ме! Все недоволни, особено младите!... Ругаят ме и за какво? Затова, че искам народът да благоденства! Че искам да обединя всички българи и български земи под един покрив!

— Не сте прав, Ваше Величество. Надеждите на българите сега са съсредоточени във Вас и само във Вас! Твърдо вярвам, че ще ги оправдаете, даже с цената на здравето си.

— Казвате, здравето ми... Последния път в Мариенбад знаете ли какво ми каза професорът?

— Любопитен съм да чуя.

— Каза ми: Ваше Величество, Вие се съсипвате! Ако така карате, ще умрете. Ето това ми каза!...

— Нацията няма никога да забрави тази Ваша жертва. Но това, което постигнахте, си заслужава жертвата! Сега България икономически е най-добре от всички съседи, с най-голямо политическо влияние, а да не говоря за армията — най-силната на Балканите!

— Е добре, че спомена и за армията, и за офицерите! Каналии!... Разбойници, бандити и крадци! Обрах всичко, каквото можах, а после го струпах на мен!

— Вашият гръб, Ваше Величество, е достатъчно голям и силен, за да предпази авторитета на армията.

— Ето тази афера с генералите не ми дава мира! Толкова години и все с нея ме нападат! И какво спечелих аз в България?

„Всичко, което си сега и което имаш“ — искаше да каже банкерът, но се сдържа.

— Раздадох имотите си, продадох всичко ценно, което притежавах, и го поднесох в дар на народа, на България!

Странна бе метаморфозата на Царя, която наблюдаваше младият Борис. Отначало надменност, а после оплаквания от болести и дребнави нападки срещу армията и офицерите. Но неговата същност бе второто и той не я прикриваше. Актьорството бе само обвивка, която бързо падаше. Увлечен в разговора, Фердинанд сякаш не забелязваше промените си. Когато се сети да ги покани да седнат, той млъкна. Явно, младият Скарлатов му пречеше. Царят позвъни и се яви адютантът. Повика го с пръст при себе си и нещо му прошепна на ухото. Дежурният излезе. Разговорът не вървеше. След малко вратата се отвори и стройният рус офицер рапортува с ясен глас:

— Негово Височество, княз Борис Търновски!

Престолонаследникът бе младо, голобрадо, тънко и стройно момче — среден на ръст. Банкерът го виждаше за пръв път отблизо. Макар и облечен във военна униформа, в него нямаше нищо военно. Старият Скарлатов познаваше майка му Мария Луиза Бурбонска. Някога, когато тя за пръв път стъпи на българска земя, в свитата, която я посрещна начело със Стамболов, бе и bankerът Скарлатов. Сега, когато видя престолонаследника, пред очите му изпъкна именно тя: слаба, тънка, плаха, с приведени рамене и грозничка, според българския вкус за женска красота. Наистина тя не бе красива, но в нея, макар да бе младо момиче — на 23 години, — се усещаше вътрешна сила, тази сила, която можеше да даде само религията. Възпитана в католически дух, по-скоро за монахиня, отколкото за владетелка, омъжена за княз, в когото грубото, първичното, арогантното и тщеславното бяха смесени почти в еднакъв размер. Дошла в една чужда, почти варварска за нея страна, без всякакви близки, без да знае езика, тя тук не намери нито съчувствие, нито подкрепа както от българите, така и от чужденците царедворци. Още от първия ден тя трябваше да се бори сама срещу всички — срещу съпруг, придворни, правителство, армия и православно духовенство. И само в католическата вяра тя намери опора. Многобройните похождения на Фердинанд както с жени, така и с мъже дълбоко я нараняваха. Презрителното държание на любовниците му към нея я караха да се затваря с часове в своите покои, да плаче и търси утеха в молитвите. Хората са безцеремонно зли, си мислеше bankerът, към грозничките жени, особено ако са добри по душа, религиозни, и оттук невъзможността им да направят зло никому. А безнаказаността води

винаги до издевателства. За краткия период на този брак тя му роди за пет години четири деца — две момчета и две момичета. Но никое от тях не прилича толкова много на нея, колкото първородният княз Борис Търновски... Същия дребен кокал, същата нежна конструкция на тялото, същите сини очи и редки коси... Дали и душевно прилича на нея, си мислеше банкерът. Тогава сигурно ще е нещастен... Силният дух на тази жена, нейната неистова религиозност, която можеше да се сравни с католическите светици в първите векове след Христа, загинали за своята вяра, логически доведе и нея до жертвата на своя живот. Покръстването на Престолонаследника в православна религия, станало против нейната воля, я доведе до пълен мистицизъм, до отричане от себе си, до желанието за смърт и тя наистина постигна своето. Умря, напълно откъсната от света, погълната от своята жертва. Умря, както би трябвало да умре една светица по каноните на католическата църква. Дали това момче знае тази трагедия? Дали тя и в неговата душа не е оставила една дълбока, незаздравяваща рана?... За един бъдещ владетел това, което се случи с майка му, би обременило душата му завинаги. Това неминуемо би се отразило върху всяко негово решение. Дано да се е метнал на Фердинанд, мислеше си банкерът, който няма вяра, няма религия, няма идеал, затова и психиката му не е обременена. Оттук и неговата решителност, но и лекомислието и здравите нерви!...

След като поздравиха на крака младия престолонаследник, всички седнаха, а Фердинанд почна да се разхожда по кабинета. Княз Борис Търновски мълчеше.

— Ето виждате ли, господин Скарлатов, трудно е да възпитаващ синове.

— Защо, Ваше Величество? Моят син е напълно самостоятелен. Той има докторат от Женевския университет.

— Повярвайте ми, господин Скарлатов, аз съм учил в Терезиян колеж. Имам и докторат по естествени науки. И какво? За какво ми послужи образованието? Да не би да станах от това по-умен?! В полка, където служех, от простите фелдфебели аз научих далеч повече, отколкото от професорите.

— А Престолонаследникът няма ли да учи в някой европейски университет?

— Образованието разваля нравите! Да го дам да учи в Европа?! Да се върне картоиграч, пияница и брантиите да го повредят!...

Тук Фердинанд спря да говори и отиде при стария banker, който стана от фотьойла. Взе го подръка.

— Е, господин Скарлатов, нека оставим младите да си поговорят, а ние, старите, да решаваме въпросите на държавата.

Bankerът разбра. Бе извикал Княза, за да се освободи от младия Скарлатов. Престолонаследникът стана и въпросително погледна към Борис. Той също разбра. Двамата излязоха от кабинета. Останали сами, Фердинанд пусна ръката на bankera. Отново лицето му стана надменно и презрително.

— Е, господин Скарлатов? Благоволихте най-послед да дойдете!... Та какво съм аз за Вас! По-малко от пъдарин!

— Не сте прав, Ваше Величество. Не бях добре със здравето.

— Но това не Ви пречеше да се разхождате всеки ден с часове из околностите на София.

И това знае, помисли си bankerът, но каза:

— По предписание на лекарите.

— Лекарите са ахмаци! Познавам ги добре, затова сам се церя. Препоръчвам Ви и на Вас!

— Горедолу и аз се стремя сам да се оправям.

— А защо, господин Скарлатов, ме изоставихте в този труден момент?

— Не разбирам добре въпроса Ви, Ваше Величество...

— България е застанала пред съдбоносни решения, а пари няма! Извиках Ви да Ви попитам какво направихте, за да помогнете на Отечеството?

— Мисля, че това е работа на министъра на финансите и министър-председателя.

— И те са едни баби! Да бях аз на тяхно място, досега да съм взел сто заема!...

— Не трябва да сравнявате всички със себе си. Те толкова могат, толкова правят...

— А Вие лично, господин Скарлатов?

— Едва ли бих направил повече от тях.

— А защо Вашите приятели — французите, не дадат пари? Държат ни във финансов капан! Какво искат още? Нека кажат! Ще се

спазарим все някак си, както сме правили досега...

— Изглежда този път, Ваше Величество, не се касае до спазаряване...

— А до какво, дявол да го вземе?!

— Вие по-добре знаете от мен. Искат този път политически гаранции.

— Гаранции? Та каква по-голяма гаранция от мене! Аз, господин Скарлатов, по кръв съм французин! Имам право даже на френския престол! Аз съм повече французин от техните министри! А сега ми говорят за гаранции!...

Банкерът се усмихна. Това беше също едно от любимите превъплъщения на Фердинанд. Когато искаше, ставаше французин и върл католик, при нужда — изтъкваше славянския произход и православната вяра, когато му бе изгодно — немския, а при други обстоятелства — италиански и английски. Европейските дворове се бяха така смесили в разклонени роднински връзки, че той можеше да бъде от каквато и да е националност.

Старият Скарлатов каза:

— Става въпрос за договорени политически ангажimenti. Войната, която предстои, е насочена против Турция. Там французите са вложили огромни средства. Това е едната страна на въпроса. Втората е по-важната. Те се боят, че нашето правителство не е толерантно към френското. Че играе зад гърба им с австрийците.

— Това не е вярно! Заради французите аз си развалих отношенията с австрийския император Франц Йосиф и той никога няма да ми прости. Да не говорим за тоя ненормален и сакат Вилхелм Кайзер! Какво съм аз? Един чист славянин с френска кръв! Не им ли е достатъчна гаранция близостта ми с Русия и руския император?

— Не, Ваше Величество. Те искат гаранции не от Русия, а от Вас.

— Скарлатов, Вие винаги сте били черноглед! Според мене това е игра за повече печалби и нищо повече, а Вие търсите под вола теле! Ще дадат пари, както винаги са давали! Нашата цел е да измъкваме откъдето можем. От немци, от австрийци, от французи, от патагонци, от дявола, ако щете!

— А как ще ги връщаме?

— Вие, господин Скарлатов, знаете моя принцип. Взимай пари, когато ти дават, и не плащай! Или по-точно, плащай само лихвите! И

досега тая моя проста финансова формула винаги ми е носила успех.

Да, наистина, си помисли банкерът. Тая проста глупашка формула досега и за твое учудване е давала блестящи резултати. Дали тоя човек наистина има луд късмет?... Той си спомни сентенцията на Балзак. Заемодавецът е винаги в много по-неизгодно положение от получателя. Но докога?...

— Дано да сте прав, Ваше Величество!

— Прав съм! Сега трябва да измъкнеш пари отвсякъде! На Вас се надявам, че ще положите всички усилия да получим заем от Франция. А пък аз ще се помъча да намеря такъв от Австрия.

Скарлатов трепна. Може би това беше отговорът на въпроса от Парѝ Ба и Тюретини.

— А по какъв начин, ако смея да попитам, ще направите това, Ваше Величество?

— Ще отида лично във Виена. Е не, разбира се, на официално посещение. Полуофициално. Ще взема с мене и синовете ми княз Борис и принц Кирил.

— А кога смятате да направите това пътешествие?

— Съвсем скоро. Края на май. И пак ще измъкна пари за България! Тоя дърт пръч Франц Йосиф^[1] ще даде! Та аз съм бил офицер в неговата армия! И той помни това.

Банкерът усилено мислеше. Ето отговорът е ясен. Той ще кокетничи с Австрия, ще иска заем и вероятно ще поеме политически ангажменти. Това неминуемо ще разберат във Франция. В резултат заемът няма да бъде отпуснат. Ще притиснат слабите австрийски банки така, че и те няма да дадат пари!... Той се колебаеше между лоялността към Царя и Парѝ Ба. Но реши да бъде докрай честен.

— Ваше Величество. Не правете това! Не отивайте в Австрия! Това ще усложни нещата. Франция няма да отпусне заема!

— Черноглед сте, Скарлатов, и не сте добър политик! Ето това е разликата между нас! Аз съм решителен, а Вие се колебаете. Уверен съм, че ще вземем пари отвсякъде! Всеки с удоволствие ще даде. А после ще ги върнем не от себе си, а от победените. Така са правили всички велики завоеватели. Аз не искам да съм цар на една малка, бедна, овчарска страна! Искам да съм цар на Велика България! И ще бъда! Не вярвате ли?

С бързи стъпки Фердинанд отиде към една от стените на кабинета, където имаше червена брокатена завеса. Дръпна я. И там един огромен рисуван портрет, в цял ръст, се изпречи като призрака на Хамлетовия баща. Това бе самият Фердинанд, нарисуван с маслени бои. Облечен в тежка тога, обсипана с бисери, типичната византийска корона на главата, със златна топка в ръка, изобразяваща земното кълбо, и златен скипър в другата ръка. Алюзията бе толкова ясна, че не търпеше тълкуване. Този човек се готвеше да стане новият император на Византия. Но той е луд, си каза банкерът. И без да иска, в съзнанието му изпъкна френският израз: *Il est complètement fou, il est folu*^[2]. Скарлатов бе потресен. Трябваше му време и спокойствие, за да обмисли всичко.

А докато тази сцена се разиграваше в кабинета на Царя, Престолонаследникът бе завел младия Борис в една малка зала със стъклени камери. Там стояха препарирани птици, повечето от българските земи. Сбирката бе акуратно подредена и под всяка имаше бронзова табелка с името на птицата на латински.

Борис учтиво и подробно разгледа експонатите.

— Прекрасна и интересна сбирка, Ваше Височество. Има много вкус в подредбата.

— О, тя е съвсем малка! Може би началото на нещо по-голямо... Толкова бих искал да я попълня с птици от други страни! Да отида на лов там!...

— А какво Ви спира?

Престолонаследникът нищо не отговори и продължи:

— Може би трябва да мина един системен курс по орнитология и ентомология.

— Трябва да настоявате за университет!

— Много бих искал...

Настъпи пауза. Борис остана с впечатление, че Престолонаследникът не се доизказа. После стана нещо странно. Това слабо, хилаво момче, със сини очи и оредяла коса, облечено като актьор от столичен театър — във военна униформа, която никак не му стоеше, каза:

— Виждате ли, господин Скарлатов, повечето време съм сам... Знам езици — немски, английски, френски, руски, италиански, испански и, разбира се, български. Усвоих напълно българския

правопис. С помощта на учители минах целия курс на българските гимназии. И, моля Ви, когато имате време, елате да си поговорим!... Бих дошъл и аз, но при мене е по-сложно, нали?

Престолонаследникът мило се усмихна и добави:

— Бих искал да бъдем приятели...

Той стеснително подаде ръка на Скарлатов. Трогнат, той му я стисна.

А разговорът в кабинета на Фердинанд протичаше за стария banker по особено мъчителен начин. Той бе уверен, че ще издържи и все пак искаше час по-скоро да свърши. След като изпълни мисията си и получи отговор на интересувания го въпрос, за него аудиенцията бе приключена. Но за да покани bankera на среща, Фердинанд имаше и свои лични цели. Първо се спря на бъдещото си посещение в Австрия и колко това ще му струва. Изтъкна, че в момента е материално затруднен. Ако беше друг човек, bankerът грубо би го попитал колко, но тук трябваше със заобикалки и намеци да разбере сумата. Не беше малка. И все пак той с удоволствие пое ангажимента за личен заем от Банка Скарлатови. Беше го яд, но се бе подготвил за такава възможност. Разбраха се парите да получи чрез австрийската къща на Ротшилд. А после изведнъж Фердинанд, за кой ли път, го заговори за аферата с генералите. Той се боеше, че отново ще я извадят на дневен ред именно сега, когато предстоеше война, с цел да го дискредитират. Изглежда бе здравата напласен, тъй като непрекъснато показваше стари и нови изрезки от вестниците, където не бяха пожалили нито генералите, нито самия него. С мъка успяваше досега да забави започването на този скандален процес и се боеше, че в последния момент ще излязат наяве документи с негов подпис, които много добре знаеше, че съществуват, но не знаеше точно в чии ръце са. И bankerът изведнъж реши. Извади плика. Подаде го на Фердинанд. Той учуден го погледна.

— Това какво е, Скарлатов? Пак ли нещо срещу мен?

— Вземете го, Ваше Величество. Това е подарък от мен. Бих искал в тоя решителен период от Вашата дейност да бъдете напълно спокоен и никакви лоши мисли да не минават през главата Ви!...

Любопитството надделя и Фердинанд взе плика. Отвори го и почна да вади една по една разписки и други книжа. Тук бе цялата колекция от така наречената афера с генералите и всичко, което се

отнасяше до него, което можеше да му навреди и от което се страхуваше. От минута на минута, докато четеше, лицето му се озаряваше от несдържана радост.

— И всичко това ми принадлежи?

— Да, Ваше Величество.

Фердинанд взе всичките листчета, отиде при камината, клекна и без да обръща внимание на Скарлатов, ги запали. Почака да изгорят, взе медната лопатка и разбърка пепелта. После се изправи, погледна Скарлатов с просълзени очи и с треперещ от вълнение глас каза:

— Благодаря Ви, господин Скарлатов. Аз никога няма да забравя тоя жест!

Не, банкерът не се лъжеше. Този човек бе актьор до мозъка на костите си, макар и слаб. Спомни си само преди няколко години, като честваха годишнината от Шипченската епопея, как същият тоя Фердинанд плака и прекъсва в ридания речта си, като подведе всички присъстващи и те да се тресат и обливат в сълзи. Не, няма да се подведе нито по влажните му очи, нито по треперещия глас. Той знаеше, че с даването на тази изобличителна архива Фердинанд не само че не ще му бъде благодарен, но ще се почувства силен, за да го удари при първия възможен повод. Само че той не знае, си каза банкерът, за двата важни документа, които винаги е смятал за унищожени, а те са в папката ми под наслов Фердинанд Саксен Кобург Гота. Банкерът държеше тази папка в личния си сейф.

На другия ден сутринта старият Скарлатов, още преди началото на работа, изпрати по Туше Динев, чрез телеграфиста, който тайно получаваше възнаграждения от Банката, шифрована телеграма до Генералния директор на Банк дьо Пари е де Пей Ба Алберт Тюретини със следното съдържание: „Съвсем скоро Фердинанд и синовете му ще посетят Виена“.

Това бе отговорът на въпроса и на задачата, които му бяха поставили. Бе останал докрай лоялен и към двете страни. Сега можеше вече да си позволи да се полекува и да си почине, за да събере сили, защото навлизаха в тежък период.

На другата вечер двамата с Динев вечеряха в трапезарията. Банкерът почти нищо не ядеше. Внезапно той попита:

— Ти никога не си бил на Запад, нали?

Динев щеше да изпусне вилицата от изненада.

— Не, никога.

— Смятам да ти възложа една задача от изключително значение.

— Целият съм слух, Ваше Превъзходителство.

— Ще отидеш до Женева. Това няма да бъде разходка за теб. Но след като изпълниш работата, ще можеш да прекараш две седмици в Париж на мои разноски, като разполагаш напълно с времето си.

Туше Динев бе потресен. Той не знаеше как да изрази благодарността си и по стария македонски навик, придобит от детинство, стана и целуна ръка на банкера.

— Ваше Превъзходителство, няма нещо на тоя свят, което не бих направил за Вас!

— Наистина ли?

— Да.

— Седни и се успокой. Ако така емоционално ще изпълняваш поръчението, ще си помисля дали да ти го възложа.

Лицето на Динев придоби сериозен вид.

— Е, мили мой издебнико. Ще трябва да прекараш през няколко граници голям товар злато. Тук става от ден на ден все по-опасно...

— Ваше Превъзходителство, имате ли вече план?

— Имам. Но ще го обсъдим заедно.

— Кога.

— Още тази вечер, след като се нахраниш. Искam от утре и аз да съм свободен и си почина човешки!...

---

[1] Франц Йосиф I (1830 — 1916) — австрийски император (1848–1916, от 1867 — австроунгарски) от династията на Хабсбургите. При него Австрия след поражението си във войни с Франция и Сардинското кралство, с Прусия и Италия изгубва господството си в Германската империя. В 1867 преустройва Хабсбургската империя в дуалистична монархия — Австро-Унгария. Сключва съюз с Германия (1879), от 1882 — Троен съюз. Води завоевателна политика на Балканите, която допринася за разпалването на Първата световна война. ↑

[2] Тоя е напълно луд, той е свършен (фр.) — Б.р. ↑

ГЛАВА СЕДМА

В началото на лятото 1912 година тихото градче Веве, разположено на Женевското езеро, на отсрещния бряг, изведнъж без причина се оживи. Пристигаха мъже без жените си, сериозни и делови, без скъпи екипажи, скромно, чинно, заедно с придружаващите ги лица. Отсядаха в малките хотели и пансиони на градчето. Заеха и голяма част от къщите, давани под наем. Имената на хората не говореха нищо, но начинът на обличането им, придружаващите ги секретари, камериери и охрана говореха противното. Те просто бяха пристигнали под чужди имена. По това време Веве бе забутано градче и макар и с великолепен климат, си оставаше все още едно швейцарско село, а не световен курорт. И може би малцина случайни посетители от големите столици на Европа, като срещаха по тихите улички някои от тия мъже, които внушаваха сила и власт, с учудване се питаха дали това не беше барон Ротшилд, или Рихард Витинг от немските банкови обединения, или Тюретини, или шефът на голямата банкова къща „Баринг енд Корпорейшън“ — лорд Левълсток, а може би и руският финансов магнат Рубинщайн, или директорите на Виенската Винербанк Ферайн Куранда и Лонщайн?... Кой знае?! Вероятно са се припознали... Какво биха търсили тук тези хора в забутаното градче, и то не в сезона?! Имената на тези могъщи банкери знаеше цял свят, но не те бяха главните посетители на Веве. Напротив, те се губеха сред останалите притежатели на по-малки местни банки от всички страни, швейцарски банкери или просто много богати хора, свързани с банките. Правеше впечатление, че участват преди всичко европейски банкери, и то от страните, между които назряваше бъдещият конфликт. Журналисти нямаше и никой със сигурност не можеше да твърди кои са лицата и за какво са се събрали.

Една тиха лятна вечер, когато хората вече си легнаха, при пълна тайна и усилена охрана, всички тия хора с придружителите си се събраха в казиното. То бе най-голямата зала в градчето и специално

подготвена за случая. Огромна елипсовидна маса със скъпа брокатена покривка заемаше почти цялото пространство, а край нея бяха наредени удобни кресла. Върху тази маса имаше, разбира се, цяла върволица от пепелници, чаши и разхладителни напитки. Около нея насядаха bankerите, почти еднакво облечени, сякаш негласно носеха своя униформа — в строго черни костюми, с джобни, златни, старинни часовници на масивни златни верижки, със златни игли на вратовръзките с един-единствен искрящ диамант от висок карат и също такъв диамантен пръстен на кутрето на лявата ръка. Това, което правеше впечатление, бяха лицата им — надменни, спокойни, уверени, лица на владетели, незастрашени от политически промени и народни вълнения. Лица, в които се чете едно — ето, ние сме господарите на света!

Така си мислеше младият Борис, който с любопитство ги наблюдаваше. Какво ли би било, ако ги нарисуваше Рембрандт по подобие на прочутата картина на търговската гилдия в Амстердам?...

От двете централни страни на елипсата бяха насядали крупните банкери — най-големите, най-богатите и странно — те се бяха подредили като армиите, които щяха да участват в бъдещия конфликт — от една страна французи, руснаци и англичани. Отсреща — германци и австрийци. По-нататък се разполагаха по-малките банкери чак до най-дребните. Това бе предвечна йерархия на подреждането, където основният принцип бе размерът на банковия капитал. Но погрешно би било да видим в тези групировки някаква ненавист или недоброжелателство. Напротив, всички бяха любезни помежду си, макар и загрижени. На масата седяха само bankerите, а сътрудниците и съветниците им — зад тях.

Някъде близо до най-големите откъм френска страна бе седнал Черният принц. Облеклото на барон Захариас бе пак напълно черно — с черна копринена риза, и само черният диамант на вратовръзката и големият му пръстен с черен камък мрачно просветваха от светлината на полилеите. Не се бе никак променил в тия години — същото застинало лице със ситни бръчки и кожа като пергамент, приличащо на египетска мумия. Когато влязоха баща и син Скарлатови, той ги поздрави с кимане на глава. Те не седнаха нито във френската група, нито в немската. Предварително си бяха определили още преди конференцията мястото между най-многобройните — неутралните

банкери, близо до барон Щерн, към края на масата. А барон Щерн бе още повече надебелял и косите му напълно побелели. Ръцете му трепереха. Пръстите му непрекъснато мърдаха, сякаш броят мънистата на броеница. Когато той ги видя, сърдечно поздрави стария Скарлатов и топло кимна на Борис, който бе единственият придружител на баща си.

Заминаването бе станало внезапно. След едномесечен престой на село старият banker се бе завърнал в София ободрен и по нищо не личеше, че е бил болен. Единствената промяна бе, че стана съвсем мълчалив сякаш напълно вгълбен в себе си. Банката бе свела до минимум дейността си. Сега той имаше много време и когато младият Борис дойде да го види, завари го в библиотеката, седнал в креслото да чете с червен молив в ръка. Полюбопитства и разбра, че чете Толстой. Книгите бяха за пръв път преведени и издадени в България от толстоисткото издателство. Бяха две: „Краткото изложение на Евангелието“ и „Пътят на живота“. Разлисти едната и разбра, че баща му внимателно ги е чел, вероятно неведнъж, защото страниците бяха изпъстрени със забележки и много подчертавания. Когато го заговори за тях, старият banker избягна да коментира прочетеното. Само каза:

— Мисля, че в областта на религията съм прочел доста и имам свое мнение. Но Толстой, това е последният религиозен гений, изпратен на човечеството, за да го предупреди пред грядущите страдания и ужаси, както Йоан Кръстител някога вдигна глас в пустинята: „Хора, свестете се!“

И вместо разговорът да протече на тази тема, изведнъж bankerът затвори книгата, остави я върху масичката и попита сина си:

— Ти свободен ли си?

— Напълно. Нямам никакви ангажименти.

— А какво би казал, ако ме придружиш до Швейцария?

— Отиваш на лечение? — учуди се Борис.

— Не, разбира се. Двамата никога не сме били заедно, не като баща и син, а просто като мъже. Предлагам ти една приятна разходка на мои разноски из Европа.

— Имаш някаква работа там?

— Не неприятна... Мисля, че ще ти бъде любопитно. Е, съгласен ли си?

Младият Борис помисли каква скука го чака в София и без много да се бави, каза:

— Защо не?...

Така двамата Скарлатови се озоваха в Женева. Най-възрастният, доайенът — един холандски банкер, сякаш изваден от музеите на миналата епоха, с дълги бели коси и голяма бяла брада на патриарх, се изправи и почука върху огромния звънец пред себе си. Настъпи гробна тишина. Банкерът заговори на френски. Това бе международният език, който всеки тук в залата владееше до съвършенство. Въпреки старостта си, гласът му бе ясен, бодър, отчетлив и малките му ръчички, потънали в големи старинни дантели, които се подаваха изпод черните ръкави, подчертаваха всяка дума. Странно спокойствие настъпи у всички от вида и гласа на стареца.

— Мили приятели... — започна той. — Радвам се да ви видя тук. Благодаря, че се озовахте на поканата. Настъпват тежки времена и вероятно за години наред няма да можем да се съберем, както днес... Търговията, както езикът, служи за връзка между отделните хора и народи, независимо от разстоянието, религията и расовата принадлежност. И все пак човек може да живее без говор — вземете глухонемите! Но без търговия не може, без обмен на материални блага човечеството ще погине. А в търговията най-важни са банките. Те направляват парите така, че да осигурят живота на обществото. Но в организма му често настъпват промени, които можем да наречем болест. Това са революциите и войните. За съжаление, се налага да ги приемем реално както земетресенията, наводненията, пожарите и епидемиите. Едно обаче не можем да приемем — болест, която води до смърт!... Вярно е, че ние кредитираме властта, но не сме ние лицата начело на държавите. Ние мислим, че ги направляваме по нашия път, но идват времена, когато те се отскубват от контрола ни и правят това, което би могло да доведе обществото до неговата гибел. Истина е, че нашите печалби нарастват при такива трагични обстоятелства, но това са болни пари, това са пари, с които ще трябва да лекуваме болното общество. Ето защо, макар често да се срещаме на бариерата като противници, сега се събрахме тук, за да определим поведението си в следващия мрачен период за планетата. Много ще бъде разрушено, ще бъде разрушено най-важното — връзките между хората, тоест търговията, а без нея ние сме нищо! Заради бъдещия фатален конфликт

ние трябва да обсъдим сега не това, което ни разделя, а това, което ни обединява! Ако е необходимо да резюмирам въпросите, те се свеждат до следното: ние всички знаем, че войната е явление, направлявано от висши сили, пред които можем само смирено да преклоним глава. Тогава какво ни остава?... Ние трябва да запазим, единствено ние, това, което имаме, за да можем след разрухата бързо да изправим човечеството на крак. Ние ще бъдем разделени на враждуващи лагери, въпреки че нас ни свързва братство помежду ни. Не бива да погине и най-малкият от нас! За тази цел е нужно да се осведомяваме по всички въпроси — военни, политически, стратегически, икономически, абсолютно по всички въпроси, независимо от нашата национална принадлежност. Капиталите ще бъдат затруднени в придвижванията и прехвърлянията. Нека не допускаме да губим връзката помежду си! Тук ще помогнат нашите по-малки братя. Мисля, че швейцарските банкери ще трябва да поемат върху себе си това благородно бреме. По въпроса за златото смятам, че всички сте били наясно, затова то изчезна от пазара. И последното — ще има печалби и свръхпечалби. Нека в тия съдбоносни мигове не се карае, а ги разпределим справедливо, независимо коя страна ще губи или печели! По тоя начин ще покажем на света кои хора са изпълнени с братска любов. И така, мислете! Ако и тия умове, събрани тук, не намерят изход, значи човечеството не трябва да съществува!...

Заседанието завърши късно след полунощ. Борис внимателно следеше дебатите. Ясно се виждаше разделението между големите и малки банки. В случая банковите концерни бяха само слушатели. Те по принцип не поеха нито ангажменти, нито дадоха гаранции. Но тази конференция им бе нужна по-скоро като техническа, в случай на аварийна ситуация. Това не бе никакъв опит за съюз на банките. Напротив! Ясно се виждаше непримиримостта на позициите и върлият национализъм. Всяка от двете страни очакваше, че ще измъкне лъвския пай от мършата. Всеки смяташе, че ще бъде победител в бъдещото стълкновение. И всичко това бе прикрито зад високопарни думи, уверения в любов и братство. Естествено бе, че никой не се подведе по думите. Всеки решаваше сам за себе си. Големите банки смятаха, че бъдещият конфликт ще доведе до изчезване на малките, а последните се надяваха, че именно този конфликт ще ги укрепи, тъй като тяхното значение ще нарасне. И все пак имаше някаква разлика

между банките, от една страна, и правителствата, държавите, дори народите, готови да се самоунищожат. Събраните тук банкери не стигаха дотам. Както членовете на една вълча глутница се хапят, бият и борят, за да наложат йерархията на по-силния, рядко изяждаха по-слабия, така и тук се чувстваше някакъв вълчи морал за запазване на вида. Защото и при най-сериозни разногласия, в най-големи сблъсъци, те никога не скъсваха окончателно връзките помежду си и оставяха една вратичка, открената за бъдещи преговори. За разлика от милитаристите това бе, макар и минимална, проява на цивилизация.

На другия ден баща и син Скарлатови се преместиха в малкия хотел в Женева при катедралата „Сен Пиер“. Той се намираше в старинната част на града, където старият banker винаги отсядаше. Посрещнаха ги с подобаващата почит. Отделиха най-хубавия апартамент. Чак сега младият Борис видя значението на богатството, на парите. Сякаш самото им притежание даваше уважението на околните. Те се грижеха за всичко: за изисканата храна, поднесена в скъпи съдове, за старите вина, за файтона, който чакаше навън, за всички наглед дребни неща, които отнемаха толкова време и сили на обикновения човек. Той често щеше да си припомня сентенцията на баща си: Парите са най-добрата смазка за скърцащите колела на жестокия механизъм на живота.

Баща и син Скарлатови не приеха поканата на барон Щерн за вечеря у дома му. Твърде много неща се бяха случили в тези години. Баронеса Щерн бе починала. Старият banker грохнал. Но го посетиха в банката. Посрещнаха ги по подобаващ начин — тържествено и същевременно като роднини. Сега отблизо Борис видя колко е променен!... Ръцете му трепереха непрекъснато и той ги стискаше една в друга, за да не бие толкова на очи дефектът му, но щом ги отпуснеше, почваше тази игра на пръстите, като че брои зърна на броеница, придружена от странно движение на устните, сякаш суче. Разплака се, когато ги видя. Сърдечно прегърна стария Скарлатов и сложи глава на гърдите му. После се взря в очите му.

— Дай, мили приятелю, да погледна за последен път светлата ти глава... По-голям си от мен, но аз ще си отида по-рано от тоя свят. Дано ТАМ намерим някога покой...

— Не бързай, приятелю — отвърна bankerът. — Винаги ще остане време да тръгнем на дългия път... В теб има още толкова

бодрост, на която биха завидели много млади хора!... Да не говорим за ума! Той ще остане вечно млад!

Наистина говорят и умът му бяха на мястото. Когато любезностите и прегръдките помежду им свършиха, барон Щерн обърна внимание и на Борис. Подаде му ръка и дълго я стиска на пресекулки. Борис усети как ръката му се тресе.

— Прости ми, млади момко, за всичко... Виждам, че умният ти родител ще има достоен заместник. — Очите му наново се насълзиха. — А аз на кой оставям всичко, за кой работих цял живот?...

— Имаш внуци — каза старият Скарлатов.

— Няма да ги дочекам да пораснат. А без мене всичко ще се разпадне...

— Аллах керим! — каза старият Скарлатов, а после се поправи на френски: — Каквото Бог даде!...

В общи черти Борис знаеше какво бе станало със Симон Щерн. Тя се бе омъжила за някакъв далечен братовчед в Холандия. Сега научи подробностите. Съпругът ѝ бил умен, инициативен и хитър. Притежаваше малка банка, но с голяма активност и деловитост. Работата му вървяла добре. Старият Щерн говореше за зет си с неприязнено чувство. Симон бе родила четири деца — две момчета и две момичета. Всяка година му гостували в Женева, но без зетя. Той според Щерн бил вълк в овча кожа и чакал с нетърпение смъртта му, за да се настани наготово в Швейцария. Но за внуците си говореше най-ласкави думи. Явно ги обожаваше.

— Предайте на Симон моите сърдечни поздрави — каза Борис.

— Ще я целуна от тебе, ще я целуна... — отвърна Щерн.

Стана му неприятно, защото Борис почувства, че се опитват да докоснат нещо дълбоко скрито в него, което никому не позволяваше, дори на своето друго Аз. Той мълчаливо понесе намека и нищо не възрази.

А баронът наистина ги посрещна богато — със скъпи напитки и деликатеси. Искаше по всеки начин да им угоди. После двамата банкери заговориха по деловите отношения.

— Както знаеш — каза Щерн, — получих пратката злато и сега е на сигурно място в сейфовете ми. Но как постигна това, мили приятелю?

— Много просто. Изтеглих от банката всички налични капитали, събрах, доколкото можех, вземанията си и посредством един приятел ги превърнах в злато. Тежко бе прехвърлянето в Швейцария, но блестящо го осъществи един мой сътрудник, когото познаваш.

— Направи ми отлично впечатление. Ти винаги си избирал умни и съобразителни помощници. А какво ще наредиш да направя с ценните ти книжа и акции?

— Остави ги както са! Продай само немските и австрийските акции и ценни книжа!

— Трудно ще бъде... Стойността им от ден на ден пада.

— Продай ги даже на загуба и превърни всичко в швейцарски франкове. Струва ми се, че те в момента са най-сигурни.

— Доларите също, но лирата-стерлинга ще спадне.

— И смятай вложеното в твоята банка за мое лично богатство, което не трябва да служи за спекулации. Ако се случи нещо с мен, оставил съм там запечатания плик. Там е казано всичко!

— О, не говори такива думи, не ме плаши!...

На лицето на Щерн се четеше ужас.

Следващите дни старият banker не се чувстваше твърде добре и остана в хотела. Борис разполагаше с много свободно време. По цял ден обикаляше Женева. Но в Университета не се отби. Само мина край него. Старият портиер Жан не бе вече на вратата. Вероятно е умрял, си каза той. Бог да го прости!... Къщата на улица „Гийом Тел“ все още съществуваше, но съвсем запусната. Мазилката бе изпададала, покривът наклонен на едната страна и само петелът-ветропоказател се въртеше със скърцане над мансардата. Прозорците бяха на глухо заковани с дъски. Тук не живееше вече никой. Долу на входа табелката показваше, че сега къщата е склад. Борис не разпита съседите. Сигурно и мадам Ролан бе починала. Отново погледна към мансардата... Неочаквано сърцето му се разтуптя. Не, не! Рано е да живееш със спомени!... Той постоя в тишината на улицата, вперил взор в закованите дъски на прозорците. После въздъхна и тръгна обратно, без да погледне повече назад... Докато вървеше, помисли за баща си, който беше вече стар, дали живееше главно със спомените от миналото?... Всъщност, попита се той, какво значи минало?... Чувство? Да, преди всичко чувство за преживяното... Не самите случки, не самите хора, а чувството, свързано с тях. Миналото — това

е, което сме мразили и което сме обичали, но най-вече, което сме обичали, си каза Борис.

Дълго обикаля из английския парк. Тенис-кортовете бяха на друго място. Други бяха и хората, жените с бебешки колички, децата и старците, които се припичаха под късите лъчи на залязващото слънце. Синевината на езерото бе станала по-дълбока. Той тръгна по крайбрежния булевард. Отмина кея и неволно спря пред резиденцията на Черния принц — барон Захариас. Паркът бе пуст. Прозорците напълно затворени, а завесите не даваха да проникне чужд взор. Застана пред голямата порта с железни орнаменти и двата малки топа-бомбардири върху пилоните. Без да мисли, по някакъв вътрешен порив, Борис натисна бутона на електрическия звънец. Почака малко. Вратата на резиденцията се отвори и един лакей, облечен в старинни дрехи, слезе по стъпалата, извървя пясъчната алея и застана пред него отгатък портата. Скарлатов му подаде визитната си картичка. Лакеят се върна в къщата и не след дълго се появи отново. Отвори едното крило на портата и мълчаливо тръгна пред младия Скарлатов. Последователно, както при първото посещение, светваха лампите по стълбището и той вървеше по светлината, която му сочеше пътя. Когато стигна пред залата, лакеят отвори вратата и Борис влезе. Бе същата полутъмна зала. Само в дъното, където бе камината, светеше малка настолна лампа с абажур. Борис тръгна към фигурата в черно, но се спря и застана точно в средата на залата.

— Повиках те и ти дойде... — каза баронът.

— Всичко стана случайно! Просто минавах...

— Не. Ти още не можеш да разбереш вътрешния си глас. Но един ден и той ще заговори в теб. Аз те извиках и твойт вътрешен глас ме чу. Затова си тук!...

— А защо ме извикахте?

— За да ти припомня, че твойт час още не е дошъл! Но ще дойде... Предстоят ти големи изпитания. За миг ще проникнеш Отвъд... Ще видиш нещо, но ще се върнеш отново в света, защото мисията ти няма да бъде още изпълнена. Къде е пръстенът?

— В джоба ми. Нося го със себе си, но не го слагам на ръката.

— Сложи го!

Скарлатов бръкна в малкия джоб на жилетката си и постави пръстена.

— Когато за миг отидеш Отвъд и разбереш, че животът е вечен, погледни пръстена! Той ще те върне отново в света.

— Бароне, някога ми казахте, че човешките съдби се управляват от малко хора. Склонен съм да вярвам в това определение.

— Какво, направи ли ти впечатление конференцията във Веве?

— Да. Неизгладимо впечатление!

— Вярно е, че съм ти говорил за тия хора...

— Но в символичен смисъл.

— Не. Тези във Веве са човеци и нищо повече! Аз говорих за други, безсмъртни, те са малко, най-много седем... Те са облечени в черно и са принцовете на тоя свят!... Чул ли си нещо за Розенкройцерите^[1]? Те са светлите хора, облечени в бяло. Те искат да направят Земята място на любовта между хората. И те са също седем души. Но никога няма да успеят, защото Висшето същество е предоставило човешките души на седмината в черно, в тяхно пълно разположение!

— И според Вас човечеството винаги ли ще остане във властта им?

— Да, винаги! Въпреки твърденията на седмината в бяло, че Висшето същество е дало свободна воля на хората, за да избират. Но тази свободна воля никога няма да се прояви! Принцовете ще правят с насекомите каквото поискат. Ще им подават понякога късче хляб или удоволствия, ще ги държат чрез силата на пола, ще ги ласкаят, ще ги мамят, а после, когато станат нагли и възмутят даже черните принцове, които също имат свой морал, тогава гневът им ще ги настигне! Хората ще се нахвърлят един-други, ще се изяждат, мачкат, оскърбяват, убиват и ще загиват с милиони до новото успокоение, до новия планетарен цикъл!...

— И Вие наистина ли вярвате във всичко това? — възкликна Борис.

— Аз го знам! Предстоят събития на тази земя, които цялата Вселена ще наблюдава със страх, трепет и надежда.

— А Вие?

— Аз търся седемте... И ще ги търся по цялата планета, докато ги намеря и им се поклоня. Докато те ме благословят за вечен живот на Земята! — сериозно заключи Черния принц.

Когато излезе от резиденцията, навън бе вече нощ. Посещението му не продължи много. Но разговорът с барон Захариас наново го бе разстроил, както някога... Трябваше му чист въздух, за да отмахне това грозно прилепчиво чувство на обсебеност. Мина покрай езерото и излезе на пясъчната ивица. Таверната вече не съществуваше. На нейно място имаше нов кей. Върна се обратно, пресече града и се озова в парка „Променад де Бастион“. Беше тихо и спокойно. Откъм Музикалното училище долитаха звуци на оркестър. Свиреха някаква симфония. Може би от Моцарт, а може би от Хайдн, си каза Борис и в същия миг една тежка, груба, студена ръка сграбчи сърцето му. Болката бе силна и той се спря. Това бе душевна болка, която от нищо не минава. И отново, макар за миг, въпреки волята си, преживя отминалите години, когато всичко в него бе любов и доброжелателство към хората. Усети и студената вечер, когато двамата със Симон, хванати за ръка, пресичаха парка и бързаха за концерта, защото бяха закъснели. Усети нейната топла, нежна ръка, която така решително стискаше неговата... А после залата, звуците на симфонията и музикантите, които един по един гасеха светлината на свещите пред пюпитъра и си отиваха... Той физически почувства нейното присъствие. Сякаш бе достатъчно само да обърне глава, за да види до себе си нейния чист профил, малката ѝ руса главичка с полуоткрехната горна устна... Но тя не бе до него. И въпреки времето, въпреки разстоянието, болката му бе същата. Нещо стегна гърлото му. Скръбта го обхвана изцяло. В това ново чувство, колкото и странно, имаше и някаква радост, защото за пръв път от толкова години той разбра, че все още е способен да се вълнува до болка... Че може би отново в него ще светне лъчът на любовта, на доброто... Колко съм загрубял в тия години! Страшно съм загрубял, си каза той.

Баща и син останаха три дни в Женева, а на връщане се отбиха в Париж. Минаха през Страсбург и отседнаха за малко в Мюнхен. Един цял ден разглеждаха старата Пинакотeka. Останаха три дни и в Залцбург. Старият banker се бе уморил и трябваше да почине, а и обичаше този град. Във Виена престояха само един ден. Накрая се качиха на кораб. Пътуването бе спокойно и весело. Но когато стъпиха на кея в Лом, сякаш нещо заседна в гърдите му, нещо тежко и безформено... Борис не очакваше нищо добро в родината си. Това

чувство в него се подсили от неустойчивостта на стария банкер, който се хвана за ръката му, за да запази равновесие.

---

[1] розенкройцери (нем.) — окултно, тайно общество на посветени, изповядващи мистичното християнство, основано още през XVII в. в Германия. Вътрешната му организация и разпоредби никога не са били разкрити. Знае се, че членовете му е трябвало да полагат изпит и са получавали степени според техния духовен напредък. ↑

ГЛАВА ОСМА

В първата половина на 1912 година бяха сключени съюзните договори между България, Сърбия, Гърция и Черна гора. После настъпи пълно затишие. Нищо не предвещаваше буря. Животът течеше нормално. Борис бе озадачен. Нима предвижданията на баща му бяха погрешни?... От друга страна, един факт го учуди. Старият banker всяко лято в горещините напускаше Столицата заедно с всички домашни и отиваше на село. А тази година, въпреки болестта, той остана в София. Не го задържаше и работата. Та Банката почти не работеше. Той бе пуснал в двуседмичен отпуск чиновниците с изключение на Попмиронов. Двата — баща и син — се срещаха по-често отпреди. Понякога ходеха заедно на разходка. Почти стана навик Борис привечер да отива в Банката и седнали на верандата пред кабинета, да разговарят. Чест гост бе Неделев. Една топла лятна вечер, в началото на юли, Борис отиде в Банката. Посрещна го Туше Динев. Не се качи горе, а седна на верандата. Глухонемият коняр бе полял с вода както тревата долу на двора, така и мозайката, а също и цялата асма. Беше прохладно.

— Ей сега ще слезе... — съобщи Динев за баща му. — Напоследък следобед поляга по малко...

След командировката си на Запад и престоя в Париж Динев сякаш бе станал друг човек — елегантен и самоуверен. За Париж се изказваше само в суперлативи. По-късно дойде и bankerът. Както винаги се зарадва на сина си. Сервирах на Борис и Динев мастика. Старецът пиеше само минерална вода. На Борис му беше особено приятна прохладата и обстановката. В компаниите, с които се движеше, бе свикнал да пие редовно и големи количества, затова много не се контролираше. Изпи набързо две чаши мастика. Динев почти не се докосна до своята. Но bankerът забеляза и каза:

— Курвалъкът е до време, а пиянството до гроб...

Борис се стресна.

— Какво искаш да кажеш?

— Дядо ти беше прочут пияница, въпреки че имаше твърда глава за сделките. В Музея на Амстердам има една гравюра... Почти никой не ѝ обръща внимание, защото няма голяма стойност, а и художникът е неизвестен. Навремето, когато испанците са държали под робство холандците, властите им позволявали по три дни в годината да правят каквото искат! Тогава настъпвало масово пиянство, безразборни съвокупления, оскверняване на Величеството, на Мадоната и светиите до пълно помрачаване на съзнанието на хиляди хора. Но в това е имало резон. Испанските владетели са били умни. Те са действали по принципа на парната машина. Както на нея има клапан, за да може сгъстената пара да излезе и не гръмне котела, така и тия три дни слободия са били нужни, за да се намали натрупаното напрежение, за да се излее народното негодувание в угодно за властниците направление. А дядо ти правеше такива пиянски гуляи, в които участваше цялото село от голямо до мало, па и околните села... Играеха и виеха по цяла седмица. Сегашното състояние в България ми напомня това...

— Чудно ми е, но не мога да уловя нито един предвестник на война. А ако има все пак, смятам, че ние ще бъдем победители — каза Борис.

— Не съм сигурен...

— Но какво те кара да се съмняваш?! Балканските народи са обединени като един срещу Турция!

— След като добичето бъде повалено на земята, тогава ще настъпи самоизяждането... Не ти ли правят впечатление двете клаузи в договора между Сърбия и България? Първата е разделението на Македония на Спорна и Безспорна зона. Това е голяма политическа грешка на нашите посерковци-дипломати начело с оня маниак в Двореца! Това даде право на Сърбия и Гърция да претендират за нещо, което никога не е било и не може да бъде тяхно. А и Румъния ще иска някаква компенсация, задето не е нападнала в гръб комшийката си. Ще иска вероятно Добруджа... Втората клауза е за руския арбитраж, с цел съюзниците да не стигнат до междуособна война. Като гаранция това е една нула!

— А какво предлагаш?

— Аз съм банкер и смятам, че най-голямото качество е да умееш да чакаш, да дебнеш спотаен така, както само дивите зверове умеят. С

часове, с дни!... Лигите им текат, но проявяват повече търпение от хората. Всичко работи за България! Имаме пълен простор на действие в земите ни в Турция. Училища, общини, епархии... Та в момента българите фактически се самоуправляват. Те са икономически най-добре в империята. Полека-лека заемат възловите места!...

— Но все едно един ден това Обединение трябва да стане!

— То ще стане само при едно условие: Ако се чака циреят сам да пукне! Всяка интервенция ще бъде грешка!...

— Това становище ти е останало от църковните борби в Цариград!...

— Не е от църковните борби! Но до ден-дневен съм убеден, че това бе единственият път за обединение на българските земи и българската нация! Наистина бавен, но абсолютно сигурен! Фактически зад църковната фасада се криеше един смел план за икономическо надмощие на българите. Този план даже да не беше измислен от никакви си умници, той несъзнателно се извършваше от цялата българска нация. Тогава дойдоха революционерите и всичко отиде по дяволите!...

— Но техните имена ще останат в историята, а не вашите!

— Имат ли значение имената на личностите?! Това е заблудата на нациите! Наполеон разсипа Франция, а народът го почита като Бог и до днес.

— Революционният път в развитието на една нация е правило!

— Вероятно. Особено ако нацията не е зряла политически. Вземи англичаните! При тях няма имена като Цезар и Наполеон, но няма и такива кървави революции. Ех, поизклали са неколцина крале на ешафода и все пак всичко е ставало с мислене, с много мислене и почти без войни, за да се създаде Британската империя!...

— Ще дойде часът и на тази империя!

— Не знам. Ще дойде сигурно, защото всички империи падат. Не ме интересува това. Въпросът е до България!

— Аз съм за война, ако тя донесе Обединението.

— При всеобщо полудяване трудно е да запазиш главата си бистра...

— И ще участвам в нея каквото и да стане! — още по-упорито каза Борис.

Старецът замълча.

— И аз... — каза Туше Динев тихо.
— Какво и ти? — попита банкерът.
— И аз ще участвам!
— Странно ми е, че говорим за война, а тя се отдалечава... — каза Борис.
— Чакат да съберат реколтата. Всичко ще започне след месец август — отвърна замислен баща му.

Една седмица по-късно Борис Скарлатов постъпи в офицерската школа. Военните явно бързаха, а вероятно нямаха и достатъчно кадри. Затова предложиха на млади хора с гимназиално и висше образование да влязат в школата. Така за пръв път в живота си Борис облече военна униформа, напълно доброволно и с убеждение.

В началото на август 1912 година пламна военната истерия. Най-после и Турция разбра същността на Балканския договор и започна усилена военна подготовка, която се изрази в маневри на българо-турската граница с доста чести инциденти и престрелки. Меморандумът на българското правителство от края на август до Високата порта поиска незабавно радикални реформи за българското население в Македония. Последва турско клане на българи в Дойран. В цяла България станаха бурни и протестни митинги. Сръбският военен министър Путна дойде в София. На 17 септември 1912 година България обяви обща мобилизация. Целият народ бе въодушевен. И това спонтанно всенародно чувство никога след това не се повтори.

Още същия ден в пехотните казарми на Първи и Шести пехотен полк в София започнаха да пристигат мобилизираните. Идваха с каруци заедно със своите жени, деца, бащи, майки, роднини и близки, които изпълваха обширните плацове на казармите. Там набързо ги обличаха във военни униформи, а после рота след рота тръгваха с китки и песни по булевард „Мария Луиза“ за гарата. Един след друг потегляха препълнените влакове към южната граница с накачени войници дори върху покривите на вагоните.

На третия ден пред една шопска рота от млади войници крачеше стегнат подпоручик. Беше Борис Скарлатов. Някъде далеч се чуваше

маршът на гарнизонната духова музика. Големият тъпан ясно отброяваше такта. Наоколо беше пълно с въодушевени граждани, момичета и деца. Този възторг се бе предал и на Борис. Когато ротата стигна гарата, трябваше да чакат. Имаше време да се прости и с баща си. Откакто влезе в офицерската школа, отношенията им станаха много студени. Пресече кордона от изпращачи и тръгна по улица „Търговска“, напълно опустяла. Витрините на магазините бяха със спуснати рулетки и заковани кепенци. Почти всички бяха мобилизирани. В двора на Банката нямаше никой. Той влезе през железната порта. Позвъни. Отвори му главният счетоводител Попмиронов. Беше единственият чиновник, останал в Банката. Другите бяха мобилизирани. Преведе го по дългия коридор и го остави пред вратата на кабинета. Борис почука и влезе. Старецът стоеше с гръб, изправен до прозореца, и гледаше в далечината.

— Добър ден... — каза Борис.

Банкерът се обърна. Лицето му бе спокойно, сурово и напълно чуждо. Тоя път не се четеше радост от посещението на сина му, а напротив — високомерна насмешливост.

— След два часа заминаваме — каза Борис.

— Най-последна настъпи масовата истерия...

— Ако така наричаш народната радост, тя е голяма наистина. Излез на булеварда и сам се увери!

— Няма нужда. Виждал съм в живота си и по-големи безумия...

— Нима целият ти живот се състои само от печалби?

— Разбира се, не! Но ми е противна ролята на ахмак, за който войната е героично дело и поприще за слава. Свести се, синко, ако можеш!... Досега в живота си не успя да направиш голямата глупост. Но ето в момента си на път!...

— Аз никога не съм ти давал съвет! Мислех, че си се отказал и ти...

— Бях длъжен да ти кажа това, въпреки че знаех колко е безсмислено!

— Може би се страхуваш за капиталите си?

— Напротив! Те даже автоматично се увеличиха с изчезване на златото от пазара. Това, което предвиждах, е вече факт! Народната банка спря свободната обмяна на златото и според мене никога вече няма да го възстанови. Затова съм спокоен повече от всеки друг път!

Старият банкер се замисли. Да, той бе успял правилно да отгатне бъдещето и в момента се почувства горд, усмихна се, но веднага лицето му помръкна, като погледна сина си в офицерската униформа.

— В общото умопомрачение не можете да видите накъде вървите!... Заедно с обявяване на мобилизацията страната автоматично изпада във военно положение. Съдилищата се превръщат във военнополови, което значи пълно разпореждане и с живота на хората. Излезе забрана за износ на зърнени храни, търговията спря. В село няма кой да работи, а и няма с какво — воловете, конете, мулетата, катърите и каруците, всичко е реквизирано. И това е само началото!

По-нататъшният разговор се видя напълно безсмислен за Борис. Той тихо каза:

— Довиждане...

Банкерът нищо не отговори и се извърна с гръб към него. Не се потруди даже да се сбогува. Като излезе навън, младият Борис отново, и за кой ли път, се учуди на студенината и суровостта у този човек, който по странни игри на природата бе неговият баща. Но Борис не беше прав, защото старият банкер стоеше изправен до прозореца и го гледаше как се отдалечава по улицата. Той стисна юмруци. На лицето му се четеше страдание. Беше сам и не се сдържаше. После гласно каза: „О, Господи! Никога така не съм ти се молил... Запази го!“

Той дълго не помръдна, вперил взор в безлюдната улица със спуснатите кепенци на дюкяните.

На 5 октомври 1912 година в осем часа сутринта черногорският крал Никита със синовете си бе застанал на хребета на планината Горица. Най-младият му син Петър даде залп срещу турските батареи. Войната бе факт. Два дни по-късно останалите съюзници започнаха военните действия. Българската армия извърши мълниеносна и блестяща военна операция, която дълги години след това щяха да изучават генералните щабове във всички страни. При Селиолу, Петра и Лозенград тя нанесе мощни удари. А в шестдневните сражения при Люлебургас и Бунар-хисар главните сили на турската армия бяха разбити. В същото време, докато българската армия разгромяваше основните сили на Турция, сърби и гърци безпрепятствено, почти без жертви, като на парад, без големи сражения, заеха Тракия и

Македония. Но България разчиташе на договорите и заета с военните действия в тоя момент, не отдаде нужното внимание на случилото се. След още една седмица българската армия стигна укрепленията на Чаталджа. Оттук се виждаше морето и Босфора. За двадесет и пет дни Отоманската империя бе сразена. На 29 октомври Кемил паша поиска примирие. Българите отказаха. Последваха тежки боеве за позициите на Чаталджа. Обаче армията бе уморена. Липсваше дългобойна артилерия. В тила се появи холера. Българското настъпление спря. На 20 ноември бе сключено примирие. На 30 ноември 1912 година в Лондон започнаха преговори за мир със съдействието на Великите сили. Това бе първата фаза на войната.

На 23 януари 1913 година в Турция бе извършен държавен преврат. Министърът на войната и главнокомандващ Назим паша, който бе сключил примирието, бе застрелян в Парламента. Преговорите бяха прекъснати. Последваха нови блестящи победи на българската армия при Булаир, Шаркьой и Чаталджа. Остана само Одрин — може би най-укрепената крепост в света след Гибралтар. На 13 март в два часа след пладне, след героични сражения в обсада, Шукри паша предаде крепостта на главнокомандващия Втора армия генерал Иванов. Преговорите в Лондон се възобновиха и на 17 май 1913 година мирният договор бе подписан. Турците бяха изгонени от Европа. България, благодарение на своята армия, изнесе цялата война на плещите си и застана начело на Балканския съюз. По територия и население тя бе станала най-голямата и мощна балканска държава, бе дала най-много жертви и хвърлила най-много средства. Но съюзниците, заели спорни и безспорни български земи, нямаха никакво намерение да отстъпят и педя от тях. Румъния предяви териториални претенции към България като благоволение за това, че не я е нападнала в гръб. На 19 май 1913 година бе подписан таен сръбско-гръцки договор, насочен срещу България. Скоро към тях се присъединиха и румънците. България остана изолирана. Ако нещо спираше съюзниците да започнат военни действия, това беше страхът от българската армия. Ето защо, макар и без загуби от войната, те усилено се въоръжаваха, докато България имаше вече на плещите си

огромен външен дълг и съсипано стопанство. Така че в началото на юни настъпи едно мъчително затишие пред буря. И тя не закъсня...

... На 16 юни цар Фердинанд даде устна заповед на помощник-главнокомандващия българската армия генерал Савов Втора и Четвърта армия да настъпят срещу съюзниците, без да уведомяват за това българското правителство. Армиите успешно започнаха настъплението. Но на 17 юни правителството, узнало за военните действия, още същия ден заповяда писмено да се спре настъплението. Генерал Савов изпълни и тази заповед. Същия ден бе уволнен. Настъпи пълно объркване в армията — както в командния състав, така и сред войниците. Сърбия и Гърция използваха създалото се положение и обявиха война на България. Използваха е най-точната дума. Защото Сърбия, Гърция и Румъния имаха вече таен договор за нападение срещу България. Бяха започнали военни действия в безспорната българска зона и извършиха издевателства върху българското население. Даже предварително сърбите бяха отпечатали манифест за войната. Така че грешка, в смисъл, че България първа обявила война на съседите, по същество нямаше. Тя де факто вече съществуваше по тяхна вина. Грешката бе по-скоро в контразаповедта на българското правителство да се спрат военните действия от българска страна. Това доведе до отчаяние и деморализация на армията и може би тази контразаповед бе причината за поражението в Балканската война. Правителството не можа да устои и на натиска върху себе си отвън и не се оказа на висотата на историческата задача.

ГЛАВА ДЕВЕТА

Тази сутрин на 17 юни 1913 година младият Борис Скарлатов се събуди рано с натежала глава. Квартирата му бе в една спретната къща в българската махала на Солун. Стаята му бе на горния етаж, откъдето всяка сутрин наблюдаваше изгрева на слънцето и синьото море, пристанището с лодките, платноходките и параходите, крайбрежния булевард и двете кули — Еди-Кулè и Беяз-Кулè. Напомняше му колежа и Цариград. Не можеше да се насити на гледката. Стана от леглото и стъпи бос на пода, но трябваше да се подпре на белосаната стена. За миг всичко се завъртя и после пак дойде на мястото си. Не трябва вече да пия, си каза той за кой ли път. След като бе затрупан от артилерийски снаряд при Одрин, поносимостта му към алкохола бе намаляла много и в началото от малко количество получаваше припадъци. Но полека-лека, с течение на месеците, се оправи почти напълно. Беше лежал в лазарета около двадесет дни, повишиха го в чин поручик и после го изпратиха с българската дивизия в Солун. В този голям полуевропейски, полуориенталски град той си почиваше и се забавляваше добре. Част от ротата му бе настанена по къщите на махалата и дните протичаха весели и спокойни. Всички войници бяха минали през тежки битки и между тях и командира им Скарлатов цареше другарство, каквото можеше да се изгради само на фронта при всекидневната среща със смъртта. Засега се бе измъкнал от тая война само с мозъчна контузия, която вероятно нямаше да остави никакви последствия. Цяла нощ бяха пили и войници, и граждани. В българската махала царяха все още обичаите, донесени от село, и в кръщението на едно дете, особено момче, участваха всички, още повече, че кръстникът бе самият поручик Борис Скарлатов. На вратата се потропа. Влезе фелдфебел Захов, човек на средна възраст, с вече побеляващи мустаци и червендалесто лице. Учуди се, като го видя напълно стегнат, препасал колан с кобура на пистолета. В ръка държеше пушка.

— На лов ли ще ходиш?

— Господин поручик, тази нощ България е обявила война на Сърбия и Гърция. Започнали са сражения около Струма, Мошияно и Лефтерѝ — каза той с известна тържественост.

— Дойде ли някаква заповед от Щаба?

— Никаква.

— А защо не отиде да провериш?

— Махалата е обградена от гръцки войници. Една по една блокират и съседните улици. Всички вече са готови и Ви чакат долу строени.

Ето, помисли си той, това, което от един месец чакаме, вече се случи... Скарлатов, както и другите офицери и войници не си правеха илюзии, че войната е приключила.

Отначало в Солун бе настанена цяла българска дивизия, но след протеста на Гърция остана само една дружина от около хиляда души. А гърците имаха поне десет пъти повече войска в града и модерни артилерия. Бяха заели пристанището, така че шепата българи представляваха само малък остров сред гръцкото море. Бяха обсъждали идеята да се раздаде оръжие на многобройното българско население, но тя не се осъществи. Поручик Скарлатов имаше свой план при авария. Не му харесваше никак, че българските части не бяха групирани на едно място, а пръснати из града. И тази сутрин той разпредели войниците си в три къщи с яки дувари и възможност за добра отбрана. Къщите бяха разположени като триъгълник. Върху върха на предната постави картечницата — най-модерното оръжие, което притежаваше ротата. Патрони имаха достатъчно, а и всички бяха въоръжени с ръчни бомби, тъй като войната, която водиха, доказва тяхната ефикасност. Остана доволен от направеното. Проведе и кратко съвещание с фелдфебел Захов. Реши да слезе в центъра на Солун, където се намираше Щабът, и разбере какво се е случило.

— Не отивайте, господин поручик! — каза Захов.

— Не се безпокой! Дай ми трима войници добре въоръжени!

Захов му изложи една лична молба. Беше македонец от Кукуш. Касаяше се за една чета от осем души, която вече успяла да води сражение с гърците и през нощта се укрила в българската махала. Питаше какво да правят с тях.

— Да влязат в ротата! Дай им задачи както на всеки войник!

— Благодаря, господин поручик.

Тримата войници, които Захов избра, бяха най-опитните. Едри момчета, весели и спокойни. Скарлатов нямаше нито какво да ги учи, нито да заповядва. Разбираха сами обстановката. Оръжието им бе модерно — карабини „Манлихер“, а на коланите им висяха по четири ръчни бомби. Паласките за патрони бяха отворени, така че се виждаха пачките. Остана доволен от вида им. Препаса колана с кобура, закачи и той две бомби и след кратък размисъл взе своята карабина „Маузер“ — трофей от сраженията в Турция. Тръгна по калдъръмената улица, заобиколен от тримата войници — двама отстрани, един — отзад. Пушките си държаха под мишница готови за стрелба. Когато излязоха, на съседната улица няколко гръцки войници се оттеглиха зад дуvara на една къща. В центъра на Солун не се чувстваше напрежението. Само улиците бяха почти празни, а минувачите редки. Тук-там се виждаха гръцки войници, но те се отдалечаваха, когато групата на Скарлатов се задаваше.

Стигна пред българското консулство. Двама познати чиновници стояха на портата и спокойно разговаряха, макар отсреща да се виждаха гръцки войници. От отворения прозорец на долния етаж се носеше смях и говор. В една от стаите неколцина български войници играеха карти, а други кротко седяха край тях и наблюдаваха. Лют тютюнев дим се стелеше. Това спокойствие не учуди Скарлатов. Отдавна неговите представи за войната се бяха напълно променили. Всеки войник и офицер тук, в Солун, бе минал през ада на тежки сражения в една модерна война, водена със съвременно оръжие, по най-жесток начин. Смъртта не им правеше впечатление. Бяха загинали много, бяха виждали по бойните полета толкова смърт, че единственият начин да оцелееш бе да претръпнеш. И те претръпнаха. Станаха професионални бойци.

Скарлатов се обърна към един от чиновниците:

— Какво става?...

— Това, което знаеш... Започнахме военни действия, а сетне ги отмениха. Това е всичко.

— Телеграфната станция работи ли?

— Все още.

Другият чиновник, който не участваше в разговора, посочи с пръст двамата гръцки войници на отсрещния тротоар.

— Гледай ги!... Изплашени са като зайци. Елате де! — извика им силно той.

Те веднага се прислониха зад сградата.

— Не прави глупости! — каза другият чиновник. — Това е положението, Скарлатов. Нищо още не знаем.

— А в Щаба?

— Едва ли и те повече знаят... Остани при нас! Или по-добре се прибери при войниците.

— Ще отида в Щаба.

Чиновникът сви рамене.

В самия център на града вървяха още електрическите трамваи, но полупразни. Скарлатов и войниците се движеха в средата на улицата, за да избегнат изстрел из засада и да имат добра видимост. От различни пресечки се подаваха главите на гръцки войници. Стана му ясно, че са вече обградени. Но когато излезе на булевард „Хамидие“, напрежението му спадна. Това бе българската зона. Спря пред Щаба. Отпред имаше само двама часовои. Остави войниците си отвън и влезе. Тук цареше същото спокойствие, сякаш това, което гърците извършваха в целия град, не се касаеше до тях. Ядрото на българската дружина заемаше около двадесет здания по булевард „Хамидие“ — от Беяз-Куле до гръцките гробища. Тук бе комендантството, пощата, две казарми и две болници. Кварталът бе опразнен от своите жители и вече обграден от гърците, но военните действия още не почваха. В стаята, при командира на българската част — майор Лазаров, се бяха събрали офицери. Те пушеха и се смееха. Един млад подпоручик се провикна:

— Ей, Скарлатов, ела насам, къде си? Доведе ли войниците?

— Дойдох само да разбера какво става...

— Имаме ултиматум от гърците до пет часа следобед да се предадем.

— Е, и?

— Водят се преговори посредством френския консул Жосемин. Но те няма да ни пуснат, а и ние не искаме да си идем. Виж какви позиции сме заели!...

Скарлатов отиде при майор Лазаров. Видя му се угрижен.

— Какви са нарежданията Ви, господин майор?

— Никакви.

Борис остана във веселата компания на офицерите и обядва заедно с тях.

Майор Лазаров излезе от Щаба и се върна към един часа след пладне.

— Господа офицери, моля за внимание. Всички станаха на крака и загасиха цигарите.

— Преди половин час напусна Солун генерал Хесапчиев, нашият дипломатически агент. Оставаме сами. За командир на българските части, разположени в града, съм определен аз. Имаме предложение от гърците. Чуйте го!...

Майор Лазаров извади от горния джоб на китела един лист и започна да чете:

„Солун. 17 юни 1913 година. Тъй като българската армия е отворила враждебни действия срещу нашата войска, имам честта да Ви помоля да напуснете град Солун в едночасов срок, начинаей от приемане на настоящото. Оръжията на Вашата войска да бъдат предадени на отредените за тази цел офицери. Вашите офицери могат да си задържат сабите. Войската Ви ще бъде откарана със специален влак до нашите предни постове и за тяхната безопасност ще бъдат взети мерки. След изтичане на горепоменатия срок ще бъда принуден, за голямо мое съжаление, да дам заповед, щото Вашите войски да бъдат смятани и третираны като неприятелски. Благоволете да приемете уверенията ми в отличните ми почитания.

Генерал Константин Каралис“

Настъпи тишина.

— Искам да чуя вашите съображения!... Един капитан дръпна надолу китела и се запъна.

— Това, че ще ни пропуснат през гръцките кордони, е една лъжа, гръцка лъжа, с цел да ни хванат по бели гащи! Остава само едно — да се бием!

— Други съображения, господа?

— Има ли вероятност българските части извън Солун да влязат в града и се съединим? В такъв случай оставането ни тук е задължително! — каза Скарлатов.

— Нямам заповед в този смисъл — отвърна Лазаров. — Напротив, има заповед да избягваме всякакъв сблъсък с противника и изчакаме дипломатическата развръзка.

Сред офицерите настъпи шум. Всички заговориха.

— Тихо, господа!

В настъпилата тишина някой каза:

— А до това време ние ще бъдем вече заровени в земята...

— Засега толкова! Слушайте заповедта ми! Ще чакате спокойно да мине срокът на ултиматума. В това време аз ще се опитам да го продължа. Времето работи за нас. Моля господата офицери да приберат войниците в казармите и къщите и да укрепят позициите за отбрана по плана, който знаете всички. Заемете местата си и чакайте! Оставете само по два поста пред всяко здание! Не искам излишни жертви! И така, пълна бойна готовност! Останалите нареждания ще получите според обстановката.

— Господин майор, част от моята рота е в българската махала — осведоми го Скарлатов.

— Вече нищо не може да се направи. Да останат там! А Вие, господин поручик, ще останете ли при нас?

— Господин майор, аз трябва на всяка цена да се завърна при войниците си!

— Добре. Все едно!

Майорът обходи редицата на офицерите, като погледна всеки право в очите.

— Господа, в този ден може да се наложи да умираме...

Никой не трепна.

Скарлатов, придружен от тримата войници, се прибра безпрепятствено в махалата. Направи му впечатление, че вече доста гръцки войски изпълват околните улици. Все още не бе даден нито един изстрел, но това не можеше дълго да трае. Борис прегледа трите къщи. На прозорците имаше пясъчни торби. Особено добре бе разположена картечницата — с отлична видимост, и покриваше голямото празно пространство пред къщата. Фелдфебел Захов бе евакуирал цялото население от околните домове. Бяха заели кръгова

отбрана по всички правила на военното изкуство. Каквото и да се случеше, нямаше да ги заварят неподготвени. Изпрати двама войници като преден пост в съседните улици, откъдето можеше да дойде опасността, за да предупредят навреме.

С усилията на френския консул — господин Жосемин, срокът на капитулацията бе продължен до шест и половина часа след пладне. Но в това време гърците вкараха нови войски в Солун, включително артилерия, и продължиха да обграждат българските части. От Щаба можеше да се наблюдава как гърците поставиха четири картечници върху Беяз-Куле. При коменданта на българския гарнизон отново дойде господин Жосемин. След кратък разговор, в който консулт съобщи, че гърците повече няма да продължат срока на ултиматума, той си отиде. По телеграфа, който още работеше, въпреки запитванията, не получиха никаква заповед. А после връзката бе прекъсната. В седем и половина часа следобед на площада пред Българския щаб излезе гръцки офицер с бяло знаме като парламентьор и за последен път подкани българите да се предадат.

Майор Лазаров даде заповед да се приберат външните постове. Всички войници се прибраха и застанаха на определените им позиции. След малко се чу камбана, а после от гръцките позиции започна ураганен огън. Стреляха с всички картечници. Куршумите разкъртваха мазилката на фасадите. Българите отговориха със своите картечници и тия откъм кулата бързо млъкнаха, добре засечени от българските картечни гнезда. Майор Лазаров се беше подготвил за дълга отбрана и се бе запасил с боеприпаси и храна за много дни. Въпреки че нямаше връзка с останалите български части извън Солун, той, както и всички офицери и войници не се съмняваха, че в най-скоро време ще получат помощ от тях. Това им даваше сили и надежди. Настъпи кратък отдых. Гърците се прегрупираха. Но откъм „Гранд хотел“ долиташе грохотът на сражението, стигнало своя връх. Там една шепа войници отстояваха позициите. Откъм гръцката страна настъпи раздвижване, което българите добре наблюдаваха. Още не бе се мръкнало. Чу се тропот на коне и малко след това изкараха първото оръдие. Насочиха го за право мерене. Никой не очакваше, че в един такъв голям европейски град гърците ще си позволят да водят сражение с артилерия. Това значеше разрушение на цели квартали. Но те се решиха на тази стъпка, защото бързаха. Майор Лазаров, както и останалите разбраха, че краят е

близък. Никой не трепна. Бяха готови да умрат. Към девет часа бе даден първият изстрел от оръдието. Снарядът профуча край Щаба и падна някъде далеч, като помете няколко къщи. След това започна истинска артилерийска канонада. Изкарваха по улиците все повече и повече оръдия, срещу които българите не можеха да направят нищо. Глупавият опит за атака на нож от страна на гърците завърши с унищожението на цяла тяхна рота; трупове им нападаха в най-различни пози на площада пред Щаба.

В българската махала, където бе Скарлатов със своите войници, все още беше спокойно. Оттук добре се виждаше димът и лумналият огън откъм булеварда „Хамидие“. Боботенето на оръдията не спираше. Но когато настъпи нощта, гърците почнаха единична стрелба зад къщите и дуварите. Обади се и една картечница. Двама войници поискаха разрешение от Скарлатов да унищожат картечницата. Той се съгласи. След малко се чу взрив от ръчни бомби. Картечницата млъкна. Гръцките войници бързо побягнаха и се оттеглиха на далечно разстояние, извън обсега на огъня. Скарлатов се вълнуваше много повече какво става долу в града, отколкото за себе си и своята част. Беше ясна нощ с небе, обсипано от звезди. Борис си мислеше колко е безразлично това звездно небе към човешката съдба... Някъде към пристанището лумна пламък и се извиси нагоре. Канонадата се усили. Чувахе се тракането на картечниците и изстрелите на пушки. Едно отделение от петнадесет български войници, водило сражението към „Гранд хотел“, успя да се добере до българската махала. Скарлатов направи излаз със своите войници, за да могат да ги приберат в къщите. Не срещнаха съпротива от гърците. Половината от войниците бяха ранени. Един скоро почина. Те му разказаха подробно какво се върши долу в града. Към полунощ канонадата намаля. Чуваха се само единични изстрели. Борис разбра, че ще свършат на разсъмване. Беше в предната къща и щеше пръв да посрещне удара. Той знаеше значението на личния пример. Това внасяше спокойствие и решителност във войниците. Македонските комити се бяха укрили в последната къща. След полунощ при Скарлатов пристигна техният войвода Тасе Муртински. Беше едър мъж с черна брада до кръста и въоръжен със старинна пушка с гравиран приклад. Говореше тежко и важно.

— Господин поручиче. Язе мислим оти ке требе да бегаме!

— Вие сте свободни да правите каквото ви е угодно — каза Борис.

— Ним се люти, аджа̀мия си!... Та ние ко̀митите напраихме едно съвещание и си веля̀м — сме много препатили!... Ни до̀йде още е́дин таксират на главта. Много сме видели... Знаеме от ка̀де да бе́гаме. Та ке помогнеме на тия а̀рни момчета да се спа̀сат!...

— Обградени сме.

— Само да ви водим! Ние знаем сите патеки и па̀тища. Ако се́га тръгнеме, ке си да̀йме малко гаерет и ко̀га съмнѐ, ке сме вонка от Солун.

Той зави във вестник една дебела цигара и се готвеше да я запали.

— Прикрий се, да не се види огънят — предупреди Скарлатов.

Войводата се наведе и запали цигарата. Борис също извади цигара от горния джоб на китела и запали от тая на войводата.

— Ние оставаме.

— Арно, арно... — съгласи се войводата.

Той мълчаливо допуши цигарата, после стана.

— Е, айде, со здраве!... — каза той и излезе спокойно от къщата.

Скарлатов отново погледна мастиленото синьо, южно небе с многобройни звезди. Тази нощ ли ще е краят?... Мина му за миг мисълта, а после я отхвърли, както му беше станало навик в тая война да не мисли и да оставя другите да мислят за него.

Към един часа дойде гръцки офицер-парламентьор. Говориха на френски. Предложи им да се предадат без оръжие. Скарлатов отказа. Малко след това гърците изкараха, макар и далеч от позициите на българите, едно оръдие. Първият снаряд разруши до основи къщата, близо до тази на Скарлатов. По негова заповед целия огън насочиха към оръдието. Гърците го изместиха, но от новата позиция нямаха видимост. Към един и половина часа след полунощ предприеха атака с пехотата. Дадоха петима убити и се изтеглиха. Докараха още едно оръдие. Със снаряди разчистиха паянтовите къщи около тези на българите. Сега видимостта бе добра. Скарлатов видя как рухна, пометена от снаряда, страничната къща, където се бяха окопали войниците. После дойде и техният ред. Нещо избухна, изтрещя. Той почувства, че се издига нагоре и след миг падна долу. Върху него се сипеха мазилка, парчета тухли и прах. Не загуби съзнание, а почна

мъчително да кашля. Надигна се от прахта. Къщата нямаше вече покрив. Не се чуваха и изстрели. Фуражката му бе останала на главата. Той я отърси. Видя някакви сенки около себе си. Бяха войници. Заедно с тях измъкна картечницата. Очисти я добре. На стената пред тях зееше голяма дупка. Борис залегна и даде къс откос. Работеше. Отсреща по празното място пред къщата видя сенките на хора. Проблясваха щикове.

— Гръцки войници, господин поручик — чу той гласа на войника до себе си.

— Мълчи!

Изчака ги да станат повече и когато съвсем наближиха, започна да ги коси, без да маха пръста от спусъка. Сенките падаха, а други бягаха. Той се надигна, за да види ефекта от стрелбата. После пак нещо избухна, почувства, че отново става лек и полита нагоре към небето и това бе последното, което си спомняше, защото за него настъпи тишина и мрак...

Събуди се с мъчителна болка в крака. Когато отвори очи, слънцето просто го заслепи. Цялото му тяло се клатушкаше и му трябваше време да разбере, че е вързан върху самара на един катър. Вървяха по една пътека сред пясъчните хълмове след Солун. Главата му бе паднала на ръката върху шията на добичето. Той се опита да я повдигне и в тоя момент видя пръстена на Черния принц и пирамидата с древноеврейския надпис. Сякаш чу гласа на барона: „Ще отидеш Отвъд и после ще се върнеш...“ В тази война той не се раздели с пръстена. Смяташе, че му носи щастие. Военните въобще бяха суеверни, носеха амулети, кръстчета и какво ли не!... Видя едрата глава на войводата Тасе Муртински с буйна черна коса.

— Брей, си отвори очите!... — съобщи той радостно на четниците.

Спряха катъра и го наобиколиха.

— Какво стана, къде са останалите?...

— Ним се коси, мори!... Умрелите при умрелите, живите при живите!...

След това усилие главата на Борис отново падна на шията на добичето и затвори очи.

— Още малце гаерет и след час сме у Воден при българската войска! — каза войводата.

А в това време, в десет и половина часа сутринта, майор Лазаров със седем души офицери и хиляда двеста и осем войници общо от целия град се предадоха. Заедно с отец Евлогий — управляващ Българската митрополия, те бяха натоварени на параход и откарани в Пирея. В Солун настъпи часът на победителите. Те грабеха, колежа и изнасилваха българското население.

В тези съдбоносни два-три дни България загуби всичко, което бе придобила с хиляди жертви и средства. Тя загуби и нещо повече — надеждата за добро бъдеще. На 28 юли 1913 година се подписа Букурещкият мирен договор. От България се откъсваха не само Тракия и Македония, но и Южна Добруджа, която отиде към Румъния. Турция използва поражението на противника си и спокойно зае Одрин. В тая злощастна война седемдесет хиляди българи паднаха жертва. Към изтерзаната страна потеглиха дълги кервани от бежанци — жени, мъже, деца, напускали дом, ниви и добитък, с по една бохчичка в ръка, само и само да не се откъснат от Отечеството!... Стара България прие своите братя от поробените земи. Войниците започнаха да се завръщат — измъчени и озлобени. България бе една пустиня. Войната продължи да живее, но вече в хилядите легенди и саги, с които живее една нация и които остават завинаги в нейната история. Всяко семейство, всеки бежанец — невръстен или стар — имаше своята история, дълга и подробна, не радостна и не весела, защото в нея имаше твърде много ужас и смърт, убийства, паническо бягане пред кавалерия, глад, мръзнене, холера, чума и деца, хиляди невинни деца, загинали безсмислено...

Скарлатов също имаше своята история в тая война, която може би един ден щеше да разказва на децата си вечер, пред пламъка на камината. От Воден той бързо бе откаран с българска санитарна част в село Горни Порой, Демирхисарско. Но и оттам трябваше да напуснат, притиснати от сърби и гърци. После започна инфекцията на раната. Парче от шрапнел бе засегнало бедрото на десния крак. Костта бе останала цяла, но раната бе дълбока. В Свети Врач, във временния лазарет, двамата хирурзи дълго се съветваха дали да направят ампутация. Скарлатов решително отказа. Инфекцията напредна. Кракът се изду като балон. Но със сетни сили той повтаряше, че не

позволява да му се отреже кракът. Внезапно раната пробива. Изтече огромно количество миризлива гной и продължи да тече дни наред. Той се подобри и вече можеше да ходи с патерици. Но мускулатурата на бедрото завинаги се бе атрофирала. Кракът му, макар и незначително, се бе свил, така че той леко накуцваше и щеше цял живот да накуцва. Не се зарадва нито на ордена за храброст, нито на гласността, която българската и чужда преса дадоха за това героично сражение. Докато се въргаше на поляната пред лазарета, той премисли много, и особено за войната. Не излезе от нея озлобен, готов за реванш. Напротив, в него завинаги остана чувството, че войната е една велика гадост!... Много години по-късно винаги, когато си спомняше за нея, пред него изпъкнаха не сраженията, не грохотът на оръдията, не убитите, а една картина...

... Горещ летен ден с мараня. Пладне е. Слънцето блести немилостиво и очите го болят от светлината. Той е седнал под келява акация, единственото дърво наоколо, с почти изсъхнали листа, и рядката сянка едва му пази главата. Край него са патериците, сковани от изкривени летви. Зад него е шосето. Каруците на бежанците са спрели и под сянката им са се настанили семействата. Пред него е полето на Свети Врач, необработено, каменисто, и в дъното се вижда река Струма. Никой не жъне, никой не работи по полето. А до ушите му долита женски глас. Той се заслушва... Това е песен, си казва той. Но разбира, че не е. Това е плач, женски плач, висок, ясен, безнадежден, и оглася цялото поле. А после вижда и жената. Тя не е далеч. Млада е, с черна забрадка, и боса. Навела се е над малка могила от натрупани камъни с кръст отгоре, направен от неокастрирани клони. А жената вие сред жуженето на насекомите и свиренето на щурците. И никой не отива при нея да я утеши или просто да я хване за ръка и отведе от детското гробче...

ГЛАВА ДЕСЕТА

В един навъсен есенен ден през октомври по обезлюдените улици на София, където студеният вятър метеше падналите листа, вървеше мъж, облечен в износена военна униформа, окъсан шинел, слаб и брадясал. Не можеше да крачи бързо, понеже накуцваше. Подпираше се на груб, саморъчно направен бастун. Пагоните му бяха на капитан. На ревера му се виждаше един-единствен орден — най-високото отличие във войската — орденът за храброст. Офицерът нямаше фуражка. Вятърът развяваше дългите му черни коси и брада. Понякога спираше задъхан да си почине. Когато навлезе в централните улици на Столицата, опита се да се изправи и да стъпва по-бодро. Отделни минувачи, зъзнеци в своите дрехи, дори не го и поглеждаха. Бяха свикнали с ранените демобилизирани бойци. Мъжът спря да изчака една върволица жени, облечени в черно с черни забрадки. В ръце носеха бохчи и тави варено жито с набодени свещи отгоре. Отиваха на панихида за убитите. Една от тях — млада жена — мълчаливо спря пред него, подаде му къс погача, а в шепата му сложи пшеница.

— Бог да прости! — каза мъжът.

Отново тръгна. Това ли беше някогашният елегантен, напет Борис Скарлатов?... Той мина по тротоара край Военния клуб. Там не се вееше знаме.

Право срещу себе си видя да върви друг мъж. Бе цивилно облечен с извехтял балтон, наметнат като пелерина. Ръцете му не се виждаха. Мъчно можеше да се познае в него Марат Брезов. Когато и двамата щяха да се разминат, едва тогава до съзнанието им стигна кои са. И двамата спряха и се погледнаха в очите. Всеки прочете в другия болка и горчивина.

— Ти излезе по-умен... — каза Борис.

Брезов поклати отрицателно глава и разтвори балтона си. Само панталоните и балтонът му бяха цивилни, а куртката му — военна. Имаше същите капитански пагони и същия орден за храброст. Но едната му ръка бе гипсирана и висеше отпред на бинт. Двамата

постояха така мълчаливо и без да си кажат повече дума, извърнаха очи и всеки продължи пътя си. Беше ги срам един от друг.

Скарлатов стигна до Банката. На вратата забеляза табела: „Банката не работи“. Позвъни упорито. Чуха се стъпки и вратата се отвори. Показа се главният счетоводител Попмиронов. В първия момент не го позна, после двамата влязоха вътре. Спряха се в коридора.

— Получих телеграмата, но не можах да дойда веднага — каза Борис.

— Баща Ви вече не е тук.

— Къде е?

— На село. Всички отидоха с него. Останах само аз да Ви чакам. Побързайте, млади господарю!...

— А къде е Туше Динев?

— Нямаме известие от него. Може би е убит или е в плен. Засега се води като безследно изчезнал.

След като отдъхна малко, Борис се върна на гарата и замина...

... Теснолинейното влакче с пухтене изкачваше височините и серпентините на планинския терен. Времето се бе изяснило. Късната есен бе в цялото великолепие на пламтящите си цветове. Едно последно усилие и влакчето излезе на равното място сред клисурата. Тук бе разположена малка гара. Никой не слезе освен Скарлатов. Чиновникът с червена шапка вдигна знака. Камбанките на гарата издрънкаха и влакчето отново с пъшкане започна своя упорит труд. Свирката му бодро изпищя и заглъхна след близкия завой.

Борис остави куфара на земята. Той бе облечен все още във военните си дрехи с ордена и продължаваше да носи бастуна. Понататък щеше да има скъп бастун — част от облеклото му, част от елегантността му, част от мъжествеността му, но и част от недъга му. И никога нямаше да признае в себе си, че го е получил, задето не послуша гласа на разума. Това бе цената на глупостта и аз я платих, си каза Борис.

Чиновникът изпрати влакчето, погледна с любопитство, но не посмя да го заговори. Там, зад гарата, долетяха веселите звънчета на един кабриолет. Скарлатов вдигна куфарчето си и заобиколи зданието. Той се носеше по прашното планинско шосе, каран от бай Никола. След малко спря коня, слезе и прегърна мълчаливо младия Борис, като сложи глава на гърдите му. На него му се стегна гърлото. После настани куфара отзад и несъзнателно присегна да хване ръката на Борис, за да му помогне, като се качва, но разбра грешката си. Скарлатов с усилие се надигна и сам се качи до него. Бай Никола се прекръсти и извика:

— Дийй!...

Конят бе силен, млад, черен на цвят, с лъскав косъм. С лекота се понесе нагоре по кривулиците на планинския черен път. Борис нищо не говореше. Само гледаше и колкото повече гледаше, толкова повече се успокояваше, защото несъзнателно се сливаше с околната природа. А тя бе величествена!... Високи голи върхове с блестящи от слънцето скали... Под тях се извисяваха борове, започващи там, където свършваха смриковите храсти, а после идваше ред на смесените и широколистни гори, пламнали в есенните цветове, чак до самия път. Под тях течеше реката. Водата не се виждаше от папратите и леските, но понякога за миг се мяркаше малък красив вир, шумен водопад или буйна клокочеща пяна. Минаха над каменен арковиден мост, останал може би от римляните, може би от турците... Понякога стръмните склонове отстъпваха място на тесни поля, по които пасяха стада овце или крави. Селяните, които срещаха по пътя, учтиво казваха „добър ден“, макар че не познаваха Борис, и той отговаряше, трогнат от тази естествена връзка между хората. Бай Никола отвърщаше винаги с „дал Бог добро!“.

А когато превалиха билото на планината и видя нататък върховете, стигащи до хоризонта, си каза, че зад него може би бе някъде Егейско море, откъдето той идваше осакатен... Борис сам спря двуколката и гледа дълго и жадно като човек, забравил, че на света освен хората, има и нещо, което е било преди тях... Че светът е една градина, която може би е дадена на човека не просто така, за да изживее своя кратък живот добре. И вместо да осъзнае това, човек мисли, че е господар на тази градина. Но ето идва стопанинът, Смъртта, и казва: „Махни се оттук!“ И тогава човек с огорчение и

чувство за неправда напуска градината, напуска света, за да дойдат други като него, на негово място, и да мислят и живеят по същия начин...

След билото склонът започна да се спуща. Планинският път отново се виеше. Все по-често се срещаха селяни. Връщаха се от работа с натоварено магаре или каруца, теглена от волове, или просто с наръч съчки на раменете. А после, зад последните дървета, се показаха белите къщи на селцето, чисто, сякаш измито, грейнало от слънчевите лъчи... Камбанен звън долиташе от малката белосана църквичка, кацнала сама на един висок хълм и край нея гробница-параклис. „Мир на света и благоволение между човеците!“ — сети се несъзнателно Борис за евангелския коледен химн.

Двуколката мина по тесните стръмни улички с двуетажни къщи. Колелата тропаха по калдъръма, докато стигнат до голямата къща на три ката — древна, направена за вечни времена от камък и дърво, с извити форми, строена и достроявана в старо турско време, където са се раждали и умирали Скарлатови. Двуколката влезе през сводестата порта в двора, целия в калдъръм като в манастир, с голяма мраморна чешма и корито за водопой на животни. Посрещна ги стрина Донка и една млада жена с руса коса, кръгло лице и зачервени бузи, облечена в селски дрехи. Зад една от вратите си подаваха главите две дечица, също руси, съвсем малки — момченце и момиченце, облечени с дълги бели ризки. Борис с мъка слезе от двуколката.

Донка го прегърна и заплака.

— Сине, сине, какво ни е дошло на главата...

Младата жена му пое и целуна ръка, после дойде ред на двете дечица. От плевнята излезе едно съвсем младо момче. То също се наведе и целуна ръка на Борис.

— Това е моят последен изтърсак, син ми Спас... — каза гордо бай Никола. — Обичай го и не го забравяй! А това са внуците ми и снаха ми Неда.

Борис трудно изкачи стръмното дървено стълбище. Одаята на третия кат бе огромна — типична чорбаджийска, селска одая, с огнище, в което гореше огън, с лъснати бакърени съдове над огнището, с голям мангал в средата, излъскан до блясък, с миндери покрай стените и с малки дървени столчета. Но дебелият персийски килим, огромната газена лампа, спускаща се от тавана, целият в дърворезба,

гравюрите и маслените портрети, наредени в дълга редица на едната стена, цялата облицована в дърво, малкото бюро с елегантните крачета — стил Людовик XVI — показваха, че все пак и тук Европа е проникнала. Пред цялата одая имаше голям обширен чардак с колони от дърво.

На един люлеещ се стол със завити крака върху меча кожа седеше старият Скарлатов. Главата му бе високо вдигната от шарени възглавници. Лицето му бе съвсем слабо и бледо, кожата прилепена върху костите. Както винаги бе облечен спретнато и изискано. На коленете си държеше бастуна със златната глава на орел. Когато заговори, гласът му бе тих и хрипкав. Произнасяше думите бавно, като често си поемаше дъх и гърдите му свиреха.

— Бе мъртъв и оживя, изгубен бе и се намери...

Борис беше потресен от вида му и недоумяваше какво му приказва.

— Това е заключението на прочутата Исусова притча за блудния син... Снощи я четох. Едно от най-трогателните места в Евангелието. А какъв дълбок смисъл...

Борис механически стисна протегнатата му ръка. Пръстите бяха студени. Старият banker го погледна по типичния си насмешлив начин, като притвори кривогледото си око.

— Войната направи ли те по-умен?

— Не знам...

— Когато довели победения Баязид в шатъра на Тамерлан^[1] и всички очаквали, че ще му отреже главата, Баязид не се смутил, а се усмихнал и рекъл: На тебе ли, куция, и на мене ли, едноокия, се падна да оправяме света?! Тамерлан се засмял, станал и го прегърнал. Такава е и нашата работа с тебе...

Тоя човек би се смял и пред бесилото, помисли си Борис.

— Извикай Никола и да дойде с него син му Спас! Трябва да ми помогнат... Нямам време...

— Налага ли се?

— Да. Затова те чаках... След като свършим работа, ще легна и вече няма да стана.

Подкрепен от Никола и Спас, всички заслизаха надолу по стъпалата. Борис вървеше отзад. Дървените стъпала свършиха и се спуснаха по каменните стъпала на зимника, издялани грубо. Сега

напред пристъпяше Никола с два фенера, за да могат да виждат. Минаха през обширни мазета с кащи, качета, огромни бъчви, инвентар, стари мебели, делви, бакърени съдове и стигнаха пред една сводеста порта.

— Дотук! — каза старият banker. — Ние със син ми ще продължим. Нека Спас застане горе на стълбището и никой да не пуска! Никола, ти ще ни чакаш тук!

Борис взе единия фенер и като подкрепяше баща си, тръгнаха по сводестия коридор. Стори му се, че вървяха дълго, докато една каменна стена препречи пътя им. Борис вдигна фенера високо. Камъните бяха разноцветни и подбрани така, че образуваха главата на светец с ореол.

— Това е цар Борис I, българският светия — каза старият banker. — Затова всеки първороден син от нас се казва Борис, на името на нашия Кръстител. И ти си Борис, и твоят син ще бъде Борис!... Натисни силно камъка вляво от главата на Светеца, черния... — Борис натисна камъка. Той хлътна. — А сега, натисни лявото око... Сетне белия камък на брадата, в средата...

Като направи това, Борис се отдръпна. Нещо почна да скърца. Стената се завъртя около централната си ос и отвори място, за да минат. Влязоха в едно сводесто помещение.

— Това е гробница на траки. Върху нея Скарлатови са построили своята къща... Закачи високия фенер на куката, а този тук запали!...

Освети се цялото помещение. Не беше голямо. В него имаше два сандъка, обковани с желязо.

— Синко, ние притежаваме парите, но те не са наша собственост, а само орна земя, която остава и винаги ще остава след смъртта на хората. Собственост е само това, което остава след нас, извън Банката. Така поколения Скарлатови са влагали личното си богатство било в земи, било в обществени сгради, било като са помагали на хората. Оставяли са и ценности за трудни времена. Защото предсказано ни е, че такива ще дойдат и само тогава ще могат да се употребят! Никой от Скарлатови досега не е посягал на нашето лично съкровище. Дано и в твоё време не се наложи да посегнеш!...

Старият взе в треперещата си ръка фенера. Отвори близкия сандък.

— Това е на първия от нас — Венецианеца... — той извади една голяма книга в златна обковка със скъпоценни камъни и множество

гравюри на сцени от Евангелието. — Наша семейна Библия — единственото богатство, с което се довякъл жив... Всеки от нас вписва в нея най-важното събитие от живота си. Ще я прочетеш, когато ме няма...

После извади една старинна кутия и я отвори.

— Преобладава среброто — каза старецът. — Прегледах една по една монетите. Имам английските нумизматични каталози. По тях подредих колекции. Това беше моята слабост... Колекциите са едни от най-ценните в света!

Отгоре имаше каталози, а под тях кожени класьори с джобчета за монетите. Разгъна наслуки единия класьор.

— Това е сицилианската квадрига^[2]. В света има само четирдесет монети от този вид... — каза баща му с гордост.

Следващият сандък бе малко по-голям.

— Тук са богатствата на нашите близки предшественици. Те са били манияци на златото и са признавали само него!... А ето и скъпоценните камъни и бижута... — той измъкна едно ковчеже. — Когато се ожениш, избери оттук накитите на жена си!...

Стигнаха до една желязна каса. Старият банкер му подаде ключа.

— Нея ще отвориш след смъртта ми. Там е тетрадката с моите напътствия, завещанието ми, ценните книжа и сбирката ми от златни часовници. Един ден може би и ти ще поставиш своето съкровище тук.

Старият банкер се опря на рамото му. Беше напълно изтощен.

— Води ме горе! Механизма знаем само аз, ти и Никола. Той скоро ще дойде при мен, за да ми помага там, Отвъд... където хората може би не са толкова лоши, и тогава ще останеш само ти с нашата тайна...

Минаха няколко дни. Старият банкер все повече отпаднаше. Не ядеше нищо. Едва приемаше по малко вода, мляко или плодове и сокове в стомаха. Изглежда го болеше много, но не даваше вид. Когато болките ставаха нетърпими, искаше да остане сам. Тогава пиеше опиум от едно шишенце, което непрекъснато стоеше до главата му. При хубаво време лежеше на верандата и гледаше долу с часове селото, полето и планината... Вечер запалваха огън в голямата камина. Той мълчеше и наблюдаваше пламъците. Беше четвъртата нощ, откато

пристигна младият Борис. Бяха двамата сами в голямата ода. Старецът бе полегнал върху своя люлеещ се стол, завит в мечата кожа, с глава на високите шарени възглавници. Борис се разхождаше из одаята. Баща му го следеше с поглед. Спря пред галерията портрети в маслени бои. Повечето бяха изпълнени примитивно от местни живописци в иконен стил, но първата и последна картина — тая на родоначалника и на умиращия banker — правеха впечатление. Първата бе на млад венецианец с голяма бархетна барета и златна огърлица на шията.

— Предполагам е бил пройдоха... — усмихна се баща му. — Огърлицата е съществувала вероятно само във въображението на художника... За да се скрие в тия пущинаци, той е бил обезумял от страх след падането на Цариград... Едва е спасил кожата от турците... Ако не са били селяните да го намерят, бадева е щял да си иде... Покръстили го в православната вяра с името Борис. И хубаво е сторил, че е приел... Това е единственият действителен български светия — хем цар, хем богат!...

Старият banker се закашля.

— Почини си малко... Не говори.

— Не. Искам да говоря. Малко ми остава... Та се оженил тоя изпаднал аристократ за селска мома и веднага започнал търговия... Убит е някъде по безкрайните пътища на турската империя... И запомни, Скарлатови винаги са се женели за селянки! Затова дълго са живели и са се радвали на отлично здраве...

Тази нощ той говори много. Сякаш искаше да предаде всичко, което знае, на сина си. Понякога се унасяше, но и в унеса си продължаваше да говори за всичко, като скачаше от тема на тема. Той бързаше. Знаеше, че му остават броени мигове.

Последните напътствени думи на стария Скарлатов, може би разпокъсани, не много стройни, Борис щеше да запомни или по-скоро щеше да си ги припомня в следващите години, в следващите битки и щеше да се изпълва с все по-голямо уважение към баща си.

На другия ден цялата сутрин старият банкер лежа със затворени очи, без да проговори дума. Борис се заслушваше дали диша, но късно следобед баща му отвори очи и с леко кимване го извика при себе си. Почти шепнеше, толкова бе изтощен.

— Извикай Никола и Донка да ми помогнат... Да ме измият и облекат...

— Но ти нямаш сили.

— Времето наближава... Искам да се простя с всички...

Борис се подчини. Когато по-късно наново отиде при баща си, намери го положен върху люлеещия се стол в празничните му черни дрехи, завил коленете си с мечата кожа. Бе пожелал да го изведат на верандата. Борис влезе последен от всички домашни. Седна до стареца. Двамата мълчаха. От чардака се виждаше цялото село и след селото — полята, а после реката, а зад реката отново гори и планини... Селяните се връщаха от нивите. Камбанен звън огласяше притихналата долина и само звънците на стадата му пригласяха. Мир и благоволение цареше в тоя късен следобеден час.

Долу по улицата се зададе процесия. Вървяха селяни със свалени калпаци, зад тях жените и децата им, а пред всички поп с кандило и малко момче, което носеше менче, кръст и китка. Селяните изпълниха двора на къщата, но останаха долу, а горе се качи свещеникът за последно причастие на стария банкер. Наоколо му стояха най-близките: Борис, бай Никола, стрина Донка, Спас, жена му Неда, двете му дечица и другата прислуга.

— И спомни си, Боже, за твоя раб, и прости греховете му, волни и неволни... — пропя попът.

— Отче — прекъсна го старият банкер, — остави греховете! Бог е по-великодушен от поповете... Аз грехове нямам към близките и селяните... Аз съм ги женил, аз съм кръщавал децата им, аз съм им давал пари да си вдигнат къщи, да си купят добитък, да изучат децата си... Погледни долу къщите, ливадите, нивите, бахчите... Това е най-богатото село в България... Знам, че и те ме обичат... Затова прочети само молитвата „Отче наш“... С хората аз си уредих сметките... А с Бога нямам нужда от адвокат...

Свещеникът почна да чете „Отче наш“. Гласът му бе висок, ясен и пеенето чуваха долу селяните със свалени калпаци. После му поднесе причастieto. Старият банкер бе готов за своя най-дълъг път...

Същата вечер двамата, баща и син Скарлатови, бяха в одаята. Старият banker лежеше пред огъня, а Борис дремеше на стола. Бяха му се събрали доста безсънни нощи. Всичко това му приличаше като предаване на поста от караул. Ето баща му умира и му предава Банката, като говореше така, сякаш всичко е решено, докато Борис не бе още нищо решил в себе си. Можеше, разбира се, да му противоречи. Да му каже, че се отказва от всичко. Че няма да бъде banker. Или по-скоро, че не иска да бъде. В тези години се бе запознал с работата на Банката и виждаше каква огромна тежест е тя. Но много неща се бяха изменили. Бе получил доста удари от живота. Бе изкарал една война, в която замалко не умря и остана за цял живот сакат. Всичко това го направи не толкова примирен, колкото толерантен. Той не искаше да огорчава умиращия старец. Какво щеше да бъде занапред, не знаеше. Освен това виждаше, че твърде много хора зависеха от баща му и бяха свързали съдбата си по един или друг начин с Банката. Какво щеше да стане с тях?... Но в тая война той се бе научил да не мисли, по-скоро да мисли за най-необходимото. И сега той не искаше да мисли по тези проблеми, а по стар войнишки навик дремеше.

— Ела близо до мен... — прошепна баща му.

Борис се стресна и премести стола си до главата му, за да го чува по-добре.

— Ще умра на разсъмване... — шепнеше старецът. — Няма да давате съобщение в пресата, докато не ме погребете!... Цял живот живях между свине и не искам те да ме изпратят в гроба... Затова погребете ме още утре! Погребете ме, когато припада нощта и всичко заспива. Искam да заспя и аз заедно със земята... Ела... наведи се...

Борис наведе главата си. Старият banker сложи костеливата си немощна ръка на главата му.

— Аз те благославям... Нека и бог те благослови!...

Младият Борис Скарлатов беше заспал на стола, когато навън почна да светлее. Стресна се. В одаята бе тихо. Услуша се. Не чуваше хриптящото дишане. Стана от стола. Bankerът лежеше по гръб с глава, повдигната от възглавниците. Едната му ръка с пръстена и ониксовия печат бе отпусната към пода. Той гледаше лицето му. То бе спокойно. Очите му бяха полуотворени, като дясното, кривогледото — леко примижало. Стори му се, че старецът му се усмихва по своя си насмешлив начин. Но когато затвори клепките му, изразът се промени.

Имаше някакво учудване в него, спокойствие, примесено с радост, сякаш казваше: Я виж, та това ли било!...

Погребението извършиха същия ден привечер. Банкерът бе приготвил предварително всичко. Дъбовият сандък, обкован с орнаменти от позлатен бронз, бе отдавна поръчан и доставен от Виена. А каменният саркофаг, в който щеше да бъде положен сандъкът, стоеше от години в гробницата. Беше го купил на безценица от иманяри — един древен, римски саркофаг.

Слънцето се бе вече скрило зад високите планински върхове. На хълма освен бялата черква и гробницата-параклис нямаше други постройки. Земята бе пожълтяла от падналите есенни листа. Цялото село се бе събрало на хълма — жените с черни забрадки, мъжете в своите празнични дрехи. Децата бяха тихи. Камбаната бавно отмерваше звъна, който се носеше по цялата долина. Припаднаше мракът. От черковната порта се чуваше пеенето. Там извършваха опелото. После начело с младия Борис Скарлатов и бай Никола мъжете понесоха ковчега. Излязоха на двора. Множеството сведе глави. Всички държаха запалени свещи. Няколко млади селяни запалиха факли. И с факлите напред понесоха ковчега. Спряха пред каменната гробница с желязна врата. Беше куполообразна с железен кръст отгоре. Бай Никола освободи мястото си, което зае син му Спас. С голям ключ отвори желязната врата на гробницата. Над нея пишеше: „Смъртта е вечен сън“. Със скърцане желязната врата се разтвори. Влязоха в гробницата. Тук бяха каменните саркофази на няколко мъже от Скарлатови. Зееше отворен старинният саркофаг от древността. Поставиха сандъка вътре под светлината на факлите. Няколко мъже с мъка вдигнаха и захлупиха тежката му плоча. Всички излязоха. Борис застана сам пред саркофага. Последен го напусна той. Бай Никола му подаде ключа. Заклучи гробницата. Народът безмълвно стоеше и го гледаше очаквателно. Всички още стояха със запалени свещи и факли. Борис разбра, че трябва да каже нещо на събраните селяни, и каза:

— Това, което беше баща ми за вас, ще бъда и аз! Гледайте си мирно и спокойно работата, нивите, челядта и добитъка!... Аз никога няма да ви оставя!

С тия думи сякаш младият Борис Скарлатов, който даже и пред баща си не обеща да поеме делото му, тук, пред селяните, след дълга борба в себе си, реши да поеме кръста на Банката.

На другата сутрин, когато жените дойдоха при гробницата, пред желязната врата, долу върху падналите листа, те завариха трупа на кученцето Баязид. Как беше дошло тук чак от София, преминало огромно разстояние това малко кученце с къси крачета, никой не можа да обясни.

---

[1] *Тамерлан (Тимур Куцият)* (1336–1405) — татарски завоевател, далечен родственик на Чингис хан. Царуването му минава в дълги войни срещу Афганистан, Русия, Египет и др. Умира по време на поход срещу Китай. Той е вторият след Чингис хан основател на Монголската империя. ↑

[2] сицилианска квадрига (лат.) — древна, четириъгълна монета от остров Сицилия; у римляните — двуколка с четири коня. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.